

Sijaishuollossa koettu osallisuus ja sen merkitys hatkaamiselle

Pro gradu -tutkielma

Ella Nurmi

15.5.2026

Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Ella Nurmi

Otsikko: Otsikko

Ohjaaja: Professori Johanna Kallio

Sivumäärä: 84 sivua

Päivämäärä: 15.5. 2026

Tässä pro gradu tutkielmassa tarkastellaan hatkanneiden henkilöiden osallisuutta sijaishuollossa sekä hatkaamiselle annettuja merkityksiä osallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa hatkaamisen yhteydestä osallisuuden kokemuksiin sekä siitä, millaiset rakenteet ja käytännöt voivat vahvistaa tai heikentää sijoitettujen nuorten kiinnittymistä sijaishuoltoon.

Tutkimuksen aineistona käytettiin kirjoituskokoelmaa *Kokemuksia sijaishuoltopaikasta hatkaamisesta 2022–2023* (Räsänen & Jama 2023). Aineisto koostui 32 kirjoituksesta, joissa sijaishuoltopaikasta hatkanneet henkilöt kuvasivat omakohtaisia kokemuksiaan sijaishuollon arjesta sekä hatkaamisesta. Tutkimuksen aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustulokset osoittivat, että hatkanneiden henkilöiden osallisuuden kokemukset jäsenyivät kolmeen ulottuvuuteen: myönteisenä koettuun osallisuuteen, ambivalenttiin osallisuuteen sekä rajoittuneisiin osallisuuden kokemuksiin. Tutkimuksessa havaittiin, että sijaishuollossa koettu osallisuus rakentui erityisesti luottamuksellisista ihmissuhteista, kuulluksi tulemisen kokemuksista sekä turvallisesta ja ennakoitavasta arjesta. Tulokset osoittivat lisäksi, että hatkaamiselle annetut merkitykset kytkeytyivät läheisesti osallisuuden kokemuksiin. Hatkaaminen ei näyttäytynyt aineistossa pelkästään riskikäyttäytymisenä, vaan usein rationaalisena toimintana, jonka avulla nuoret pyrkivät vastaamaan kuulumisen, liittymisen ja osallistumisen tarpeisiin. Hatkaaminen toimi keinona ylläpitää läheissuhteita, tavoittaa kokemuksia normaaliudesta sekä paeta turvattomiksi koettuja olosuhteita.

Tutkimus korostaa turvallisten ja luottamuksellisten ihmissuhteiden merkitystä nuorten osallisuuden ja sijaishuoltoon kiinnittymisen kannalta. Tulokset viittaavat siihen, että osallisuuden vahvistaminen sijaishuollossa edellyttää nuorten kuulemisen ja näkemysten huomioimisen vahvistamista, turvallisia ihmissuhteita sekä mahdollisuuksia osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, luvaton poissaolo, osallisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Lastensuojelu ja sijaishuolto	8
2.1	Lapsen asema ja oikeudet suojelun kohteena	8
2.2	Lastensuojelu Suomessa	10
2.3	Huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle	13
2.4	Sijaishuolto ja laitoshoido	16
3	Hatkaaminen haasteena sijaishuollossa	20
3.1	Hatkaamisen käsite	20
3.2	Hatkaaminen tutkimuksissa	21
3.3	Hatkaamisen riskit	25
3.4	Tutkimuksissa havaitut tekijät hatkaamisen taustalla	27
4	Osallisuus sijaishuollossa	34
4.1	Osallisuus ja osallistuminen lapsen oikeuksien näkökulmasta	34
4.2	Osallisuuden ulottuvuudet	36
4.3	Lapsen osallisuuden teoreettinen jäsentyminen	38
4.4	Lapsen osallisuus lastensuojelussa	40
5	Tutkimuksen toteutus	48
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	48
5.2	Aineiston kuvaus	49
5.3	Tutkimuseettiset kysymykset	50
5.4	Metodologia	52
5.5	Analyysin toteutus	54
6	Tutkimuksen tulokset	57
6.1	Hatkanneiden henkilöiden osallisuus sijaishuollossa	57
6.2	Hatkaamiselle annetut merkitykset osallisuuden näkökulmasta	67
7	Johtopäätökset ja pohdinta	78

1 Johdanto

Hatkaaminen on lastensuojelussa epävirallisesti käyttöön vakiintunut termi, jolla viitataan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun alaikäisen karkaamiseen sijaishuolto paikasta. Useimmiten hatkaan lähtevät ovat teini-ikäisiä nuoria, joiden sijaishuoltopaikkana on lastensuojelulaitos. Hatkaamisesta käytetään myös nimitystä luvaton poissaolo, joka kattaa moninaiset tilanteet, joissa nuori poistuu laitoksesta ilman lupaa, jättää palaamatta takaisin esimerkiksi kotilomalta tai jää muuten kadoksiin. Suomessa sijaishuoltopaikasta hatkanneita nuoria ei tunnisteta virallisesti kadonneiksi henkilöiksi, eikä heidän etsimisekseen useimmiten tehdä poliisitoimia. Samaan aikaan hatkanneet nuoret muodostavat kansainvälisesti yhden suurimmista kadonneiden henkilöiden ryhmästä. (Haapala, Kaijanen, Minkkinen & Westlund, 2023; Isoniemi 2019.)

Hatkaaminen on vakava ongelma, joka koskettaa valitettavan suurta osaa kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista. Vaikka ilmiö on varmasti tuttu jokaiselle lastensuojelun työntekijälle, sitä on tutkittu Suomessa toistaiseksi melko vähän. Esimerkiksi hatkanneiden lasten lukumääristä ei ole tarkkaa tietoa, sillä tilastointia ei tehdä yleisesti sijaishuollossa eikä sitä valvovilla hyvinvointialueilla. Samankaltainen rekisteritiedon puute on huomioitu myös kansainvälisissä tutkimuksissa (mm. Crosland & Dunlap, 2015; Lin 2012; Branscum & Richards 2022). Eri tutkimuksissa on arvioitu, että Suomessa noin 7-15 % sijaishuollossa asuvista lapsista hatkaa jossain vaiheessa sijoitustaan, ja yksittäisiä hatkoja on vuosittain tuhansia. Usein hatkaaminen on toistuvaa, jolloin samalle nuorelle voi kasautua lukuisia hatkakertoja (Isoniemi 2019, 2023; Lehtonen & Telen 2013; Haapala ym. 2023).

Kun nuori lähtee hatkaan, hän voi viettää pitkiäkin aikoja turvattomissa olosuhteissa ja huolenpidostaan vastaavien aikuisten tavoittamattomissa. Jo lyhytaikaisiinkin poissaoloihin liittyy riskitekijöitä, joiden seuraukset voivat olla vakavia. Hatkan aikana nuoren arkirytmi rikkoontuu, koulunkäynti keskeytyy ja perustarpeet kuten ravinto, uni sekä hygienia jäävät usein täyttymättä. Tutkimusten perusteella tiedetään, että hatkoilla olevat nuoret altistuvat usein alkoholin ja laittomien päihteiden käytölle, syyllistyvät rikoksiin ja joutuvat niiden uhriksi, sekä kokevat ja tekevät väkivaltaa. Lisäksi erityisesti tytöt altistuvat usein seksuaaliselle hyväksikäytölle ja seksuaaliväkivallalle. Hatkoilla ollessaan monet nuoret joutuvat vaihtamaan seksuaalisia palveluksia rahaan, päihteisiin tai majapaikkaan, mikä tulisi

tutkijoiden mukaan tunnistaa ja tunnustaa yhdeksi ihmiskaupan muodoksi. (Haapala ym. 2023; Lehtonen & Telen 2013; Isoniemi 2019.)

Lastensuojelussa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että lapsen oikeus suotuisaan kasvuun ja kehitykseen on mahdollisimman hyvin turvattu. Vaikka huostaanotto voidaan nähdä voimakkaana turvaamistoimenpiteenä, huostaanoton ja siihen liittyvän sijaishuollon tarkoituksena ei ole koskaan ainoastaan lapsen ”säilyttäminen”, vaan sen tarkoituksena on parantaa lapsen elämäntilannetta, joka on usein ollut monella tavalla haavoittava. Etenkin toistuvat ja pitkäkestoiset poissaolot vaikeuttavat merkittävästi sijaishuollon tavoitteiden toteutumista, ja asettavat vaikean haasteen palvelujärjestelmälle. Mikäli järjestämällä nuorelle sijaishuolto päädytään tilanteeseen, jossa hän vaarantuu hatkailun vuoksi ehkä jopa aiempaa vakavammin, on vaikea nähdä sijaishuollon turvaavan parhaiten lapsen oikeuksia ja etua. (Lehtonen & Telen 2013; Haapala ym. 2023.)

Kun kodin ulkopuolelle sijoitettu nuori vaarantaa toistuvasti hyvinvointinsa ja turvallisuutensa hatkaamalla, joudutaan lastensuojelussa pohtimaan mitä tilanteessa tulisi, tai mitä ylipäätään on mahdollista tehdä. Palautetaanko nuori kerta toisensa jälkeen laitokseen, jossa hän ei suostu olemaan, vai etsitäänkö kenties muita ratkaisuja. Sosiaalityöntekijä ei tee lasta koskevia päätöksiä vapaasti, vaan toimintamahdollisuuksia raamittavat yhtäältä laki, ja toisaalta organisaation ja palvelujärjestelmän asettamat ehdot. Esimerkiksi sijaishuoltopaikan valintaa ei useinkaan ole mahdollista tehdä puhtaasti lapsen tarpeista käsin, vaan painoarvoa on myös muilla asioilla, kuten esimerkiksi sillä millaisia sijaishuoltopaikkoja ylipäätään on saatavilla. Vaikka lastensuojelun keskeisimpänä periaatteena on lapsen etua parhaiten toteuttavien ratkaisuvaihtoehtojen etsiminen, periaate kääntyy pääläelleen, jos pohdittavaksi jää parhaan mahdollisuuden sijaan se, mikä vaihtoehto on vähiten huono.

Hatkailu ei saa alkuaan tyhjiössä, vaan sille on olemassa jokin syy. Tutkimuksissa on havaittu toistuvasti, että nuorten ja ammattihenkilöiden näkemykset hatkaamisen syistä ja taustatekijöistä eroavat toisistaan. Nuorten mukaan hatkaamisen syynä voivat olla esimerkiksi sijaishuoltopaikassa koettu ahdistus, konfliktit laitoksen henkilökunnan kanssa tai huoli vanhempien ja sisarusten pärjäämisestä. Ammatillaiset taas näkevät nuoria useammin syinä nuoren ongelmallisen käyttäytymisen sekä laitoksen ulkopuoliset vetovoimatekijät, kuten jännityksen kaipuun, laitoksen ulkopuoliset sosiaaliset suhteet ja halun käyttää päihteitä. On

selvää, että hatkaamiseen puuttuminen on haastavaa, mikäli juurisyitä käytökselle ei saada selvitettyä.

Tässä pro gradu- tutkielmassa tutkin hatkanneiden henkilöiden kokemuksia sijaishuollosta, sekä niistä tarpeista joihin hatkaaminen nuorten näkökulmasta voi liittyä. Tutkielmani on laadullinen ja näkökulmani kiinnittyy sijoitettuna olleiden henkilöiden osallisuuden kokemusten tarkasteluun. Ymmärrän osallisuuden paitsi lapsen perus- ja ihmisoikeutena, myös osana jokaisen lapsen ja nuoren arkista elämää. Tutkimuksen analyysimenetelmänä hyödynnän laadullista sisällönanalyysia. Käytän analyysini aineistona lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden ja sijaishuolto paikasta hatkanneiden henkilöiden kirjoituksia, joissa he kuvaavat omakohtaisia kokemuksiaan hatkaamisesta ja arjesta lastensuojelun sijaishuollossa. Näen sijaishuollossa eläneiden henkilöiden kokemusten esiin tuomisen tärkeänä, sillä useissa tutkimuksissa on todettu sijoitettujen lasten ja nuorten äänen jäävän varjoon sekä yksilötason päätöksenteossa että yhteiskunnallisessa keskustelussa. (Kekkonen & Pekkarinen 2024; Haapala ym. 2023.)

2 Lastensuojelu ja sijaishuolto

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni kannalta keskeistä tutkimuskirjallisuutta ja käsitteitä. Hatkaaminen paikantuu lastensuojelun sijaishuoltoon, ja erityisesti sen laitoshoidon kentälle. Taustoitan ilmiötä kuvaamalla lastensuojelun ja sijaishuollon järjestelmää ja toiminnan keskeisiä periaatteita suomalaisessa lastensuojelussa. Käyn luvun lopussa myös lyhyesti läpi lastensuojelun ja sijaishuollon tunnuslukuja Suomessa.

2.1 Lapsen asema ja oikeudet suojelun kohteena

Lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon on turvattu laajasti lainsäädännössä. Lapsen oikeuksista säädetään erikseen Suomen perustuslaissa (731/1999) sekä Suomea sitovissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (SopS 19/1990) ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (SopS 60/1991, jatkossa LOS). Ne velvoittavat valtiota asettamaan lapsen edun etusijalle kaikessa viranomaistoiminnassa, sekä turvaavat lapselle oikeuden osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsen edun ensisijaisen huomioon ottamisen on tarkoitus varmistaa, että lapsen näkemykset huomioidaan ja hänen perus- ja ihmisoikeutensa toteutuvat täysimääräisesti. Käsitteenä lapsen etu on moniulotteinen, sillä se on samaan aikaan oikeus itsessään, menettelysääntö sekä tulkintaperiaate. (Araneva 2022, 14.)

Keskeisin lapsen oikeuksia määrittelevä kansainvälinen asiakirja on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Lapsen oikeuksien sopimuksen on ratifioinut kaikkiaan 196 maata, mikä tekee siitä maailman laajimmin hyväksytyyn YK:n ihmisoikeussopimuksen. Suomi on ratifioinut lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991, ja sitoutunut muuttamaan lakinsa ja toimintansa sen sisältöä vastaavaksi. Lapsen oikeuksien sopimuksessa on kaikkiaan 54 artiklaa, joista YK:n lapsen oikeuksien komitea on nostanut neljä yleisperiaatteiksi. Nämä ovat: 1) syrjinnän kieltä, 2) lapsen edun ensisijaisuus, 3) lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen sekä 4) lapsen näkemyksen kunnioittaminen (LOS art. 2, 3, 6 ja 12). Yleisperiaatteet toimivat tulkintaohjeina muille sopimuksen artikloille ja ovat samalla itsessään lapsen aineellisia oikeuksia (Hakalehto-Wainio 2013, 19). Lapsen oikeuksien sopimus luo perustan Suomen lastensuojelulaille ja on myös itsessään osa velvoittavaa lainsäädäntöä. Sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea, jolle jäsenmaat raportoivat viiden vuoden välein lapsen oikeuksien toteutumisen tilanteesta (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 13).

Lapsen oikeuksien turvaaminen kuuluu vastavuoroisesti perheelle ja yhteiskunnalle (Bardy 2013, 64). Ensisijainen vastuu on vanhemmillä, joista vähintään toinen on yleensä lapsen laillinen huoltaja (LOS art 18; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983; Perustuslaki 731/1999; Lastensuojelulaki 417/2007). Perustuslain 19 § mukaan julkisen vallan tulee tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja edistää heidän mahdollisuuksiaan turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kehitys. Jos lapsen asema perheessä vaarantuu, julkisella vallalla on velvollisuus puuttua tilanteeseen. Puuttuminen perheen yksityiselämään on aina poikkeuksellinen toimenpide, johon voidaan ryhtyä ainoastaan silloin, kun lapsen hyvinvointia ei voida muuten turvata. (Perustuslaki 731/1999 19 §; Rätty 2023, 3.) Jos lapsi jää ilman perheen suojaa tai ei voi turvallisesti asua vanhempiensa kanssa, hänellä on lapsen oikeuksien sopimuksen nojalla aina oikeus valtion erityiseen suojeluun ja tukeen. Tällaisessa tilanteessa lapsen asuminen järjestetään kodin ulkopuolella valtion kansallisen lainsäädännön mukaisesti. (LOS art. 20; Lastensuojelulaki 317/2007.)

Suomi on saanut YK:n lapsen oikeuksien komitealta toistuvasti huomautuksia sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisesta. Vuonna 2011 lapsen oikeuksien komitea ilmaisi huolensa siitä, että suomalaiset lapset eivät tunne oikeuksiaan tarpeeksi hyvin, ja osallistuminen perustuu liikaa järjestettyyn toimintaan (Stenvall 2018, 22). Lisäksi lapsen oikeuksien komitea totesi, että sijaishuollon valvonta ja lasten käytössä olevat oikeusmekanismit ovat puutteellisia, ja kehotti Suomea korjaamaan ensi tilassa havaitut puutteet. Vuoden 2019 määräaikaisraportissa sijoitettujen lasten oikeudet olivat kuitenkin jälleen esillä. Vuonna 2023 lapsen oikeuksien komitea antoi lopulta yhdistettyjen määräaikaisraporttien perusteella Suomelle lähes 50 suositusta ja huomautusta, joissa korostui erityinen huoli haavoittuvimmassa asemassa olevien, kuten turvapaikkaa hakevien, vammaisten sekä sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisesta. (YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät ja suositukset Suomelle 2023.)

Sijoitettujen lasten asema on ollut esillä myös julkisessa keskustelussa viime vuosina, sillä sijaishuollon toteuttamisessa on havaittu toistuvasti huomattavia epäkohtia ja laiminlyöntejä. Vuonna 2016 Suomen hallitus pyysi anteeksi sijaishuollossa ensimmäisen lastensuojelulain aikaan kaltoinkohdelluilta lapsilta ja lupasi turvata sijoitettujen lasten tilanteen jatkossa paremmin (STM 2016). Sijaishuollon järjestämisessä on kuitenkin ilmennyt vakavia puutteita myös tämän jälkeen. Tutkimuksissa sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret ovat kertoneet

muun muassa epäammattillisina koetuista työntekijöistä, sekä tilanteista, jotka ovat herättäneet heissä pelkoa tai turvattomuuden kokemuksia. Tällaisia kokemuksia on syntynyt esimerkiksi sanallisesti loukkaavasta kielenkäytöstä, sekä kiinnipitotilanteissa tapahtuneista ylilyönneistä. Nuoret ovat kuvanneet kokemuksia epätasa-arvoisista valta-asemista nuorten ja ohjaajien välillä, jotka näyttävät arjen tasolla esimerkiksi työntekijäkohtaisesti vaihtuvina sääntöinä, rankaisevina käytäntöinä sekä kiusaamisena. Osalla lapsia ja nuoria on myös kokemuksia kaltoinkohtelusta ja väkivallasta. (Laakso 2019, 37–39; Eriksson & Korhonen 2022, 84– 85.)

2.2 Lastensuojelu Suomessa

Viimesijainen vastuu lapsen huolenpidosta kuuluu lastensuojelulle, jonka toiminnasta säädetään lastensuojelulaissa (Lsl 417/2007). Se on erityislaki, jonka on tarkoitus turvata lapsen hyvinvointi ja oikeudet, sekä lapsen ja perheen tarvitsemat tukitoimet ja palvelut. Lastensuojelulaki koskee kaikkia Suomessa asuvia ja oleskelevia lapsia riippumatta heidän kansalaisuudestaan, uskonnostaan tai kulttuuristaan. Lastensuojeluun liittyvää sääntelyä on myös useissa muissa laeissa, kuten perustuslaissa (731/1999), hallintolaissa (434/2003), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) sekä laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983).

Nykyisen lainsäädännön mukaan lastensuojelun asiakkaaksi pääsy edellyttää sosiaalityöntekijän arviota lapsen tuen ja suojelun tarpeesta (Shl 1301/2014; Jaakola 2020). Lapsen tilanteen arviointi käynnistyy yleensä lastensuojeluilmoituksesta, jonka on tehnyt viranomainen tai muu ilmoitusvelvollinen taho. Myös yksityishenkilöt, kuten vanhemmat tai lapsi itse voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen tai hakea lastensuojelun palveluita. (Lsl 25–26 §; Rätty 2023, 246-251, 255.) Kun lapsen arvioidaan olevan lastensuojelun tarpeessa, hyvinvointialueella on velvollisuus ryhtyä viipymättä avohuollon tukitoimiin. Niitä ovat esimerkiksi tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, sekä koko perheelle tarjottavat tukimuodot kuten tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus (Lsl 34-36 §). Avohuollon tukitoimilla pyritään tukemaan ongelmien ratkeamista riittävän varhain, jotta ei jouduttaisi turvautumaan lapsen huostaanottoon ja sijoittamiseen kodin ulkopuolelle (Rätty 2023, 381).

Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle nimetään hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, joka on vastuussa lapsen tilanteen seuraamisesta ja arvioinnista, asiakassuunnitelman laatimisesta sekä tarvittavien lastensuojelun toimenpiteiden toteuttamisesta (Lsl 13 b §). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on julkista valtaa käyttävä viranomainen, jolla on erityinen vastuu lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen turvaamisesta (Lsl 24 §; Rätty 2023, 98–101). Lastensuojelun asiakkaiden oikeusturvan parantamiseksi, lapsen edun toteutumisen turvaamiseksi sekä sosiaalityöntekijöiden työkuorman kohtuullistamiseksi sosiaalityöntekijäkohtaista asiakasmäärää on rajattu lailla. Vuoden 2022 alusta lähtien yksi sosiaalityöntekijä on voinut vastata enintään 35 lapsen asioista, ja vuoden 2024 alusta asiakasmitoitus on kiristynyt 30 lapseen. Muutos on merkittävä, sillä aikaisemmin yksi sosiaalityöntekijä saattoi vastata jopa sadan lapsen asioista. (HE 170/2021; Lsl 13 b §; Rätty 2023, 102–104.)

Lastensuojelun toiminnan keskeiset periaatteet on kirjattu lastensuojelulakiin. Niissä korostuvat lapsen edun ensisijaisuus, koko perheen ja vanhempien tukeminen sekä pyrkimys lievimpään mahdolliseen puuttumiseen. Kun lastensuojelun tarvetta tai mahdollisia toimenpiteitä arvioidaan, tärkeimmäksi ratkaisuperusteeksi on nostettava lapsen etu (Lsl 4§). Lastensuojelua toteutettaessa käytetään ensisijaisesti avohuollon tukitoimia ja käytettävissä olevista keinoista on pyrittävä valitsemaan lapsen ja perheen yksityisyyttä ja autonomiaa mahdollisimman vähän rajoittava vaihtoehto. Avohuollon ensisijaisuus ei kuitenkaan edellytä tai salli avohuollon tukitoimien käyttämistä lapsen edun kustannuksella. Viranomaisella on velvollisuus ryhtyä lapsen huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen viipymättä, kun huostaanoton edellytykset täyttyvät ja sijaishuolto on lapsen edun mukaista. (Rätty 2023, 12; Lsl 4 § & 40 §.)

Suomessa tehtiin vuoden 2024 aikana yhteensä 230 000 lastensuojeluilmoitusta, jotka koskivat kaikkiaan 115 000 lasta. Vaikka muut lastensuojeluindikaattorit ovat viime vuosina pysyneet suhteellisen vakaina, sekä lastensuojeluilmoitusten että niiden kohteena olevien lasten määrä on kasvanut tasaisesti. Kasvu on ollut suurinta 13–15-vuotiaiden nuorten ikäryhmässä, jossa yli 16 prosentista tehtiin vuoden aikana lastensuojeluilmoitus. Vuonna 2024 ilmoitusten määrä kasvoi kuitenkin aiempiin vuosiin nähden poikkeuksellisesti myös alle kouluikäisten lasten ikäryhmässä. (Forsell & Inget- Leinonen 2025, 24–25.)

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät laskivat lakiuudistuksen seurauksena jyrkästi vuosina 2015–2016 ja jatkoivat loivemmin laskua vielä seuraavinakin vuosina. Vuodesta 2020 alkaen avohuollon asiakkaana olevien lasten määrä on kuitenkin pysytellyt melko vakaana. Vuoden 2024 aikana lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli noin 34 900 lasta, mikä vastaa kokonaisuudessaan 3,4 prosenttia Suomen 0–17-vuotiaasta väestöstä. Iän mukaan tarkasteltuna avohuollon asiakkuus oli yleisintä 16–17-vuotiailla (4,7 prosenttia ikäryhmästä) ja harvinaisinta 0–2-vuotiailla lapsilla (2,4 prosenttia ikäryhmästä) (Forsell & Inget- Leinonen 2025, 21). Lastensuojeluilmoitusten määrän jatkuvasta kasvusta huolimatta avohuollon asiakasmäärät eivät ole nousseet vastaavalla tavalla, mikä viittaa siihen, että ilmoitus johtaa nykyisin aiempaa harvemmin lastensuojelun asiakkuuteen (Forsell & Inget- Leinonen 2025, 21–22).

Sijaishuolto on luonteeltaan viimesijaista lastensuojelua, joka kuitenkin koskee Suomessa jatkuvasti suhteellisen suurta lapsijoukkoa. Vuoden 2024 aikana Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna kaikkiaan 17 100 lasta, mikä vastaa 1,6 prosenttia 0–17-vuotiaasta väestöstä. Määrään sisältyvät sekä huostaanotetut, kiireellisesti sijoitetut että avohuollon tukitoimena sijoitetut lapset. Huostaanotettuna oli 11 300 lasta, mikä vastaa kokonaisuudessaan yhtä prosenttia Suomen lapsiväestöstä. Osuus kuitenkin vaihtelee merkittävästi iän mukaan, ja suurinta ikäryhmää edustavista 16 vuotta täyttäneistä nuorista jopa 2,1 prosenttia oli huostaanotettuna. Uusia huostaanottoja tehtiin vuoden 2024 aikana 1800, mikä on hieman vähemmän kuin vuonna 2023, jolloin huostaanottojen määrässä nähtiin aiempiin vuosiin verrattuna pientä kasvua. (Forsell & Inget- Leinonen 2025, 5.)

Vuonna 2024 kaikkiaan 4900 lasta sijoitettiin kiireellisesti. Heistä suurimman ikäryhmän muodostivat 16-17- vuotiaat nuoret. Vaikka uusien huostaanottojen määrä on viime vuosina pysytellyt melko tasaisena, kiireellisten sijoitusten määrä on jatkuvasti kasvanut. Edelliseen vuoteen nähden kiireellisten sijoitusten määrä pysyi lähes ennallaan, mutta pidemmän aikavälin tarkastelu osoittaa, että lukumäärät ovat nousseet yli 40 prosenttia vuodesta 2010. Kehitys koskee erityisesti teini-ikäisiä nuoria, joiden kiireelliset sijoitukset ovat moninkertaistuneet 2000-luvun aikana. (Forsell & Inget- Leino 2025, 6-7.) Myös nuorten toistuvat kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana (Lamponen 2022, 31–32). Nuorten kiireellisten sijoitusten yleistymisen ei koske ainoastaan Suomea, vaan samankaltainen suunta on huomattu useissa muissakin maissa. Tätä on yritetty selittää muun muassa lastensuojelun heikentyvillä resursseilla, palvelujärjestelmän

riittämättömyydellä sekä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja polarisaation kasvulla. Ilmiötä koskeva tutkimus on kuitenkin toistaiseksi niin vähäistä, että kehitykselle ei ole mahdollista antaa tyhjentävää selitystä. (Lamponen 2022, 33–34.)

2.3 Huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai hallintotuomioistuimen antaman väliaikais määräyksen perusteella (Lsl 49§). Lastensuojelulain mukaan huostaanotto ja kiireellinen sijoitus ovat viimesijaisia toimenpiteitä, joihin turvaudutaan silloin, kun lapsen terveys ja kehitys ovat vakavasti vaarantumassa eikä tilanteeseen pystytä vaikuttamaan muilla keinoilla. Sijaishuollon tarkoituksena on suojella lasta vaarantumiselta, ja turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi hänen yksilöllisten tarpeidensa ja toiveidensa mukaisesti. (Eriksson & Korhonen 2022, 16; Sinko 2016, 5; Araneva 2022.)

Varsinaisen sijaishuollon lisäksi lastensuojelulakiin sisältyy sijoitus avohuollon tukitoimena (Lsl 37 §). Sillä tarkoitetaan lähtökohtaisesti lyhytaikaista ja rajattua sijoitusjaksoa, jota voidaan käyttää lapsen kuntouttamiseksi, tuen tarpeen arvioimiseksi tai huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti esimerkiksi huoltajan sairauden aikana (Lsl 37 §). Avohuollon sijoituksen käyttämisen edellytyksenä on, että lapsen sijoituksen tarve on tilapäinen, eikä sen aikana tarvita ainoastaan sijaishuoltoon rajattuja rajoitustoimia. Koska avohuollon sijoitus on vapaaehtoinen toimenpide, se vaatii aina huoltajan sekä 12 vuotta täyttäneen lapsen oman suostumuksen (Lsl 37 §; Rätty 2023, 394- 401). Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus puolestaan eivät edellytä lapsen tai vanhemman suostumusta, ja niihin voidaan ryhtyä heidän nimenomaisesta vastustuksestaan huolimatta (Huhtanen 2016, 33).

Lapsen huostaanoton ja sijoituksen syyt ovat yksilöllisiä ja moninaisia (Laakso 2013, 14). Pienten lasten kohdalla sijoitukseen johtaneet syyt liittyvät pääsääntöisesti vanhempiin, ja perustuvat useimmiten vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmiin, uupumukseen ja keinottomuuteen, riittämättömään vanhemmuuteen sekä perheen sisäisiin ristiriitoihin ja perheväkivaltaan. Vanhempien, yli 12- vuotiaiden lasten kohdalla huostaanoton perusteina nähdään tyypillisesti enemmän lapsen omaan käytökseen liittyviä tekijöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi nuoren päihdeongelma, toistuva tai vakava rikollisuus, merkittävä itsetuhoisuus tai muunlainen rajattomaksi tulkittu käyttäytyminen. (Myllärniemi 2006; Laakso 2013; Heino

ym. 2016.) Huostaanottoon päädyttyäessä on harvoin kysymys yksittäisestä tekijästä, vaan useimmiten kyseessä on pikemminkin ongelmavyöhyke, jossa useat ongelmat kietoutuvat yhteen toisiaan ruokkien ja pahentaen (Heino ym. 2016, 9).

Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä lapsen huostaanotto voi tapahtua kahdella tavalla; joko asianosaisten kanssa sopimalla, tai heidän tahtonsa vastaisesti. Huostaanottopäätöksen tapaan vaikuttavat 12 vuotta täyttäneen lapsen oma näkemys sekä hänen huoltajiensa suhtautuminen asiaan. Silloin kun kaikki kuultavat hyväksyvät huostaanoton ja ehdotetun sijaishuoltopaikan, kysymys on vapaaehtoisesta huostaanotosta, joka astuu voimaan, kun lastensuojelun johtava viranhaltija vahvistaa huostaanottopäätöksen. Mikäli joku asianosaisista ilmaisee vastustavansa lapsen huostaanottoa tai suunniteltua sijaishuoltopaikkaa, on kyseessä tahdonvastainen huostaanotto, jonka päätösvalta ei kuulu lastensuojeluun. Tällaisessa tilanteessa huostaanoton tarpeen ratkaisee toimivaltainen hallintotuomioistuin. (Lsl 40§- 44§; Huhtanen 2016, 35; Lamponen 2016, 127.)

Tilastotiedon valossa suurin osa Suomen huostaanotoista perustuu vapaaehtoisuuteen, mutta tahdonvastaisten huostaanottojen osuus on noussut 2000- luvun aikana suhteellisesti nopeammin kuin suostumuksellisten (Huhtanen 2016, 36; Forsell & Inget- Leinonen 2025, 12). Suostumuksen merkitys ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteinen. Esimerkiksi Enroos, Korpinen ja Pösö (2021) näkevät jaon vapaaehtoiseen ja tahdonvastaiseen huostaanottoon luonteeltaan pulmallisena, sillä itse valintatilanne ei useimmiten ole perheelle vapaaehtoinen, ja lisäksi perheen sisäiset valtasuhteet ja tunteet voivat vaikuttaa suostumuksen antamiseen monin tavoin. Em. näkevät, että täydellisen hyväksymisen tai vastustuksen sijaan kysymys on yleensä pikemminkin kirjosta tai janasta, jossa hyväksynnän aste vaihtelee. Myös Raija Huhtanen (2016) kuvaa vapaaehtoisuutta huostaanottoasiassa pohjimmiltaan näennäisenä, sillä tosiasiallisesti sama toimenpide voidaan toteuttaa myös tahdonvastaisena, eikä suostumuksella ole varsinaisesti vaikutusta sijaishuollon kestoon tai muuhun sisältöön. Suomessa lapsen huostaanotto on aina toistaiseksi voimassa, ja huostaanoton purkamisen edellytyksiä arvioidaan sijaishuollon aikana. Mikäli edellytyksiä lapsen kotiutumiseksi ei saavuteta aikaisemmin, huostaanotto päättyy lapsen täyttyessä 18 vuotta. (Huhtanen 2016, 38-51; Lsl 47 §.)

Kiireellisellä sijoituksella tarkoitetaan lapsen väliaikaista sijoittamista kodin ulkopuolelle sosiaalityöntekijän päätöksellä. Kiireellisestä sijoituksesta säädetään samassa

lastensuojelulain kohdassa kuin huostaanotosta (Lsl 38 § - 40§) ja siihen voidaan ryhtyä ainoastaan huostaanoton edellytysten täytyessä. Myös oikeusvaikutuksiltaan kiireellinen sijoitus vastaa pitkälti huostaanottoa, sillä sen aikana viranomaisilla on oikeus päättää lapsen olinpaikasta, sekä muista hoitoon ja kasvatukseen liittyvistä asioista, jotka tavallisesti kuuluvat yksinomaan huoltajien päätösvaltaan (Lamponen 2022, 22). Keskeisimmät erot liittyvät sijoituksen kestoon, tarkoitukseen sekä päätöksentekoon. Kiireellinen sijoitus on huostaanottoon verrattuna suhteellisen lyhytaikainen toimenpide, jota voidaan käyttää, kun lasta uhkaa välitön vaarantuminen tai sijoitukselle on muuten välitön pakottava tarve. Sosiaali- ja terveysministeriö on täsmentänyt kunnille suunnatussa ohjauskirjeessä (Kuntainfo 2015) *välittömän vaaran* koskevan tilanteita, joissa sijoituspäätöstä ei voida käytettävissä olevan tiedon perusteella jättää tekemättä tai siirtää myöhempään ajankohtaan ilman lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumista. Koska sijoituspäätöksen tekemistä leimaa kiireellisyys, se ei vaadi huostaanoton tapaan laajaa valmistelua ja kuulemismenettelyä ennen päätöksentekoa. Asianomaisten mielipide on kuitenkin aina pyrittävä selvittämään joko päätöksenteon yhteydessä, tai mahdollisimman pian sen jälkeen. (Lsl 38 §; Lamponen 2016, 127; Lamponen 2022, 29–30; Rätty 2023, 412.)

Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko poikkeaa Suomessa useiden muiden maiden käytännöistä, sillä päätöksen voi tehdä virassa oleva sosiaalityöntekijä. Useimmissa maissa sosiaalityöntekijöille ei ole annettu tällaista toimivaltaa, vaan päätöksen lapsen kiireellisestä sijoittamisesta tekee esimerkiksi sosiaalilautakunta tai poliisi. (Lamponen 2016, 133; Lamponen 2022, 26–27.) Kiireelliselle sijoitukselle on asetettu Suomessa myös verrattain pitkä, 30 vuorokauden määräaika, jota voidaan tarvittaessa vielä jatkaa 30 vuorokautta (Lsl 38-38 a §; Lamponen 2022, 26-27). Määräajan sisällä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi tarkemmin lapsen tilanteen ja päättää joko sijoituksen lakkauttamisesta tai huostaanoton valmistelun aloittamisesta. Mikäli kiireellisen sijoituksen aikana tehdään hallinto-oikeudelle hakemus lapsen huostaanotosta, sijoitus voi jatkua keskeytyksettä aina hallinto-oikeuden ratkaisuun saakka. Tämän vuoksi kiireellisenä alkanut sijoitus voi tosiasiassa kestää huomattavasti lakiin kirjattuja määräaikoja pidempään. (Lastensuojelulaki 38 §- 38 a §; Lamponen 2016, 133-136; Lamponen 2022, 22; Lähde 2024, 255.)

Anssi Lähteen (2024) väitöstutkimuksen mukaan kiireellisen sijoituksen käyttöala on viime vuosikymmeninä muuttunut, ja painopiste siirtynyt lainsäätäjän päinvastaisista pyrkimyksistä

huolimatta äkillisistä kriiseistä osaksi laajempaa toimenpidekokonaisuutta. Vaikka sijoituspäätöstä perustellaan lapsen akuutilla vaarantumisella, kiireellinen sijoitus on työntekijän näkökulmasta useammin jollain tapaa ennakoitu toimenpide kuin täysin yllättäen eteen tuleva tilanne. Kiireellistä sijoitusta hyödynnetään lastensuojelussa muun muassa silloin, kun toivotaan käännekohtaa jumiutuneissa asiakasprosesseissa, tai halutaan turvata lapsen huolenpito ja rauhoittaa huostaanoton valmisteluprosessi tahdonvastaisissa tilanteissa. Kiireellinen sijoitus konkretisoi huostaanoton mahdollisuuden ja tuo muutoin vapaaehtoiseen avohuoltoon velvoittavan elementin - tukitoimien vastaanottaminen toimii ehtona sille, että lapsen sijoitus voidaan päättää. (Lähde 2024, 255- 257.)

2.4 Sijaishuolto ja laitoshoido

Tarja Pösö (2016, 11) kuvaa lapsen huostaanottoa julkisen vallan päätökseksi ja interventioksi perhe- ja vanhemmuussuhteisiin tilanteessa, jossa vanhempia ei ole, tai he eivät syystä tai toisesta vastaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttävänä pidetyllä tavalla. Kun lapsi siirretään vanhempiensa hoidosta sijaishuoltoon, julkinen järjestelmä puuttuu erityisellä tavalla yksityiseksi katsottuun ja suojattuun perhe- elämään. Huostaanoton myötä vanhemmille kuuluva vastuu lapsen huollosta siirtyy suureksi osaksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, joka toimii lapsen julkisena huoltajana (Helavirta 2016, 191). Kyseessä on merkittävä julkisen vallan elementti, jolla vaikutetaan sekä lapsen että vanhempien perus- ja ihmisoikeuksiin. Lapsen julkisella huoltajalla on oikeus tehdä ratkaisuja esimerkiksi lapsen tulevasta asuinpaikasta, opetuksesta, terveydenhuollosta, yhteydenpito-oikeudesta sekä muista lapsen hoitoon ja huolenpitoon liittyvistä asioista. (Lsl 45 §; Helavirta 2016, 191-197.)

Kun lapsi otetaan huostaan tai sijoitetaan kiireellisesti hän muuttaa perheensä luota sijaishuoltopaikkaan, josta Rosi Enroos (2016) käyttää nimitystä julkinen koti. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää joko sijaisperheessä, ammatillisessa perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa. Nykyisin perhehoitoa pidetään ensisijaisena vaihtoehtona, ja laitoshoidoa harkitaan silloin, kun sijaishuoltoa ei voida muilla tavoin toteuttaa lapsen edun mukaisesti (Lsl 50§; HE 331/2010). Perhehoitoon sijoittamisen esteitä ovat esimerkiksi lapsen akuutti psyykinen oireilu, aktiivinen päihdeongelma tai väkivaltainen käytös (Sinko 2016,19). Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on kartoitettava lapsen läheisverkosto, jotta selviää, onko lapsen sukulaisilla tai muilla läheisillä mahdollisuutta ottaa

lapsi luokseen asumaan tai osallistua hänen tukemiseensa muilla tavoin sijaishuollon aikana (Lsl 32§). Lisäksi lapsen palvelujen tarve on arvioitava. Sijaishuollon järjestämistapaan sekä sijaishuoltoapaikan valintaan vaikuttavat lapsen yksilöllinen tilanne, sekä sijaishuollon aikana tarvittavien palvelujen määrä ja luonne. (Lsl 49§- 50§; Rätty, 2023, 583; Sinko 2016; Heino 2013.)

Lapsen sijoitukseen ja sijaishuoltoapaikan valintaan liittyvää arviointia on kuvattu yhdeksi vaativimmista lastensuojelun tehtävistä (Laakso 2013; Sinko 2016). Sijaishuoltoapaikan valintaa ohjaa kansallisella tasolla lastensuojelulaki, jonka mukaan lastensuojeluasian ensisijaiseksi perusteeksi on asetettava lapsen etu (Lsl 4§). Lisäksi tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin, lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen, sijaishuoltoapaikan etäisyyteen sekä hoidon pysyvyyteen ja jatkuvuuteen (Lsl 50 §; 54 §). Periaatteiden käytännön toteuttaminen tapahtuu kuitenkin paikallisesti hyvinvointialueilla, joilla on keskenään varsin erilaisia organisointitapoja ja ohjeistuksia valintakäytänteisiin (Sinko 2016; Laakso 2013; Hoikkala & Lavikainen 2015; Porko, Heino & Eriksson 2018). Käytännössä sijaishuoltoapaikan valintaa ei tehdä koskaan täysin vapaasti, vaan siihen vaikuttavat lapsen tarpeiden ja toiveiden ohella monet palvelujärjestelmään ja paikalliseen toimintaympäristöön kiinnittyvät tekijät, kuten sijaisperheiden ja sijaishuoltoapaikkojen alueellinen tarjonta, sijoittajakunnan taloudellinen tilanne, palvelujen hankintakäytännöt ja kilpailutukseen perustuvat luokitukset sekä mahdollinen omien laitosten priorisointi ensisijaisuusjärjestyksessä. (Laakso 2013, 104–110; Hoikkala & Lavikainen 2015, 23.)

Kun lapsi sijoitetaan laitoshoidon, hän muuttaa asumaan sijaishuoltoyksikköön, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset huolehtivat lasten hyvinvoinnista ympärivuorokautisesti. Lastensuojelulaitoksia kutsutaan monilla nimillä, esimerkiksi lastenkodeiksi, nuorisokodeiksi, koulukodeiksi, pienryhmäkodeiksi ja vastaanottokodeiksi. (Laakso 2013; Hoikkala & Lavikainen 2016; Porko ym. 2018.) Tuija Erosen ja Riitta Laakson (2016) sijaishuollon kuntouttavia ja kasvatuksellisia orientaatioita tarkastelevan tutkimuskatsauksen mukaan yksikön nimi kertoo yleensä hyvin vähän laitostyön konkreettisesta sisällöstä, kuten arjen käytännöistä, hoidon ja kasvatuksen teoreettisista lähtökohdista, yksikön koosta tai henkilökunnan määrästä ja koulutuksesta. Tyypillisesti lapsen sijoittaminen laitoshoidon sijoittaminen perustuu siihen, että lapsen oireilu on arvioitu haastavaksi ja tämän vuoksi katsotaan, että hoito ja kasvatusta vaativat erityistä ammatillista

osaamista. Kyse voi olla myös siitä, että lapsen tilanteesta tarvitaan ammatillista arviointia, tai siitä että sijoituksen tarve on väliaikainen. (Eronen & Laakso 2016; Laakso 2013; Sinko 2016; Enroos 2016; Lastensuojelun käsikirja 2023; Hoikkala & Lavikainen 2015.)

Lastensuojelun palvelut ovat yksityistyneet 1990- luvulta alkaen kiihtyvällä tahdilla, ja nykyään julkinen sektori tuottaa enää pienen osan ympärivuorokautisesta laitoshoidosta. Syntyneillä markkinoilla palveluntuottajien määrä on kasvanut ja kilpailu toimijoiden välillä kiihtynyt. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 8–9; Porko ym. 2018, 11- 14.) Sijaishuollosta on muodostunut palvelutuote, jonka ostamista ja myymistä määrittelevät hankintalainsäädäntö sekä julkisten palveluiden kilpailuttamistoiminnan periaatteet (Hoikkala & Lavikainen 2015, 8). Kilpailun kiristyessä tarjottavat palvelut ovat moninaistuneet ja erikoistuneet, ja osa palveluntuottajista on tuotteistanut palvelunsa kohdistuen ne tietynlaisille asiakasryhmille (Laakso 2013, 85; Porko ym. 2018, 23–25). Palvelujen monimuotoistuminen ei kuitenkaan ole ratkaissut niiden kohdentumattomuuden ongelmaa (Laakso 2013, 9- 10). Tutkimusten mukaan lapsen tarpeita vastaavan sijaishuoltopaikan löytäminen on vaikeaa erityisesti silloin, kun lapsella on erityisiä tarpeita, kuten jokin elämään vaikuttava vamma, vakava päihdeongelma tai merkittäviä mielenterveysongelmia. Erityisen vaikeaksi tilanne muodostuu silloin, kun sijaishuoltoon ohjautuvalla lapsella on rajapintaa näiden kaikkien kanssa. (Laakso 2013, 108; Sinko 2016, 5; Hoikkala & Lavikainen 2015, 35.)

Suomessa ei ole varsinaisesti suljettuja lastensuojelulaitoksia, mutta laitoshoidon aikana voidaan käyttää rajoitustoimenpiteitä, joiden nojalla voidaan esimerkiksi rajoittaa lapsen liikkumisvapautta ja yhteydenpito- oikeutta, sekä palauttaa karannut lapsi sijaishuoltopaikkaan. Lapsen oikeuksia ei kuitenkaan voida rajoittaa ainoastaan laitostavallan perusteella, vaan rajoitusten on aina perustuttava täsmällisiin, tarkkarajaisiin ja laissa määriteltyihin sääntöihin. Jokaisen rajoitustoimen käytön edellytyksistä säädetään erikseen lastensuojelulain 11. luvussa. (Saastamoinen 2021, 7; Lsl 62§- 73§.) Rajoitusten tarkoituksena on yleensä jotakin toista perusoikeutta rajoittamalla turvata lapselle perustuslain 19 § mukainen oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömään huolenpitoon. Kyse voi olla myös huostaanoton tarkoituksen toteutumisesta, sekä lapsen itsensä tai jonkun muun henkilön suojaamisesta. Koska rajoitustoimenpiteillä puututaan voimakkaasti lapsen perusoikeuksiin, kuten henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä yksityis- ja perhe- elämän suojaan, on rajoitustoimenpiteitä sovellettaessa ja toimeenpantaessa

huomioitava tarkkaan perustuslain säännökset ja niiden tulkintakäytäntö, sekä Suomea velvoittavat ihmisoikeussopimukset tulkintaperiaatteineen (Räty 2023, 686- 687).

3 Hatkaaminen haasteena sijaishuollossa

Tässä luvussa määrittelen hatkaamisen käsitteen, sekä kerron tarkemmin hatkaamisesta ilmiönä. Kuvaan tutkimuksissa tunnistettuja riskejä hatkaamiseen liittyen, sekä kerron minkälaisilla tekijöillä on havaittu olevan yhteys hatkaamisen esiintymiseen.

3.1 Hatkaamisen käsite

Hatkaaminen on lastensuojelussa epävirallisesti käyttöön vakiintunut termi, jolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun nuoren luvatonta poistumista tai pois jättäytymistä sijaishuoltoapaikasta (Haapala ym. 2023; Lehtonen & Télen 2013; Isoniemi 2019). Sanan 'hatka' alkuperää ei tunneta varmuudella, mutta sen on arveltu kulkeutuneen Suomeen mahdollisesti venäjänkielisestä hódkij-sanasta, joka tarkoittaa suomeksi joutuisaa tai nopeakulkuista. Käsitteenä hatka viittaa äkkilähtöön tai kiireessä poistumiseen, ja hatkaan lähtemistä tai hatkojen ottamista vastaavat muun muassa pakeneminen, karkaaminen ja livohkaan lähteminen. (Jarva 2003, 103-106; Haapala ym. 2023, 16.)

Hatkaamiselle ei ole olemassa virallista ja yksiselitteistä määritelmää, ja näkemykset siitä mikä lasketaan hatkassa olemiseksi vaihtelevat esimerkiksi nuorten ja lastensuojelun työntekijöiden välillä (Haapala ym. 2023, 16-17). Tässä tutkimuksessa hatkaamisella tarkoitetaan tilanteita, joissa lyhyt- tai pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettu alaikäinen poistuu sijaishuoltoapaikastaan luvattomasti, jättää palaamatta sinne takaisin tai jää muilla tavoin kadoksiin. Palaamatta jättäminen voi tapahtua esimerkiksi siten, että nuori on poistunut sijaishuoltoapaikasta alun perin luvallisesti kotilomalle, mutta ei palaakaan ennalta sovittuna ajankohtana takaisin. (Lehtonen & Télen 2013, 5; Haapala ym. 2023, 15- 17.) Hatkojen aikana nuori voi olla täysin kadoksissa läheisiltä, sosiaalityöntekijältä ja sijaishuoltoapaikan aikuisilta, tai hänen olinpaikkansa voi olla ajoittain tiedossa.

Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa hatkaamisesta käytetään muun muassa käsitteitä *run away*, *abscond*, *go missing*, *absent* sekä *AWOL (Absent Without Leave)* (Haapala ym. 2023, 16; Bowden & Lambie 2015). Termit *run away*, *abscond* ja *AWOL* merkitsevät suomeksi karkaamista, pakenemista ja livistämistä, kun taas *go missing* sekä *absent* puolestaan vastaavat katoamista sekä kadoksissa oloa, joka voi olla joko vapaaehtoista tai vastentahtoista. Suomessa hatkanneista nuorista ei yleensä käytetä termiä '*kadonnut*', eikä heitä luokitella virallisestikaan kadonneiksi henkilöiksi (Isoniemi 2019, 7-8, 90). Useissa

muissa Euroopan maissa sekä Yhdysvalloissa karanneet lapset taas tunnistetaan yhdeksi suurimmista kadoksissa olevien henkilöiden ryhmäksi (Isoniemi 2019, 8-9, 88- 90; Kekkonen & Pekkarinen, 10). Jos nuoren ei tiedetä olevan konkreettisesti ja akuutissa vaarassa, ei katoamisesta tavallisesti muodostu poliisitehtävää. Tällöin vastuu nuoren etsimisestä ja tavoittelusta kuuluu ensisijaisesti sijaishuoltoapaikan henkilökunnalle. Poliisi voi kuitenkin suorittaa niin sanottua passiivista etsintää, eli ilmoittaa sosiaalitoimelle, jos lapsi tavataan jonkun muun poliisitehtävän yhteydessä. (Isoniemi 2019.)

Tutkimustiedon valossa viranomaiskäytäntöihin hatkanneiden nuorten etsinnässä liittyy Suomessa merkittäviä haasteita. Sami Isoniemen (2019, 87) mukaan lainsäädäntö mahdollistaisi sinänsä sijaishuoltoapaikasta hatkanneiden nuorten määrittelyn kadonneiksi henkilöiksi mikä velvoittaisi poliisia aloittamaan etsintätoimet. Nykykäytännön mukaisesti näin ei kuitenkaan toimita, vaan lastensuojelun ilmoitukset hatkoille lähtemisistä tulkitaan rutiininomaisesti sosiaalihuollon virka-apupyynnöiksi. Isoniemen havaintojen mukaan edes yli kaksi viikkoa kestäneissä luvattomissa poissaoloissa ei ole havaittavissa merkkejä kadonneen henkilön tutkinnan tai etsinnän puolelle siirtymisestä, vaikka Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan poliisiin tulee suorittaa aktiivista etsintää ja tutkintaa kadonneen löytämiseksi silloin, kun kadonnutta ei ole *kohtuullisessa ajassa* muilla keinoilla tavoitettu. (Isoniemi 2019, 132.)

3.2 Hatkaaminen tutkimuksissa

Hatkaamista on tutkittu monessa eri maassa, ja sen tiedetään olevan yleistä (mm. Biehal & Wade 2000; Lin, 2012; Bowden ym. 2018; Colvin, McFarlane, Gerard & McGrath 2018). Tarkkaa kuvaa ilmiön laajuudesta on kuitenkin yllättävän vaikea saada, sillä useimmissa maissa hatkaamista ei seurata kansallisella tasolla eikä tilastotietoa kerätä systemaattisesti. Esimerkiksi Yhdysvalloissa osavaltioiden ei tarvitse raportoida sijaishuoltoapaikoista paenneiden lasten lukumääriä, sillä hatkaaminen ei kuulu niihin keskeisiin tulostittareihin, joilla osavaltioiden lastensuojelujärjestelmien suoriutumista seurataan (Dworsky ym. 2018). Samankaltainen tilanne on nähtävissä esimerkiksi Australiassa (Colvin ym. 2018), Uudessa-Seelannissa (Bowden ym. 2018) ja Iso-Britanniassa (Biehal & Wade 2000) sekä Suomessa (Isoniemi 2019; Haapala ym. 2023).

Kansainvälisissä tutkimuksissa hatkaamisen on arvioitu koskevan muutamasta prosentista jopa yli 70 prosenttiin kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista (Biehal & Wade 2000; Courtney & Zinn 2009; Nesmith 2006; Lin 2012; Dworsky ym. 2018; Branscum & Richards 2022). Voimakasta vaihtelua selittävät muun muassa erot hatkailmiön määrittelyssä, valittu mittaustapa (ajankohtaan sidottu vai elinikäinen yleisyys) sekä siinä mitä osavaltioita tai alueita tutkimukseen sisällytetään (Courtney & Zinn, 2009; Dworsky ym. 2018). Tutkimuskirjallisuuden heikkoutena näyttäytyvät käsitteistön ja tutkimusmenetelmien vakiintumattomuus, joka tekee tutkimustulosten vertailusta vaikeaa. Lisäksi tutkimusjoukot ovat usein melko pieniä ja perustuvat esimerkiksi yhden osavaltion tai muun hallinnollisen alueen aineistoihin tai tarkastelevat vain tiettyjä sijaishuoltopaikkoja (Nesmith 2006; Crosland & Dunlap 2015; Nystrom ym. 2022). Joissain tutkimuksissa on kuitenkin käytetty hyvinkin laajoja aineistoja, kuten Lin (2012) sekä Branscum ja Richards (2022) jotka ovat hyödyntäneet tutkimuksissaan Yhdysvaltojen valtakunnallisen AFCARS- järjestelmän (Adoption and Foster Care Analysis and Report System) rekisteritietoja.

Vaikka arviot hatkanneiden nuorten todellisista lukumääristä vaihtelevat, on selvää, että huomattava osa sijaishuollossa olevista nuorista karkaa jossain vaiheessa sijoitustaan (Biehal & Wade 2000; Isoniemi 2019). Valtaosa nuorten luvattomista poissaoloista on lyhytaikaisia ja kestää alle vuorokauden tai korkeintaan muutamia päiviä, mutta osa nuorista on kadoksissa useita viikkoja tai jopa kuukausia (Biehal & Wade 2000; Isoniemi 2019; Haapala ym. 2023). Sami Isoniemen (2019) havaintojen mukaan Suomessa suuri osa nuorten poissaoloista ajoittuu ilta-aikoihin, ja sijaishuoltopaikkaan palaaminen tapahtuu joko saman yön aikana tai seuraavana aamuna. Lyhytaikaisten poissaolojen on havaittu paikantuvan erityisesti viikonloppuihin, mikä viittaa Isoniemen mukaan siihen, että näissä korostuvat mahdolliset kotilomilta palaamiset (Isoniemi 2019, 130-131).

Suomessa hatkaamista koskeva perustieto on niukkaa, ja rakentunut lähinnä yksittäisten tutkijoiden työpanoksen varaan (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 12). Vaikka sijaishuollon muita tunnuslukuja seurataan kattavasti, hatkojen lukumääristä tai kestosta ei ole saatavilla tarkkaa tietoa, sillä hatkaamista ei tilastoida sijaishuoltopaikoissa tai niitä valvovilla hyvinvointialueilla. Rekisteritiedon puuttuessa hatkanneiden lasten lukumäärän arvioiminen on hidasta ja vaatii tutkijalta paljon käsityötä (Isoniemi 2019, 88- 92; Kekkonen & Pekkarinen 2024, 12). Eri tutkimuksissa on arvioitu, että Suomessa noin 7- 15 % sijaishuollossa asuvista lapsista hatkaa jossain vaiheessa sijoitustaan. Tutkimusten perusteella tiedetään myös, että

usein hatkaaminen on toistuvaa, jolloin samalle lapselle voi kasautua lukuisia hatkakertoja. (Isoniemi 2019, Isoniemi 2023; Lehtonen & Télen 2013; Haapala ym. 2023.)

Suomessa on tehty muutamia selvityksiä ja opinnäytteitä hatkaamiseen liittyen, mutta akateeminen tutkimus on jäänyt vähäiseksi. Vuonna 2013 Lastensuojelun keskusliitto julkaisi selvityksen luvattomien poissaolojen ilmiöstä Suomessa. Selvitystyön näkökulma kiinnittyy lapsen oikeuksien toteutumiseen sijaishuollossa, ja sen pääasiallinen aineisto koostuu kaikkiaan 81 lastensuojelulaitoksen kyselyvastauksista, joita täydennettiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä sijaishuollossa elävien nuorten laadullisilla haastatteluilla. (Lehtonen & Télen 2013.) Lastensuojelun kehittämissyhteisö Pesäpuu ry toteutti vuosien 2022-2024 aikana Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (STEA) rahoittaman kolmivaiheisen Hatkassa- hankkeen, jonka tavoitteena oli tuottaa kansallisen tason tietoa hatkailmiöstä Suomessa, sekä luoda toimintatapoja ja malleja hatkaamisen vähentämiseksi sekä hatkalta paluun sujuvoittamiseksi. Hankkeen selvitystyötä koskeva raportti on julkaistu vuonna 2023 nimellä ”Hatkassa Suomessa- kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista”. (Haapala ym. 2023). Hankkeeseen liittyen avattiin vuonna 2024 myös nettisivusto, joka on suunnattu sijaishuollossa eläville nuorille, heidän läheisilleen, sekä työssään hatkaamista kokeville ammattilaisille (Pesäpuu ry 2024).

Lapsiasiavaltuutettu jatkoi Pesäpuu Ry:n selvitystyötä vuonna 2024 julkaistussa katsauksessa ”Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta”. Analyysi perustuu kyselyaineistoon, joka kerättiin Hatkassa- hankkeen yhteydessä sijaishuollossa eläviltä lapsilta ja heidän läheisiltään, sekä heidän kanssaan toimivilta viranomaisilta. Analyysin tuloksena havaittiin, että hatkaaminen on vahvasti yhteydessä lasten haluun ylläpitää sosiaalisia suhteita, sekä lastensuojelulaitosten olosuhteisiin ja hatkaan vetäviin tunnekokemuksiin, kuten autonomian ja vapauden kaipuuseen. Lapsiasiavaltuutetun toimisto antoi selvityksen perusteella useita suosituksia, jotka liittyvät muun muassa lastensuojelulain kokonaisuudistukseen, viranomaisohjeiden päivittämiseen sekä sijoitettujen lasten vertaissuhteiden turvaamiseen. (Kekkonen ja Pekkarinen 2024.)

Laajimman akateemisen tutkimuksen hatkaamisesta on toteuttanut poliisitaustainen Sami Isoniemi, jonka väitöskirja (2019) käsittelee hatkaamista poliisin lastensuojeluviranomaisille antaman virka- avun näkökulmasta. Isoniemi hyödynsi tutkimuksessaan vuosien 2013–2014

aikana poliisin tietojärjestelmään (PATJA) kirjattuja ilmoituksia, joissa lastensuojeluviranomainen on pyytänyt poliisilta virka-apua. Isoniemen analyysi perustuu sekä määrällisiin että laadullisiin menetelmiin. (Isoniemi 2019, 12-14.) Isoniemi on julkaissut myöhemmin vastaavalla menetelmällä toteutetun selvityksen, joka päivittää tilannekuvaa hatkailmiöstä vuonna 2020 (Isoniemi 2023). Isoniemen väitöstutkimus vahvistaa, että luvattomat poissaolot kasaantuvat voimakkaasti yksittäisille lapsille ja nuorille. Tutkimuksen kaksivuotisen seurantajakson aikana kymmenen eniten hatkaavaa nuorta olivat kadoksissa kaikkiaan 388 kertaa, mikä vastaa 6 prosenttia kaikista Suomessa poliisiasiain järjestelmään rekisteröidyistä luvattomista poissaoloista. (Isoniemi 2019, 137.)

Nuorten omia näkemyksiä ja kokemuksia hatkaamisesta on tarkasteltu kansainvälisesti muutamissa laadullisissa ja mixed methods -tutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa on hyödynnetty muun muassa yksilöhaastatteluja (Karam & Robert 2013; Byers, Barton, Grube, Wesley, Akin, Hermes, Frlzke & Roosevelt 2023), fokusryhmäkeskusteluja (Crosland, Joseph, Slattery, Hodges & Dunlap 2018) sekä laajempia monimenetelmällisiä asetelmia, joissa laadullista aineistoa on täydennetty rekisteri- tai kyselyaineistoilla (Biehal & Wade, 2000; Bowden ym. 2018). Bowdenin ja Lambien (2015) tutkimuskatsauksen mukaan nuoria on rekrytoitu tutkimukseen kahdella pääasiallisella tavalla; joko tarkastelemalla asunnottomien nuorten joukkoa ja selvittämällä kuinka suuri osa heistä on joko ajankohtaisesti tai aiemmin karannut sijaishuollosta, tai tarkastelemalla suoraan sijaishuollossa olevia nuoria ja selvittämällä, kuinka moni heistä on hatkannut. Tutkimuksissa korostuvat asunnottomien nuorten tuottamat aineistot, koska he ovat helpommin tavoitettavissa kuin sijaishuollossa olevat nuoret esimerkiksi tutkimuslupien saamiseen liittyvien käytännön haasteiden vuoksi. (Bowden & Lambie 2015.)

Tutkimuskirjallisuudessa on tarkasteltu nuorten hatkaamista erityisesti syiden, riskitekijöiden sekä hatkaamiselta suojaavien tekijöiden näkökulmasta (Biehal & Wade 2000; Bowden ym. 2018; Crosland, 2018). Lisäksi on selvitetty hatkanneiden nuorten elämäkokemuksiin liittyviä teemoja sekä hatkaamiselle annettuja merkityksiä (Byers 2023; Karam & Robert 2013) ja nuorten selviytymiskeinoja hatkan aikana (Martinez 2006). Monissa tutkimuksissa on tarkasteltu myös hatkaamisen yhteyksiä nuorten terveyttä ja turvallisuutta vaarantaviin riskeihin, kuten kaupallistettuun seksuaaliseen hyväksikäyttöön (CSEC) (Garcia, Crosland, Reyes, Del Vecchio & Pannone 2024; Pereda, Codina, Díaz-Faes & Kanter 2022), ihmiskauppaan (Latzman, Gibbs, Feinberg, Kluckman & Aboul-Hosn 2019) sekä

asunnottomuuteen (Dworsky, Napolitano & Courtney 2013; Magnuson, Jansson, Benoit & Kennedy 2017).

3.3 Hatkaamisen riskit

Hatkaamiseen liittyy vakavia riskejä, joilla on taipumus korostua, kun nuoren hatkaaminen on pitkäkestoista tai toistuvaa (Lin 2012; Biehal & Wade 2000; Lehtonen & Telen 2013). Usein toistuva hatkaaminen on yhteydessä muun muassa sijoituksen epävakauteen sekä koulupoissaoloihin ja koulupudokkuuteen. (Biehal & Wade 2000; Kim ym. 2013; Branscum & Richards 2022.) Hatkan aikana nuoret ovat heidän huolenpidostaan vastaavien aikuisten ulottumattomissa, ja altistuvat monille terveyden ja kehityksen kannalta haitallisille ilmiöille. Hatkan olosuhteisiin liittyvät usein nuoren arkirytmien rikkoutuminen, sekä perustarpeiden kuten hygienian, ravinnon ja riittävän levon jääminen täyttymättä. Hatkan aikaisiin riskeihin kuuluvat myös väkivallan ja rikoksen uhriksi joutuminen, päihteiden käyttö, rikollisuuteen ajautuminen sekä ulkona nukkuminen (Biehal & Wade 2000; Bowden ym. 2018; Crosland ym. 2018).

Erityisesti tytöt ovat hatkatessaan alttiita seksuaaliselle hyväksikäytölle, sekä raiskauksille ja muulle vakavalle kaltoinkohtelulle. Suomalaisessa tutkimuksessa lähes joka kolmas tyttö raportoi joutuneensa hatkan aikana raiskauksen uhriksi, ja joka viides oli saanut jonkinlaista korvausta, kuten rahaa, yöpaikan tai päihteitä, seksuaalisia tekoja vastaan. (Haapala ym. 2023, 115; Kekkonen & Pekkarinen 2024, 22-25). Ilmiöstä käytetään nimitystä kaupallistettu seksuaalinen hyväksikäyttö, joka tunnistetaan kansainvälisesti yhdeksi ihmiskaupan muodoksi (Latzman ym. 2019; Garcia ym. 2024; Pereda ym. 2022). Seksuaalinen riskikäyttäytyminen voi altistaa nuoren muun muassa sukupuolitaudeille ja ei- toivotuille raskauksille. (Garcia ym. 2024; Biehal & Wade, 1999; Clark ym. 2008; Kim ym. 2013; Pereda ym. 2021.) Näillä kokemuksilla voi olla nuoren elämässä myös pitkäkestoisia ja vakavia seurauksia. Esimerkiksi varhainen seksuaalinen toiminta ja hyväksikäyttö voivat aiheuttaa nuorille merkittäviä psyykkisiä haittoja, ja raskaaksi tuleminen nuorella iällä voi keskeyttää koulunkäynnin ja heikentää nuoren elämänkulun mahdollisuuksia. (Bowden & Lambie 2015.)

Tutkimukset osoittavat, että usein hatkaavat nuoret käyvät harvemmin koulua ja ovat muita nuoria todennäköisemmin mukana rikollisuudessa sekä päihteiden käyttöön liittyvissä alakulttuureissa. Erityisesti tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöistä kärsivät nuoret ovat

suurentuneessa riskissä koulusta syrjäytymiseen, rikollisuuteen ja toistuviin hatkoihin. (Biehal & Wade 1999 & 2000; Lin 2012.) Heidän sijaishuoltopolkunsa ovat usein epävakaita, taustalla on toistuvia paikan vaihdoksia ja kiintymyssuhteet hoitajiin kuvautuvat heikkona. Hatkaamisen kroonistuminen vaikuttaakin olevan osa laajempaa prosessia, jossa nuorten yhteydet aikuisiin ja yhteiskuntaan heikkenevät vähitellen, mikä heijastuu negatiivisesti myös sijoituksen jälkeiseen elämäntilanteeseen. (Biehal & Wade 1999; Dworsky ym. 2013.)

Hatkaamiseen liittyy myös sellaisia riskitekijöitä, jotka voivat seurata nuorta pitkälle aikuisuuteen. Joissain tutkimuksissa on havaittu, että hatkaaminen on yhteydessä myöhempiin mielenterveyden häiriöihin, kuten masennukseen, ahdistuneisuuteen, itsetuhoisuuteen ja itsemurha- ajatuksiin (Bowden & Lambie 2015). Lisäksi etenkin toistuva ja pitkäkestoinen hatkaaminen vaikuttaa kielteisesti nuorten koulunkäyntiin, minkä tiedetään vaikeuttavan myöhemmin pääsyä työelämään ja lyhentävän urapolkuja, sekä heikentävän toimeentuloa aikuisuudessa (Dworsky, Napolitano & Courtney, 2013; Crosland & Dunlap, 2015). Tunnistettuihin pitkäaikaisriskeihin kuuluvat myös asunnottomuus, päihdehäiriöt sekä erilaiset rikostuomiot myöhemmin elämässä (Biehal & Wade 1999; Branscum & Richards 2022; Magnuson 2017).

Yksilöllisten riskien lisäksi hatkaamiseen liittyy huomattavia sosiaalisia ja taloudellisia kustannuksia. Hatkaaminen herättää aina nuoren läheisissä ja ammattilaisissa huolta ja aiheuttaa merkittävästi ylimääräistä työtä ja sekaannusta sijaishuoltopaikan arjessa (Bowden & Lambie 2015; Lehtonen & Télen 2013). Taloudelliset kustannukset muodostuvat esimerkiksi tyhjän sijaishuoltopaikan kuluista, viranomaisten käyttämästä ajasta ja resursseista nuorten etsimiseen sekä hatkaamiseen liittyvästä hallinnollisesta työstä (Isoniemi 2019; Bowden & Lambie 2015). Lisäksi nuorten rikollisuus ja sen seurannaisvaikutukset aiheuttavat yhteiskunnalle kustannuksia muun muassa omaisuusvahinkojen, pahoinpitelyjen sekä oikeusjärjestelmän kuormittumisen kautta (Crosland & Dunlap 2015; Bowden & Lambie 2015). Joissain tapauksissa rikollisuudesta tulee pitkäkestoinen selviytymiskeino, mihin liittyy ymmärrettävästi sekä inhimillisiä että yhteiskunnallisia kustannuksia (Biehal & Wade 2000; Isoniemi 2019, 159- 163).

3.4 Tutkimuksissa havaitut tekijät hatkaamisen taustalla

Yksilötason tekijät hatkaamisen taustalla

Sijaishuollossa eläville nuorille on tyypillistä asumisjärjestelyjen katkonaisuus ja heidän elämänsä historiassaan on usein kokemuksia, jotka liittyvät laiminlyöntiin, kaltoinkohteluun tai perheen kaoottisiin olosuhteisiin (Courtney & Zinn 2009; Biehal & Wade 2000). Näiden olosuhteiden ja taustatekijöiden vuoksi sijaishuollossa olevia nuoria pidetään yleisesti erityisen haavoittuvassa asemassa olevina henkilöinä (Bowden & Lambie 2015; Courtney & Zinn 2009; Kekkonen & Pekkarinen 2024; Isoniemi 2019). Tutkimustiedon valossa merkittävä osa hatkaavista nuorista on karannut jo ennen sijoitustaan kotoa. Näiden karkaamiskokemusten on tunnistettu liittyvän muun muassa puutteelliseen valvontaan sekä perheristiriitoihin, mutta myös nuoren käyttäytymisen haasteiden sekä päihde- ja mielenterveysongelmien tiedetään altistavan karkaamiselle (Biehal & Wade 1999; Baker, McKay, Lynn, Schlange & Auville 2003; Tyler & Bersani, 2008). Nuoren karkailu voi joissain tapauksissa johtaa sijoittamiseen kodin ulkopuolelle, mutta valitettavasti tutkimukset osoittavat, että sama toimintamalli saattaa jatkua tai jopa voimistua sijaishuollossa (Biehal & Wade 2000; Martinez 2006; Courtney & Zinn 2009).

Yksilötasolla ikä on yksi keskeisimmistä hatkaamista ennustavista tekijöistä sijaishuollossa. Tutkimukset osoittavat johdonmukaisesti, että teini-ikäiset nuoret karkaavat todennäköisemmin kuin nuoremmat lapset, ja iän kasvaessa hatkaamisen riski lisääntyy (mm. Biehal & Wade 2000; Bowden & Lambie 2015; Branscum & Richards 2022; Courtney & Zinn 2009; Kim, Chenot & Lee 2015; Lehtonen & Telen 2013; Haapala ym. 2023). Tutkimuksissa on havaittu, että suurin osa hatkanneista nuorista on iältään 13-16-vuotiaita, mutta myös 12-vuotiaat ja tätä nuoremmat saattavat hatkata (Bowden & Lambie 2015; Biehal & Wade 2000; Lehtonen & Telen 2013; Haapala ym. 2023). Sukupuolen yhteydestä hatkaamiseen tutkimusnäyttö on sen sijaan epäyhtenäistä. Useissa tutkimuksissa on havaittu tyttöjen hatkaavan poikia useammin sekä yksittäisiä hatkakertoja että hatkaamisen toistuvuutta tarkasteltaessa, minkä on arveltu liittyvän muun muassa suhdeperustaisiin tekijöihin (Branscum & Richards 2022; Fasulo ym. 2002; Kim ym. 2013). Kaikissa tutkimuksissa ei kuitenkaan ole havaittu sukupuolten välillä merkittäviä eroja. Esimerkiksi Biehal ja Wade (2000) totesivat että tytöt ja pojat hatkasivat yhtä paljon, mutta ensimmäisten hatkakertojen aikaan tytöt olivat keskimäärin hieman poikia vanhempia.

Tutkimuksissa on saatu runsaasti näyttöä siitä, että päihteiden käyttö on merkittävä riskitekijä nuorten hatkaamiselle, ja etenkin päihdehäiriöiden on todettu olevan vahvasti yhteydessä kohonneeseen hatkaamisen riskiin (Branscum & Richards 2022; Courtney & Zinn 2009; Lin 2012). Haastattelututkimuksissa suhteellisen harva nuori on kertonut hatkaamisen syyksi päihteiden käytön, mutta toisaalta on arveltu, että myös aliraportointi on mahdollista, koska nuoret saattavat pelätä itselleen koituvia seurauksia. Myös käytöksellä oireilun ja rikollisuuden on todettu olevan yhteydessä korkeampaan hatkaamisriskiin (Branscum & Richards 2022; Bowden & Lambie 2015; Biehal & Wade 2000). Esimerkiksi Lin (2012) havaitsi tutkimuksessaan, että rikostaustaiset nuoret päätyivät hatkaamaan sekä useammin että nopeammin kuin nuoret, joilla ei ollut vastaavaa rikoshistoriaa.

Tutkimusnäyttö kaltoinkohtelun ja hatkaamisen välisestä yhteydestä on ristiriitaista. Osa tutkimuksista viittaa siihen, että nuoren kokema kaltoinkohtelu ja laiminlyönti lisäävät riskiä hatkaamiseen (Courtney & Zinn 2009) ja että erityisesti hyväksikäyttöä tai fyysistä väkivaltaa kokeneet nuoret ovat alttiimpia hatkaamaan (Branscum & Richards 2022). Toisaalta joidenkin tutkimusten mukaan etenkin seksuaalisen hyväksikäytön historia voi jopa vähentää nuorten hatkaamisen todennäköisyyttä (Courtney & Zinn 2009). Lisäksi useissa tutkimuksissa ei ole havaittu yhteyttä kaltoinkohtelun ja hatkaamisen välillä (Eisengart ym. 2007; Fasulo ym. 2002). Myös nuoren mielenterveyden sekä somaattisen terveydentilan yhteydestä hatkaamiseen on ristiriitaista näyttöä. Esimerkiksi Kim ja kumppanit (2013) havaitsivat, että nuorella todetut tunne-elämän häiriöt vähensivät karkailun todennäköisyyttä, kun taas Biehal & Wade (2000) näkivät, että ne nuoret, joilla on tunne-elämän tai käyttäytymisen ongelmia hatkasivat muita useammin, heidän poissaolonsa kestivät pidempään ja heidän käyttäytymisensä oli kokonaisuudessaan arvioituna riskialttiimpaa kuin muilla nuorilla.

Kontekstuaaliset tekijät hatkaamisen taustalla

Useiden kontekstisidonnaisten tekijöiden, kuten sijaishuollon järjestämistavan sekä sijoitushistorian epävakauden on todettu liittyvän nuorten hatkaamisalttiuteen. Hatkaamisen riskiä nostavat muun muassa sijoituksen vastentahtoisuus (Kim ym. 2015), laitospuolinen sijaishuoltopaikka (Branscum & Richards 2022; Courtney & Zinn 2009; Kim ym. 2015; Lehtonen & Télen 2013; Haapala ym. 2023) sekä toistuvat sijoitukset ja sijaishuoltopaikan

vaihdokset (Branscum & Richards 2022; Bowden & Lambie 2015; Courtney & Zinn 2009; English & English 1999; Kim ym. 2015; Lehtonen & Telen 2013; Haapala ym. 2023). Myös sijoittaminen vanhemmalla iällä (Branscum & Richards 2022; Lin 2012) sekä sijaishuoltoyksikön sisäiset ongelmat lisäävät hatkaamisen todennäköisyyttä (Biehal & Wade 2000). Hatkaamisen todennäköisyyttä puolestaan vähentävät muun muassa nuoren sijoittaminen sukulaisperheeseen, sekä erityisesti sisarusten asuminen samassa paikassa nuoren kanssa (Courtney & Zinn 2009).

Aikaisempien hatkaamiskokemusten on johdonmukaisesti todettu liittyvän suurempaan hatkaamisen riskiin. Etenkin hatkakertojen suurempi määrä ja toistuvuus lisäävät hatkaamisen todennäköisyyttä myös jatkossa. (Branscum & Richards 2022; Courtney & Zinn 2009; Lin 2012; Nesmith 2006; Isoniemi 2019.) Esimerkiksi Courtney ja Zinn (2009) havaitsivat, että noin viidennes karanneista nuorista hatkasi uudelleen kuukauden sisällä sijaishuoltopaikkaan palaamisen jälkeen, ja osuus oli vielä suurempi niillä nuorilla, jotka olivat karanneet sijaishuoltopaikasta useammin kuin kerran. Tutkimustulokset osoittavat, että myös sijoitushistorian epävakaas on yhteydessä suurempaan hatkaamisen riskiin. Nuoret, joilla on takana useita sijoituskertoja ja sijaishuoltopaikkoja hatkaavat todennäköisemmin kuin ne, joilla sijoituksia on ollut vähemmän. Tämän nähty viittaavan siihen, että sijoitushistorian epävakaas voi heikentää nuoren mahdollisuuksia rakentaa luottamuksellisia suhteita uusiin aikuisiin, ja sitä kautta kiinnittyä sijaishuoltopaikkaan. (Branscum & Richards 2022; Courtney & Zinn 2009; English & English 1999; Kim ym. 2013; Lin 2012.)

Tutkimuksissa on havaittu, että hatkaamisen esiintymisessä on suuria eroja sekä eri alueiden että yksittäisten sijaishuoltopaikkojen välillä. Sijaishuoltopaikan sijainti ei itsessään selitä nuorten hatkaamista, mutta joidenkin tutkimusten mukaan nuoren lähtöalueella voi olla merkitystä hatkaamisen todennäköisyydelle (Courtney & Zinn 2009; Kim ym. 2013). Lisäksi muutamissa tutkimuksissa on havaittu, että hatkaaminen on yleisempää kaupunkimaisessa ympäristössä ja erityisesti suurissa kaupungeissa, kuin maaseutumaisissa olosuhteissa (Dworsky ym. 2018; Biehal & Wade 2000). Toisaalta myös hyvin samankaltaisilla alueilla on nähty yksittäisten lastenkotien välillä merkittäviä eroja. Joistakin laitoksista nuoret hatkaavat huomattavan paljon, ja toisista taas ei hatkata juuri lainkaan (Biehal & Wade 2000, 213-214; Lehtonen & Telen 2013, 18- 19; Haapala ym. 2023, 52- 54). Koska luvattomia poissaoloja ei seurata systemaattisesti, viranomaisilla ei ole tarkkaa käsitystä näistä eroista. Tämän on nähty vaikeuttavan riskissä olevien sijoituspaikkojen tunnistamista sekä tarkoituksenmukaisten

toimenpiteiden suunnittelua ja kohdentamista (Biehal & Wade 2000; Lehtonen & Telen 2013; Haapala ym. 2023).

Tutkimuksissa sijoitetut nuoret ovat tuoneet esille hatkanneensa, koska kokivat turhautumista siihen, että sijaishuollossa evätään ikätasoiseen arkeen kuuluvia kokemuksia ja vapauksia, kuten kavereiden näkeminen, yökyläily sekä omaehtoinen liikkuminen ulkona (Byers ym. 2023; Crosland ym. 2018; Lehtonen & Telen 2013, 22-23). Myös tylsistymistä sekä hatkaamiseen liittyvää jännitystä ja vapauden tunnetta on tutkimuksissa kuvattu hatkaamisen syiksi (Karam & Robert 2013; Lehtonen & Telen 2013, 22-23; Bowden ym. 2018; Byers ym. 2023). Erityisesti viikonloput, juhlapyhät sekä kesä saavat monet nuoret kaipaamaan mahdollisuuksia viettää aikaa ulkona ilman sijaishuoltopaikan sääntöjä ja valvontaa (Karam & Robert 2013, 74; Taylor ym. 2013; Byers ym. 2023). Näissä tilanteissa hatkaamisen on nähty toimivan nuorelle keinona palauttaa kokemuksia vapaudesta ja itsenäisyydestä. Juuri autonomian ja vapauden tavoittelu on useissa tutkimuksissa tunnistettu keskeisiksi motivaatiotekijöiksi nuorten hatkaamiselle (Biehal & Wade 2000; Karam & Robert 2013; Bowden ym. 2018; Byers ym. 2023; Haapala ym. 2023).

Karam ja Robert (2013) havaitsivat, että hatkaaminen näyttäytyy nuorille selviytymisstrategiana, joka voi vastata moniin erilaisiin tarpeisiin. Tutkimuksissa nuoret ovat kuvanneet hatkaamista muun muassa keinona ylläpitää yhteyksiä ulkomaailmaan ja elää tavanomaista nuoren elämää (Karam & Robert 2013; Crosland ym. 2018; Byers ym. 2023). Hatkaaminen voi toimia välineenä, jonka avulla nuori palaa omaan sosiaaliseen ympäristöönsä tai osallistuu tapahtumiin sijaishuoltoyksikön ulkopuolelle. Samalla se tuo kaivattua päätösvaltaa ja kontrollia omaan elämään, vastakohtana sijaishuollon jäykkänä ja joustamattomina koetuille säännöille (Byers ym. 2023; Crosland ym. 2018; Bowden & Lambie 2018). Karam ja Robert (2013) havaitsivat, että nuoret saattoivat hatkata myös erilaisten konfliktien tai kriisitilanteiden yhteydessä, jolloin päätös syntyi usein impulsiivisemmin kuin muissa tapauksissa. Näissä tilanteissa hatkaaminen kuvautui keinona saada haastavalta tuntuvaan tilanteeseen etäisyyttä ja käsitellä vaikeita tunteita (Karam & Robert 2013, 74- 75).

Vaikka tutkimuksissa on tunnistettu yleisiä riskitekijöitä nuorten hatkaamiselle, on syytä huomata, että syyt ovat yksilöllisiä ja saattavat muuttua ajan myötä. Esimerkiksi Biehal & Wade (2000, 218) totesivat, että aluksi nuoret olivat voineet karata nähdäkseen perhettään tai

paetakseen pahaa oloa, mutta myöhemmin hatkaamisesta tuli vakiintunut toimintamalli, joka liittyi enemmän kavereiden tapaamiseen ja mielekkääseen ajanviettoon. Myös Karam & Robert (2013) havaitsivat, että nuoret kuvasivat hatkaamiselle useita syitä ja motiiveja, jotka vaihtelivat eri kerroilla. Nuoret kertoivat hatkanneensa toisinaan esimerkiksi näkemään ystäviä ja pitämään hauskaa, joskus taas paetakseen stressaavaa tilannetta tai irrottautuakseen sijaishuoltopaikan arjesta (em. 73). Tutkimukset vahvistavat näkemystä siitä, että nuori ei välttämättä tavoittele hatkaamisella aina samanlaisia asioita.

Relationaaliset tekijät hatkaamisen taustalla

Suhdeperustaiset tekijät ovat yhteydessä nuorten hatkaamiseen monella eri tavalla. Sijointus kodin ulkopuolelle irrottaa lähes aina nuoren omasta sosiaalisesta ympäristöstään, rajoittaa läheissuhteita ja tuo ympärille vaihtuvan määrän uusia ihmisiä. Nuoren on totuttava sekä työvuorojen mukaan vaihtuviin aikuisiin, että muihin yksikössä asuviin lapsiin ja nuoriin. Vaikka lastensuojelulaitoksia kuvataan usein kodinomaisiksi, lastenkoti on kuitenkin aina erilainen kasvuympäristö kuin koti (Lehtonen & Télen 2013, 20; Törrönen 2009, 132-133). Vaikeus sopeutua uuteen ympäristöön ja ihmisiin sekä perheestä erotetuksi tulemiseen liittyvä ahdistus ja ikävä ovat tutkimuksissa esille nousseita seikkoja nuorten hatkaamisen taustalla (Karam & Robert 2013; Lehtonen & Télen 2013; Byers ym. 2023).

Useimmat nuoret kokevat yhteyden säilyttämisen perheenjäseniin tärkeänä ja toivovat että läheissuhteita tuetaan, vaikka niihin liittyisi myös ristiriitaisia kokemuksia, kuten kaltoinkohtelua tai vaikeita perhetilanteita (Byers ym. 2023; Karam & Robert 2013; Bowden & Lambie 2015). Joskus nuoret kokevat eron perheestä hyvin kuormittavana ja pyrkivät lievittämään ikävää hatkaamalla läheisten luokse tai hakeutumalla ystävien seuraan (Biehal & Wade 2000; Byers ym. 2023; Bowden ym. 2018). Nuoret ovat kuvanneet myös kiinnittymistä sijaisperheeseen tai sijaishuoltopaikan aikuisiin ristiriitaisena ja vaikeana, sillä lojaalius omia vanhempia kohtaan voi aiheuttaa vaikeita tunteita (Biehal & Wade 2000, 217; Lehtonen & Télen 2013, 20). Toisaalta tutkimusten perusteella tiedetään, että hatkaaminen toimii jo itsessään sijaishuoltopaikkaan kiinnittymistä heikentävänä tekijänä.

Sijaishuoltopaikan ulkopuolelle vetävissä tekijöissä korostuvat nuorten halu nähdä ystäviä, pitää yhteyttä perheenjäseniin sekä viettää aikaa seurustelukumppanin kanssa. Nuoret perustelevat hatkaan lähtemistä usein juuri perhe- ja ystävyysuhteiden rajoittumisella, sekä

halulla pitää hauskaa ikätovereiden kanssa (Karam & Robert 2013, 74; Byers ym. 2023; Crosland ym. 2018; Lehtonen & Télen 2013, 22). Joidenkin tutkijoiden mukaan hatkaaminen voi olla nuorille selviytymisstrategia, jonka avulla he pyrkivät täyttämään yhteenkuuluvuuden tarpeensa (Karam & Robert 2013). Kaverisuhteita saattavat rajoittaa tahattomasti esimerkiksi sijaishuoltopaikan etäisyys, sekä laitoksen säännöt ja toimintatavat. Toisaalta on syytä huomioida, että kaverisuhteiden rajoittuminen ei ole aina sijoituksen epäsuoraa seurausta, vaan joskus sijoituksella tavoitellaan nimenomaan nuoren irtautumista haitalliseksi katsotuista vertaissuhteista (Lehtonen & Télen 2013).

Eräessä englantilaistutkimuksessa (Biehal & Wade 2000, 216- 217) havaittiin, että perhehoidossa hatkaaminen liittyi nuorten mukaan usein omasta perheestä eroon joutumiseen sekä lojaliteettiristiriitaan vanhempien ja sijaisvanhempien välillä. Nuoret kuvasivat syiksi myös halua vastustaa tai paeta sijaisvanhempien asettamia rajoja, jotka tuntuivat liian tiukoilta. Laitoshoidossa olevat nuoret taas kuvasivat useammin suoraan sijaishuoltopaikkaan liittyviä tekijöitä. Tutkimuksessa havaittiin, että yksikön heikko johtaminen, hoito- ja kasvatushenkilöstön matala työmotivaatio sekä kokemus hallinnan puutteesta lisäsivät nuorten hatkaamista. Vastaavasti vahva johtajuus ja selkeät toimintamallit yhdistettynä työntekijöiden motivaatioon neuvotella nuorten kanssa rajoista näyttäytyivät hatkaamista vähentävinä tekijöinä (em. 217). Myös Byersin ja kollegoiden (2023) tutkimuksessa nuoret toivat esille, että pelkkä perustarpeista huolehtiminen ei ole sijaishuollossa riittävää, vaan keskeistä on turvallisuudentunne, normaali arki ja kokemus siitä, että heitä kuullaan. Em. havaitsivat, että nuoren kokemus hyväksynnästä, tuesta ja perheenomaisesta ilmapiiristä vähensivät hatkaamista, kun taas ulkopuolisuuden tunne, tuen puute ja vääränlaisena koettu sijoituspaikka lisäsivät sitä.

Tutkimusten mukaan sijaishuoltopaikan sisällä vertaissuhteet voivat toimia sekä hatkaan vetävinä, että työntävinä tekijöinä. Tutkimuksissa nuoret ovat kertoneet muun muassa sijaishuoltopaikan huonon ilmapiirin, laitoksessa koetun kiusaamisen sekä ristiriitojen muiden sijoitettujen nuorten kanssa johtaneen hatkaamiseen. (Finkelstein ym. 2004; Taylor ym. 2013.) Esimerkiksi Biehal ja Wade (2000) havaitsivat, että joidenkin yksikköjen negatiiviseksi luonnehditut vertaiskulttuurit lisäsivät hatkaamisen esiintymistä. Yksiköissä, joissa hatkaamista oli paljon, esiintyi tavanomaista enemmän vertaissuhteisiin liittyviä haasteita, kuten kiusaamista, koulunkäynnin laiminlyöntiä ja rikollisuutta. Osa nuorista kertoi karanneensa paetakseen nuorten keskuudessa esiintyvää kiusaamista tai väkivaltaa, osa taas

osallistui hatkaamiseen muiden nuorten yllytyksestä saavuttaakseen hyväksyntää ja arvostusta. (Biehal & Wade 2000, 217, 223.)

Tutkimuksissa on havaittu, että nuorten ja lastensuojelun työntekijöiden näkemykset hatkaamisen syistä eroavat usein toisistaan. Nuorten kertomissa syissä painottuvat lastensuojelulaitoksen ulkopuoliset vetovoimatekijät, omaan vointiin liittyvät tekijät kuten ahdistus ja yleinen huonovointisuus sekä lastensuojelulaitoksen olosuhteisiin liittyvät tekijät, kuten liian tiukat säännöt ja ristiriidat työntekijöiden kanssa (Lehtonen & Télen 2013; 21-22; Haapala ym. 2023, 99-102; Kekkonen & Pekkarinen 2024, 21). Työntekijöiden kertomissa syissä esiintyvät myös laitoksen ulkopuoliset vetovoimatekijät, mutta niiden lisäksi painottuvat nuoren ongelmallinen käyttäytyminen, kuten päihteiden käyttö ja rikollisuus, sijoituksen vastustaminen sekä perhetilanteeseen liittyvät tekijät, kuten huoli vanhemmista tai sisaruksista (Lehtonen & Télen 2013; Haapala ym. 2023, 104-106).

4 Osallisuus sijaishuollossa

Tässä luvussa kuvaan osallisuuden käsitteellisiä ja teoreettisia jäsennyksiä, sekä esittelen tutkimuskirjallisuutta lapsen osallisuudesta. Kerron myös, miten lapsen osallisuus lastensuojelussa ymmärretään, sekä mitä sijoitettujen nuorten osallisuudesta tutkimusten perusteella tiedetään.

4.1 Osallisuus ja osallistuminen lapsen oikeuksien näkökulmasta

Lapsen oikeus osallisuuteen on keskeinen lapsille kuuluva perus- ja ihmisoikeus, joka on suojattu vahvasti Suomen kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä sopimuksissa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä useat muut ihmisoikeussopimukset velvoittavat Suomea toimiin lapsen osallisuuden vahvistamiseksi ja tukemiseksi. Lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea näkee lapsen osallistumisen prosessina, joka edellyttää molemminpuoliseen kunnioitukseen perustuvaa tiedon jakamista sekä vuoropuhelua lasten ja aikuisten välillä. Osallistumisen prosesseissa lapset voivat oppia, kuinka heidän näkemyksensä tulevat huomioiduksi, ja miten ne vaikuttavat lopputulokseen. (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 2009; Stenvall 2020, 15.)

Suomi on laatinut YK:n lapsen oikeuksien komitean suosituksesta kansallisen lapsistrategian, jonka tarkoituksena on koordinoida ja ohjata lapsia, nuoria ja perheitä koskevaa politiikkaa ja toimintaa. Vuonna 2021 valmistuneessa ensimmäisessä kansallisessa lapsistrategiassa lasten osallisuudella on keskeinen rooli (Stenvall 2020, 8). Elina Stenvallin (2020, 17) mukaan lasten osallisuuden edistäminen kansallisesti edellyttää ensisijaisesti aikuisten ymmärryksen ja menettelytapojen vahvistamista lasten kuulemiseen, osallisuuteen ja vaikuttamiseen liittyvissä kysymyksissä. Toiseksi tekijäksi Stenvall nostaa haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuuden vahvistamisen. Stenvallin mukaan keskivertoa heikommassa asemassa olevien sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuus on oleellista huomioida yhteiskunnassa laajemmin, sillä heidän osallisuuttaan vahvistavat rakenteet palvelevat samaan aikaan kaikkien muidenkin lasten osallisuuden vahvistumista. (Stenvall 2020, 17.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen on nähty vahvistaneen lasten näkemysten kuulemista ja huomioon ottamista Suomessa (Stenvall 2020, 16). Sopimuksen artikla 12 takaa jokaiselle lapselle, joka kykenee muodostamaan näkemyksensä oikeuden ilmaista mielipiteensä kaikissa

itseään koskevissa asioissa, sekä oikeuden saada näkemyksensä huomioon otetuksi. Lapsen näkemykset on aina selvitettävä ja huomioitava lapsen iän ja kehitystason mukaisella tavalla. Lapsen osallistumisoikeuden täyttyminen edellyttää, että lapsille annetaan ymmärrettävää ja riittävää tietoa siitä, miten he voivat osallistua ja millaisia vaikutuksia osallistumisella on. Osallistumisoikeuden toteuttamiseksi lapselle on varattava mahdollisuus tulla kuulluksi erityisesti kaikissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa, jotka koskevat lapsen asemaa ja oikeuksia. Kuuleminen voi toteutua joko suoraan tai edustajan välityksellä. Sopimuksessa ei aseteta lapsen kuulemiselle ikärajaa, vaan oikeus koskee kaiken ikäisiä lapsia. (LOS art 12; Stenvall 2020, 14-15.)

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on määritelty useita muitakin lapsen osallisuuteen ja osallistumiseen kiinnittyviä oikeuksia, kuten oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä sekä hakea ja vastaanottaa kaikenlaisia tietoja (art. 13), lapsen ajatuksen-, omatunnon ja uskonnon vapaus (art. 14), oikeus yhdistymisvapauteen ja rauhanomaiseen kokoontumiseen (art. 15), oikeus yksityisyydensuojaan (art. 16) sekä oikeus saada tietoa esimerkiksi television, radion ja lehtien välityksellä (art. 17). Tutkielmani aiheen kannalta keskeisiä ovat myös lapsen oikeus osallistua sijoitustaan koskevien asioiden käsittelyyn ja saattaa sijaishuoltoa koskeva päätös tuomioistuimen tutkittavaksi, sekä vanhempiensa huollosta erotetun lapsen oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiinsä vanhempiinsa, mikäli tämä ei ole hänen etunsa vastaista (art. 9). (LOS art. 9, 13-17.)

Kansallisella tasolla perustuslaki turvaa lapselle oikeuden saada tietoa ja lausua näkemyksensä sekä osallistua yhteiskuntaan. Perustuslain 6§ mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa asettaa perusteettomasti eriarvoiseen asemaan. Tämän lisäksi perustuslakiin on kirjattu erikseen, että lapsia tulee kohdella keskenään tasaveroisesti yksilöinä, ja antaa heille mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tavalla. Säädöksellä on pyritty turvaamaan lapselle aikuisväestöön nähden tasavertainen kohtelu ja yhtäläiset perusoikeudet, sekä varmistamaan lapsille keskenään yhdenvertainen kohtelu. Perustuslain lisäksi lapsen osallistumisoikeudesta säädetään myös useissa substanssilaeissa, kuten laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), lastensuojelulaissa (417/2007), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) sekä nuorisolaissa (1285/2016).

Lastensuojelulaissa korostetaan lapsen aktiivista osallistumista asioidensa käsittelyyn, sekä tätä kautta oman etunsa määrittelyyn (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149-151).

Lastensuojelulain mukaan lasta on tavattava henkilökohtaisesti (Lsl 29 §) ja hänet on otettava mukaan suunnitelmien laatimiseen (Lsl 30 §). Lapselle on annettava riittävää ja totuudenmukaista tietoa ja mahdollisuus ilmaista näkemyksensä sekä vaikuttaa asioihinsa ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (Lsl 5§, 20§). Sijaishuollossa olevalle lapselle on turvattava mahdollisuus tavata kahden kesken omaa sosiaalityöntekijänsä ja keskustella luottamuksellisesti esimerkiksi sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista (Lsl 53§). Sosiaalityöntekijän tulee selvittää lapselle ikään ja kehitystasoon sopivalla tavalla miksi hänet on otettu huostaan, sekä huolehtia siitä että lapselle kerrotaan suunnitelluista toimenpiteistä. Lapsen oikeus ylläpitää ihmissuhteita vanhempiin ja muihin läheisiin tulee turvata sijaishuollon aikana, ja yhteydenpidon mahdollisuudet on huomioitava myös sijaishuoltoapaikan valinnassa (Lsl 54§). Lisäksi sijaishuollossa olevan lapsen opintoja ja harrastuksia on tuettava tarvittaessa taloudellisesti, ja sekä turvattava hänelle ikätasoon nähden riittävät käyttövarat, joiden käytöstä hän päättää itsenäisesti (Lsl 55§).

4.2 Osallisuuden ulottuvuudet

Osallisuus on moniulotteinen käsite, jolle ei ole muodostunut Suomessa yhtä vakiintunutta määritelmää. Sanakirjoissa osallisuutta kuvataan muun muassa kokemuksena kuulumisesta itselle merkitykselliseen yhteisöön, osallisena olemiseksi sekä mahdollisuutena vaikuttaa omaan elämään ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Osallisuuden toteutumista pidetään mahdollisena, kun yksilöllä on käytössään riittävät aineelliset, tiedolliset ja taidolliset resurssit, mahdollisuus tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä sekä ylläpitää merkityksellisiä ihmissuhteita. (TEPA- termipankki 2026; Kielitoimiston sanakirja 2026.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2024) lähestyy osallisuutta mitattavana suureena, joka kiinnittyy yksilön hyvinvointiin, vaikuttamismahdollisuuksiin sekä yhteisöön liittymiseen. Matala osallisuus on THL:n mukaan yhteydessä muun muassa psyykkiseen huonovointisuuteen, yksinäisyyteen ja heikentyneeseen työkykyyn, ja osallisuuden kohenemisella puolestaan voidaan lisätä sekä yksilön että yhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta, sekä vahvistaa uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin (THL 2024).

Suomessa Anna-Maria Isola ja kumppanit (2017) ovat hahmotelleet osallisuuden viitekehystä yhdistelemällä erilaisia sosiaali-, terveys- ja käyttäytymisteorioita, jotka vastaavat kukin

omasta näkökulmastaan kysymykseen siitä, miten hyvää elämää edistetään. Em. mukaan osallisuus voidaan hahmottaa ääriviivoiltaan aaltoilevina sisäkkäisinä kehinä, jotka ilmenevät: 1) osallisuutena omassa elämässä, johon liittyvät muun muassa mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä, säädellä olemistaan ja tekemisiään sekä ymmärrettävä, hallittava ja ennakoitava toimintaympäristö; 2) osallisuutena vaikuttamisen prosesseissa, eli tilanteina joissa ihminen pystyy vaikuttamaan itsensä ulkopuolelle esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa, sekä 3) paikallisena osallisuutena, joka syntyy kun ihminen pystyy antamaan panoksena yhteiseen hyvään ja saamaan arvostusta, osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL 2023) käyttää osallisuuden mittaamiseen Isolan ja kumppaneiden (2017) viitekehykseen perustuvaa osallisuusindikaattoria (engl. Experiences of Social Inclusion Scale, ESIS). Osallisuusindikaattori muodostuu kymmenestä väittämästä, joiden avulla kartoitetaan vastaajan kuuluvuuden tunteita, merkityksellisyyden kokemusta, toimintamahdollisuuksia sekä elämän hallittavuutta. Väittämät perustuvat kokonaisvaltaiseen käsitykseen osallisuudesta joukkoon kuulumisena sekä kuulluksi tulemisena. Perusajatuksena on, että osallisuuden toteutuminen on mahdollista, kun ihminen voi vaikuttaa omaan elämäänsä, pystyy uskomaan mahdollisuuksiinsa sekä pääsee vastavuoroisesti osalliseksi yhteisestä hyvästä. Osallisuusindikaattori on validoitu tieteellisesti eri menetelmiä käyttäen ja sen on todettu mittaavan osallisuuden kokemuksia hyvin. (Leemann, Martelin, Koskinen, Härkänen & Isola 2021; THL 2023.)

Käsitteen moniulotteisuuden vuoksi osallisuuden määrittely on tilanne- ja kontekstisidonnaista. Osallisuus voidaan nähdä sekä lakiin perustuvana oikeutena, yhteiskuntapoliittisena tavoitteena että subjektiivisena hyvinvoinnin lähteenä. Määrittelyissä yhdistyvät käsitteen abstraktius ja monitasoisuus: osallisuus paikantuu samanaikaisesti sekä yksilölliselle että rakenteelliselle tasolle, ja sitä voidaan pitää sekä päämääränä että keinona. Osallisuuden rinnalla käytetään eri tieteenaloilla muun muassa käsitteitä osallistuminen, toimijuus, voimaantuminen, vaikuttaminen sekä (minä)pystyvyys (Weckström Honkanen & Kalliomeri 2025, 62; Kiili, Moilanen, Uisma & Hedborg 2025, 243). Osallisuutta onkin perustellusti kuvattu eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä, joka kokoaa yhteen erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja useilta tieteenaloilta (Isola ym. 2017, 3).

4.3 Lapsen osallisuuden teoreettinen jäsentyminen

Useimmissa länsimaissa kiinnostus lasten osallisuutta kohtaan on kasvanut viimeisten vuosikymmenien aikana ja monet maat ovat tuoneet lasten osallistumisoikeudet osaksi kansallista lainsäädäntöä ja politiikkaa (Thomas, 2007; Kosher ja Ben-Arieh, 2020; Skauge, Storhaug ja Marthinsen, 2021; Jørgensen, Seim ja Njøs, 2024). Lasten tunnistaminen toimivina ja kykenevinä subjekteina on voimistunut ja antanut heille mahdollisuuden saada oma äänensä kuuluviin aiempaa paremmin (Stenvall 2018, 10). Nigel Thomasin (2007) mukaan tämän kehityksen taustalla voidaan erottaa kolme syytä; palvelujen käyttäjien osallistumista korostava ajattelu, lasten oikeuksiin liittyvän keskustelun yleistyminen, sekä uusi yhteiskuntatieteellinen näkökulma, joka haastaa vanhentuneen käsityksen lapsista ”keskeneräisinä aikuisina”. Elina Stenvall (2020, 9-10) näkee edellä mainitun lisäksi, että kansainvälisen lapsioikeuden lapsen toimijuutta ja autonomiaa kunnioittava lähestymistapa on auttanut yhdistämään lapsen suojeluvuorituksen ja osallisuuden. Yhteiskunnalla on lakiin perustuva velvollisuus lasten suojelemiseen, mutta samalla heille on turvattava mahdollisuus vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin. (em., 10.)

Suomen kielessä sanat osallisuus ja osallistuminen muistuttavat toisiaan, ja niitä saatetaan käyttää synonyymeinä toisilleen, vaikka niillä kuvailtaisiin sisällöltään erilaisia asioita (Stenvall 2018, 22; Stenvall 2020, 20). Käsitteellinen sekavuus liittyy osittain siihen, että kansainvälisissä sopimuksissa ja tutkimuskirjallisuudessa käytetään osallisuudesta tavallisesti englanninkielistä sanaa ”*participation*”, joka voidaan suomentaa sekä osallisuudeksi että osallistumiseksi. Sisällöllisesti ”*participation*” kuitenkin viittaa usein enemmän osallistumiseen ja mukana oloon konkreettisina tekoina ja toimintana, ja osallisuutta kokemuksellisena asiana vastaisi läheisemmin englanninkielinen käsite ”*belonging*” eli kuuluminen johonkin (Stenvall 2020, 20). Osallisuuteen liittyy myös käsite osallistaminen, jolla tarkoitetaan erilaisten mahdollisuuksien tarjoamista lapsen osallistumiselle ja mukanaololle (Healy ja Darlington, 2009; Arbeiter ja Toros, 2017; Stenvall, 2018, 2020). Osallisuuden kokeminen ei kuitenkaan aina edellytä aktiivista osallistumista, vaan lapsi voi kokea osallisuutta, vaikka ei joka hetki toimisikaan sen mukaisesti. Oleellista on lapselle syntyvä tunne siitä, että hänellä on halutessaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa asioihin. (Stenvall 2020; Stenvall 2018.)

Tutkimuskirjallisuudessa lapsen osallisuuden määrittelyssä tukeudutaan useimmiten YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaan 12, joka määrittelee lapsen osallisuuden oikeudeksi

saada tietoa, ilmaista näkemyksensä sekä saada mielipiteensä huomioiduksi itseään koskevista asioista. Osallisuus voidaan nähdä myös vuorovaikutuksena ja vaikuttamisena (Lund 2007; Arbeiter & Toros 2017), toimintamahdollisuuksiin ja valtasuhteisiin liittyvänä ilmiönä (Thomas 2007; Collins 2017) sekä suhteena lapsen ja työntekijän välillä (Husby, Slettebø & Juul 2018). Elina Stenvallin (2020, 18-19) mukaan on keskeistä ymmärtää, että lapsen mukana ololla tavoitellaan erilaisia asioita eri tilanteissa. Yleisen tason kysymyksissä lapsen osallistumisen merkitys voi ilmetä rutiininomaisena kuulemisena, esimerkiksi silloin kun tarvitaan lapsiväestöön vaikuttavien päätösten tueksi lasten mielipiteitä ja näkemyksiä. Lapsen kuulemisella voi toisaalta olla myös henkilökohtainen merkitys, sillä kuulemista tarvitaan esimerkiksi osana huostaanottomenettelyä, jossa lapsen näkemykset on lakisääteisesti selvitettävä. (Archard & Skivenes 2009; Stenvall 2020; Thomas 2007.)

Tutkimuskirjallisuudessa lapsen osallisuutta on teoretisoitu usein erilaisilla porras- tai tikapuumalleilla, joissa alemmilla portailla yksilöillä on vain vähän tai ei ollenkaan vaikuttamisen mahdollisuuksia ja korkeammille askelmille kiivettäessä vaikuttamisen mahdollisuudet lisääntyvät. Yksi yleisimmin käytetyistä esimerkeistä on Roger Hartin (1992) esittämä malli, jossa lasten osallisuutta kuvataan tikapuina, joiden jokainen askelma kuvaa yhdenlaista osallistumista alkaen alimpien askelmien manipulaatiosta ja näennäisestä osallisuudesta (*'manipulation' – 'decoration' - 'tokenism'*) ja jatkuen keskitason symbolisesta mukanaolosta (*'assigned but informed' - 'consulted and informed'*) kohti ylimpiä askelmia, joilla lapset nähdään aktiivisina toimijoina ja he osallistuvat päätöksentekoon yhdessä aikuisten kanssa (*'adult-initiated, shared decisions with children' - 'child-initiated and directed' - 'child-initiated, shared decisions with adults'*). Vaikka Hartin teorian voidaan nähdä kuvaavan erilaisia tapoja ymmärtää lapsen osallisuus, sitä on yleisesti tulkittu niin että osallisuus on sitä parempaa mitä ylemmäs tikapuilla päästään (Thomas 2007; Stenvall 2020). Tulkintaa on kritisoitu sen hierarkkisuudesta ja staattisuudesta, sillä tässä näkökulmassa ei huomioida lasten osallistumisen tilannesidonnaisuutta ja prosessimaista luonnetta (Paulsen & Thomas 2018; Skauge, Storhaug & Marthinsen 2021).

Harry Shier (2001) on hyödyntänyt myöhemmin Hartin kuvaamaa tikapuumallia, ja kehitellyt sen pohjalta työntekijöille suunnatun välineen lapsen osallisuuden eri ulottuvuuksien tarkasteluun. Mallissa lapsen osallisuutta kuvataan viiden tason kautta, jotka alkavat lapsen kuuntelemisesta ja ilmaisun tukemisesta, ja jatkuvat näkemysten huomioon ottamiseen, päätöksenteon prosesseihin osallistumiseen ja päättyvät lopulta vallan ja vastuun jakamiseen

päätöksenteossa. Jokaisella tasolla yksilöiden ja organisaatioiden sitoutuminen lapsia voimaannuttaviin käytäntöihin voi kuitenkin vaihdella. Tätä Shier pyrkii selkiyttämään kolmen ammattilaisten sitoutumista kuvaavan vaiheen - avausten, mahdollisuuksien sekä velvoitteiden - kautta. Malli lisää näin vuorovaikutuksen ja dialogin lasten ja päätöksentekijöiden välillä keskeiseksi tekijäksi lasten osallisuudessa. (em.)

Nigel Thomas (2007) tarkastelee lapsen osallisuutta toimintamahdollisuuksina, jotka kiinnittyvät aikuisten lapsille tarjoamaan tilaan, sekä yhteiskunnallisiin reunaehtoihin ja käytäntöihin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna lasten osallisuutta ei aina tunnisteta, sillä aikuiset määrittelevät näkemykset siitä, mikä on lapselle oikeaa ja tarkoituksenmukaista osallistumista ja missä heidän osallisuutensa voi tulla näkyviin. Vaikka lapsia ei tavallisesti nähdä täysivaltaisina kansalaisina, lapsen osallisuudella on Thomasin mukaan poliittinen ulottuvuus, jonka toteutuminen edellyttää, että lapsille annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin ja heidät tunnustetaan yhteiskunnallisina toimijoina. Osallisuudella on myös vahvasti sosiaalinen ulottuvuus, joka kiinnittyy erilaisiin arkisiin ihmissuhteisiin ja yhteisöihin, joissa lapset ovat osallisina. Thomasin näkemykseen perustuva ilmiöpohjainen tarkastelu antaa mahdollisuuden nähdä kuinka osallisuus rakentuu eri yhteyksissä erilaisilla tavoilla, ja on läsnä kaikissa niissä ympäristöissä, joissa lapset elävät elämäänsä. (em.)

Laura Lundy (2007) jäsentää lapsen osallisuutta neljän toisiinsa kytkeytyvän ulottuvuuden kautta (*space, voice, audience, influence*). Osallisuus näyttäytyy Lundyille vaihteittain etenevänä prosessina, jossa lapselle luodaan turvallinen tila ja ympäristö näkemyksensä ilmaisemiseen, sekä varmistetaan, että lapsen näkemykset tulevat kuulluiksi ja vaikuttavat päätöksentekoon. Lundyn keskeinen havainto on, että lasten osallisuus ymmärretään usein puutteellisesti, ja osallistuminen jää pinnalliseksi kuulemiseksi ilman aitoa vaikuttamisen mahdollisuutta. Osallisuuden täysimääräinen toteutuminen edellyttäisi, että lapsen näkemyksiä paitsi kuunnellaan, niillä on myös tosiasiallisesti myös vaikutusta päätöksentekoon. Lundy jakaa Shierin näkemyksen siitä, että merkityksellinen osallisuus edellyttää vuorovaikutusta ja dialogia lapsen kanssa. (em.)

4.4 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Lasten osallisuuteen on alettu kiinnittää erityistä huomiota myös lastensuojelussa, ja heidän osallistumisensa on noussut keskeiseksi tavoitteeksi lastensuojelun käytännöissä. Tästä

huolimatta lasten osallisuuden toteutumisessa nähdään merkittäviä haasteita (Skauge & Storhaug 2025; Van Bijleveld, Dedding & Bunders 2015; Healy & Darlington 2009). Tutkimukset osoittavat, että lapsen osallisuutta pidetään kyllä periaatteellisella tasolla tärkeänä, mutta ihanteen ja käytännön välillä vallitsee selkeä kuilu (Archard & Skivenes 2009; Jørgensen, Aasheim Greve, Evans McGinn & Christiansen 2025; Toros 2021). Lukuisat tutkimukset osoittavat, että lastensuojelussa lapsen osallisuus ymmärretään yleensä kapeasti formaalina osallistumisena, jolla tarkoitetaan esimerkiksi neuvotteluissa mukana olemista, päätöksistä informointia sekä kuulemismenettelyä. Sen sijaan lasten osallistuminen ja vaikuttaminen päätöksentekoon on vähäisempää, eikä heidän näkemyksillään ole usein todellista vaikutusta lopputulokseen. (Archard & Skivenes 2009; Kriz & Skivenes 2017; Kosher & Ben-Arieh 2020; Skauge, Storhaug & Marthinsen 2021.)

Lastensuojelua käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa käytetään osallisuuden synonyymeinä tai lähikäsitteinä muun muassa käsitteitä yhteistyö (*co-operation*), mukana oleminen (*involvement*) sekä sitoutuminen (*engagement*) (Husby, Slettebø & Juul 2018; (Berrick, Dickens, Pösö & Skivenes 2019; Cudjoe ym. 2020; Arbeiter & Toros 2017). Tutkimuksissa on käytetty myös käsitteitä kuuleminen (*hearing, listening*) ja lapsen ääni (*voice*), joilla viitataan yleensä lapsen puhevaltaan, mahdollisuuteen ilmaista näkemyksensä ja osallistua elämäänsä koskeviin päätöksiin (Archard & Skivenes 2009; Balsells, Fuentes & Pastor 2017; Caldwell, McConvey & Collins 2019). Lapsen osallisuuden toteutumista on pidetty haasteellisena osittain juuri siksi, että osallisuutta kuvataan useilla eri termeillä, joiden merkitys jää usein epäselväksi (Healy & Darlington 2009; Kriz & Skivenes 2017; Skauge, Storhaug & Marthinsen 2021). Esimerkiksi Collins (2017) näkee, että lapsen osallisuutta on teoretisoitu lastensuojelussa puutteellisesti, sillä sitä tarkastellaan lähinnä erilaisten mallien ja typologioiden kautta ilman, että käytännön rajoitteisiin puututaan riittävästi. Kirjallisuudessa esiintyy myös taipumus yleistää lapsia, ikään kuin he olisivat aina samanlaisia ajasta ja paikasta riippumatta (em.).

Tutkimusten mukaan lastensuojelun työntekijöiden näkemykset lapsen osallisuuden merkityksestä ja osallistumistavoista vaihtelevat muun muassa kulttuurin, tilanteen sekä lastensuojelun asiakasprosessin vaiheiden mukaan (Healy & Darlington 2009; Kosher & Ben-Arieh 2020; Skauge ym. 2021; Skauge & Storhaug 2024; Toros 2021). Esimerkiksi Kriz ja Skivenes (2017) havaitsivat, että työntekijöiden näkemykset lasten osallisuudesta vaihtelevat huomattavasti eri maiden välillä. Norjassa työntekijät pitivät lapsen osallisuutta

johdonmukaisesti päätöksentekoon osallistumisena, kun taas Englannissa ja Yhdysvalloissa osa työntekijöistä kuvasi osallisuutta tavoilla, joita tutkijat pitivät parhaimmillaan symbolisena, tai jopa osallisuuden ulkopuolelle jäävinä (em.). Havainto voi liittyä osittain siihen, että eri maiden lastensuojelujärjestelmät eroavat toisistaan sekä lainsäädännön, työskentelymenetelmien että näkökulmien osalta (Skauge ym. 2021). Maiden välillä oli kuitenkin myös yhtäläisyyksiä, sillä useimmat työntekijät liittivät lapsen osallisuuden ensisijaisesti kuulemiseen ja tiedon keräämiseen, jonka edellytyksinä pidettiin lapsen riittävää ikää ja kypsyyttä, sekä kykyä muodostaa mielipiteitä. (Kriz & Skivenes 2017.)

Myös institutionaalinen konteksti, kuten juridinen vastuu ja päätöksenteon luonne vaikuttavat siihen, miten lapsen osallisuus lastensuojelussa ymmärretään ja mahdollistetaan.

Asiakasosallisuuden rakentumista erilaisissa lastensuojelun työtehtävissä tutkineet Karen Healy ja Yvonne Darlington (2009) havaitsivat, että ei-viranomaislähtöisessä työssä korostuivat useammin yhteinen ongelmanmäärittely ja suhteen rakentaminen, kun taas viranomaiskontekstissa lapsen osallistuminen palveli enemmän valmiiksi määriteltyjen huolien käsittelyä ja niihin reagoimista. Hanita Kosher & Asher Ben-Arieh (2020) puolestaan totesivat, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät tukivat pääasiassa matalan ja keskitason osallistumista, kuten lapsen kuulemista ja informointia. Sen sijaan osallistumisen vaikutus päätöksentekoon jäi vähäiseksi. Tutkimuksessa havaittiin, että erityisesti korkean riskitason tehtävissä työskentelevät sosiaalityöntekijät suhtautuivat lapsen osallisuuteen kriittisemmin ja painottivat sen toteutumista muita vähemmän. Tämän nähtiin liittyvän työn vahvaan suojeleorientaatioon ja juridiseen vastuuseen. (em.)

Tutkimusten perusteella lapsen suojelevoitteen ja osallistumisen välinen jännite näyttäytyy yhtenä keskeisimmistä lapsen osallisuutta rajoittavista tekijöistä. Suojelua painottavassa orientaatioissa lapsi nähdään usein hyvin haavoittuvana ja hauraana, ja osallistumista rajoitetaan, jotta lasta ei kuormitettaisi vaikeilla asioilla. Osallistuminen nähdään ikään kuin uhkana lapsen hyvinvoinnille, jolloin nämä kaksi periaatetta näyttäytyvät toisiaan poissulkevinä (Healy & Darlington 2009; Kosher & Ben Arieh 2020; Jørgensen ym. 2025; Skauge ym. 2024; Toros 2021). Lapsiin saatetaan myös liittää negatiivisia ominaisuuksia, kuten epävarmuutta sekä kyvyttömyyttä ymmärtää ja muodostaa omia näkemyksiä, mikä vahvistaa aikuisten käsitystä heidän suojele tarpeestaan. Tämän seurauksena lasten näkemykset voidaan ohittaa heitä koskevassa päätöksenteossa. (Archard & Skivenes 2009; Pölkki ym. 2012; Huseby- Lie ym. 2024; Van Biljeveld ym. 2015.)

Työntekijöiden asenne ja näkemykset lapsen osallisuuden merkityksestä vaikuttavat merkittävästi siihen, missä määrin lapset voivat osallistua ja vaikuttaa lastensuojelun asiakasprosesseihin (Woodman, Roche & McArthur 2023; Toros & Falch- Eriksen 2020). Esimerkiksi riippumattomien asiantuntijoiden näkemyksiä lapsen osallistumisesta huostaanoton arviointiprosessiin tarkastelevassa norjalaistutkimuksessa (Jørgensen ym. 2025) havaittiin, että lapsen näkemykset saatettiin ohittaa, mikäli työntekijät eivät nähneet lapsen osallistumista työtehtävän kannalta merkityksellisenä. Myös silloin, kun lasta ei pidetty uskottavana tai lapsen näkemyksillä ei oletettu olevan vaikutusta arvioinnin lopputulokseen, ammattilaiset olivat haluttomampia luomaan lapsen osallistumiselle tilaa ja mahdollisuuksia (em.).

Myös organisaation rakenteeseen sekä hallinnollisiin vaatimuksiin liittyvillä reunaehdoilla, kuten työntekijöiden vaihtuvuudella, käytettävissä olevilla resursseilla sekä aikapaineilla on havaittu olevan merkitystä lapsen osallisuuden toteutumiselle (Michail, Fattore & Grace 2025). Muun muassa työntekijöiden epävarmuuden, päätöksentekoon liittyvän emotionaalisen kuormituksen sekä näkemyksen osallistumisesta suhteiden rakentamisena on nähty rajoittavan työntekijöiden halukkuutta mahdollistaa lapsen mukanaolo (Skauge & Storhaug 2024; Jørgensen ym. 2025; Michail ym. 2025). Esimerkiksi Jørgensen ja kollegat (2025) tunnistivat joidenkin riippumattomien asiantuntijoiden välttävän vuorovaikutusta lapsen kanssa sillä perusteella, että heidän tehtävänä on ainoastaan laatia lapsen tilanteesta arvio, ja varsinainen auttamistyö kuuluu jollekin muulle.

Merkittävä osa lasten kokemuksia osallisuudesta lastensuojelussa käsittelevistä tutkimuksista paikantuu sijaishuollon kontekstiin, tai käsittelee lasten osallistumista joko heidän sijoitustaan tai kotiin paluutaan koskevaan arviointiprosessiin (esim. Beal, Wingrove, Nause, Lipstein, Mathieu & Greiner 2019; Bessell 2011; Fylkesnes, Taylor & Iversen 2018; Balsells ym. 2017; Nunes 2020). Tutkimuksissa on tarkasteltu myös lasten käsityksiä ja toiveita osallistumisesta, sekä kartoitettu heidän kokemuksiaan ammattilaisten toiminnasta ja vaikutusmahdollisuuksistaan lastensuojelun päätöksenteossa (mm. Cossar, Brandon & Jordan 2016; Healy & Darlington 2009; Husby ym. 2018). Tutkimuksissa on tullut johdonmukaisesti esille kaksi keskeistä ongelmaa lasten ja nuorten osallisuudessa sijaishuollossa. Ensinnäkin lapset ja nuoret kokevat, että he eivät saa riittävästi tietoa, eikä heitä useinkaan kuulla tai ymmärretä oikein (Bessell 2011; Balsells ym. 2017; Mateo ym. 2017; Pastor ym. 2017; Nunes

2020). Toisekseen ammattilaisilta puuttuu tahtoa, aikaa ja osaamista selvittää lasten ja nuorten toiveita ja näkemyksiä (Kosher & Ben-Arieh 2020; Woodman ym. 2023; Huseby-Lie ym. 2024; Jørgensen ym. 2025).

Tutkimuksissa lapset korostavat johdonmukaisesti, että heidän tulisi aina saada osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn, kun taas työntekijät näkevät monia tilanteita, joissa lapsen osallistumista ei pidetä tarkoituksenmukaisena (Van Biljeveld ym. 2015; Arbeiter & Toros 2017; Healy & Darlington 2009). Tutkimustiedon valossa lapset ja nuoret ymmärtävät osallistumisen ensisijaisesti kumppanuutena, joka edellyttää vastavuoroista tietojen vaihtamista sekä aktiivista osallistumista keskusteluun ja päätöksentekoon. Osallisuus näyttäytyy siten lasten ja nuorten näkökulmasta vahvasti relationaalisenä ilmiönä ja kokemuksena, jossa kuuluksi tuleminen, vuorovaikutus sekä epäsymmetristen valtasuhteiden huomioiminen ovat keskeisessä asemassa. (Pölkki ym. 2012; Arbeiter & Toros 2009; Healy & Darlington 2009; Jørgensen, Seim & Njøs 2023.)

Osallisuuden toteutumisen perusedellytyksenä voidaan pitää turvallisuudentunnetta, joka muodostuu fyysisen turvan lisäksi emotionaalisesta turvallisuudesta. Keskeisiä osallisuuden elementtejä ovat myös kuulumisen tunne sekä itsensä toteuttamisen mahdollisuudet, jotka ovat lapselle yhtä tärkeitä kuin perustarpeet, kuten riittävä ravinto, lepo ja suoja (Wilson, Hean, Abebe & Heaslip 2020). Myönteisten osallistumiskokemusten tiedetään tukevan lasten ja nuorten kokemusta toimijuudesta, lisäävän kokemusta elämän hallittavuudesta sekä vahvistavan tunnetta siitä, että heitä arvostetaan ja pidetään kykenevinä toimijoina. Osallisuuden puutteen taas on havaittu aiheuttavan lapsille ja nuorille turhautumista, epätoivoa sekä kokemusta näkymättömyydestä. (Bessell 2011; Fylkesnes, Taylor & Iversen 2018.)

Lukuisat tutkimukset osoittavat, että lapset jäävät usein ulkopuolelle sijoitusta edeltävissä prosesseissa, ja heidän mahdollisuutensa ilmaista näkemyksiään sekä vaikuttaa asioidensa käsittelyyn ovat rajalliset (Balsells ym. 2020; Pastor; Balsells, Vaquero, Mateo & Ciurana 2020; Jørgensen ym. 2025). Lapsille annettava tieto on usein epätarkkaa tai puutteellista, ja etenkin nuoremmat lapset eivät aina tiedä tai ymmärrä sijoitukseen johtaneita syitä (Balsells ym. 2017; Mateo, Vaquero, Balsells & Ponce 2017; Pastor; Balsells, Vaquero, Mateo & Ciurana 2020; Nunes 2020). Lapsille ei välttämättä kerrota sijoituspäätöksestä etukäteen, jolloin ero perheestä tapahtuu lapsen näkökulmasta ennakoimattomasti ja varoittamatta. Tämä aiheuttaa usein hämmennystä ja pelkoa erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa (Bessell 2011;

Balsells ym. 2017). Esimerkiksi Sharon Bessellin (2011) tutkimuksessa nuoret toivat esille, että sijoituksen alkuvaiheessa he eivät tieneet mitä oli tapahtumassa ja miksi, mikä aiheutti heille huolta ja turhautumista. Sijaishuollon aikana myös sijaishuoltopaikan sekä työntekijöiden vaihdokset tapahtuivat nuorten näkökulmasta usein ilman ennakkovaroitusta, mikä lisäsi nuorten kokemaa epävarmuutta ja kuormitusta (em.).

Myös lasten ja nuorten osallistuminen huostaanoton purkamista ja kotiin paluuta koskeviin arviointeihin näyttäytyy tutkimusten mukaan heikkona. Balsells ja kumppanit (2017) totesivat, että nuoret eivät saa perheenyhdistämisen prosesseissa riittävästi tietoa perheen tilanteesta, mikä voi jättää heidät epävarmaksi perheessä tapahtuneesta muutoksesta. Myös yhdistämisen ajankohta jää monissa tapauksissa nuorille epäselväksi, jolloin tieto muutosta voi tulla yllätyksenä. Tutkimuksessa nuoret toivoivat, että heille kerrottaisiin kotiin palaamisesta riittävän ajoissa, jotta he pystyisivät valmistautumaan siihen paremmin (em.). Myös Mateo ym. (2017) havaitsivat, että lapset saavat usein hyvin vähän tietoa kotiin paluusta, sekä siihen johtaneista syistä ja muutoksista. Tämän seurauksena he eivät aina ymmärtäneet kotiin palaamisen prosessia, eivätkä kokeneet itseään tilanteissa aktiivistina toimijoina. Vaikka kotiin palaamista pidetään yleensä iloisena asiana, siihen liittyy usein myös ristiriitaisia tunteita, kuten pelkoa, surua sekä lojaliteetin konflikteja. Erityisesti läheiseksi muodostuneiden siteiden katkeaminen sijaisperheeseen tai muihin sijaishuollon myötä muodostuneisiin läheisiin suhteisiin tekevät kotiin paluusta lapselle usein emotionaalisesti kuormittavan. (em.)

McCarthy (2016) mukaan sijoitettujen nuorten osallisuus vaihtelee merkittävästi arkisten asioiden sekä suurempien päätösten välillä. Tutkimuksessa nuoret kokivat usein voivansa vaikuttaa arjen asioihin kuten ruokaan ja vapaa- aikaan melko hyvin, vaikkakin myös näihin liittyi kokemuksia jännitteistä ja epäsymmetrisestä valta- asemasta henkilökunnan kanssa. Suuremmissa kysymyksissä, kuten sijoitukseen, perheen tapaamisiin sekä opiskelumahdollisuuksiin liittyvissä asioissa puolestaan vaikuttamismahdollisuudet koettiin vähäisinä ja päätökset tehtiin pitkälti aikuisten toimesta. (em.) Eräässä norjalaisessa tutkimuksessa (Fylkesnes ym. 2021) pyydettiin lapsia ja nuoria antamaan aikuisille ohjeita, jotka heidän mielestään auttaisivat muita lapsia sijaishuollossa. Ohjeissa korostuivat osallistumisen mahdollistaminen, luottamuksellisten suhteiden rakentuminen, yksilöllisen tuen tarjoaminen sekä kuulumisen tunteen vahvistaminen. Lapset toivoivat samanaikaisesti enemmän itsenäisyyttä ja vaikutusmahdollisuuksia, mutta myös aikuisilta saatavaa tukea ja

turvallisia rajoja. Erityisesti he halusivat tulla kuulluiksi arkea koskevista asioista, kuten kodin säännöissä, tukitoimissa ja yhteydenpidossa läheisiin. (em.)

Tutkimuksissa lasten ja nuorten toiveet osallistumisesta ovat yleisesti ottaen maltillisia. He toivovat, että työntekijät antaisivat heille riittävää ja luotettavaa tietoa, osoittaisivat aitoa kiinnostusta ja välittämistä, kuuntelisivat heitä ja ottaisivat näkemykset huomioon (Arbeiter & Toros 2017; Pölkki ym. 2012; Pastor ym. 2017). Vaikka nuoret toivovat tavallisesti enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa asioihinsa, useimmat nuoret eivät halua kantaa vastuuta yksin. Muun muassa Beal ja kumppanit (2019) havaitsivat, että sijoitetut nuoret toivoivat yleensä saavansa itseään koskevista asioista enemmän sanavaltaa, mutta vain harva halusi päättää asioista täysin itsenäisesti. Erityisesti tärkeissä asioissa nuoret toivoivat voivansa jakaa päätösvaltaa sosiaalityöntekijöiden ja sijaisvanhempien tai muiden läheisten aikuisten kanssa. Täysi autonomia siten ei ollut useimpien nuorten tavoite, vaan pikemminkin mahdollisuus tulla kuulluksi osana yhteistä päätöksentekoa (em.).

Paulsen & Thomas (2018) jäsentävät tutkimuksessaan nuorten toiveita osallisuudesta lastensuojelun asiakasprosesseissa Honnethin tunnustusteorian avulla. Em. mukaan tunnustusteorian näkökulmasta tarpeet voidaan jakaa kolmeen tasoon: 1) hyviin ihmissuhteisiin, jotka liittyvät emotionaaliseen tunnustukseen, 2) osallistumiseen, joka liittyy oikeudelliseen tunnustukseen, sekä 3) kannustavaan tukeen, joka liittyy sosiaaliseen tunnustukseen. Tutkimuksen perusteella nuorten myönteiset kokemukset tuesta liittyvät erityisesti aitoon ja välittävään työntekijäsuhteeseen, nuorten näkemysten kunnioittamiseen sekä vahvuuksiin perustuvaan tukeen, jossa korostuvat kannustava ilmapiiri sekä usko nuoren kykyihin. Kun nämä ehdot toteutuvat, nuorten mahdollisuudet kasvavat täyteen potentiaaliinsa ja kiinnittyä yhteiskuntaan paranevat huomattavasti. (em.)

Lasten ja nuorten osallisuutta sijaishuollossa on tutkittu pääasiassa osallistumisena päätöksenteon prosesseihin, mutta osallisuudella on myös vahvasti suhteisiin kiinnittyvä ulottuvuus. Maritta Törrönen (2009) tarkasteli tutkimuksessaan lastenkotia elettyä tilana ja kokemuksena, jossa syntyy kiintymyssuhteita ja sosiaalisia verkostoja sekä lasten keskinäisissä suhteissa että lasten ja aikuisten välillä. Törrösen mukaan vertaissuhteet tarjoavat lapsille muun muassa mahdollisuuden jakaa kokemuksia, rakentaa yhteisiä merkityksiä ja osallistua arjen toimintaan, mikä voi parhaimmillaan vahvistaa lasten kuulumisen tunnetta sekä kokemusta tavallisesta elämästä. Ilman pääsyä vertaisyhteisöihin lapset voivat jäädä sosiaalisen elämän ulkopuolelle, mikä kaventaa heidän mahdollisuuksiaan

kokea merkityksellisyyttä ja heikentää sosiaalista kehitystä. Vertaissuhteet voivat kuitenkin olla myös jännitteisiä ja altistaa esimerkiksi ryhmäpaineelle, mikä voi heikentää kokemusta sijaishuoltopaikan turvallisuudesta (Negård, Ulvik & Oterholm 2020; Törrönen 2009). Negårdin ja kumppaneiden (2020) mukaan on keskeistä huomata, että lasten väliset yhteisöt eivät synny tai säily itsellään, vaan ne vaativat työntekijöiltä niiden merkityksen tiedostamista sekä joustavaa ammatillista tukea. Vaivannäkö on kannattavaa, sillä parhaimmillaan lasten yhteisöt voivat toimia tärkeinä sosiaalisen oppimisen ympäristöinä ja tarjota jatkuvuutta muuten katkonaisiin elämänkulkuun liittyviin kokemuksiin (em.).

5 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa määrittelen tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset, sekä kuvaan käytettyä aineistoa ja sisällönanalyysia tutkimusmenetelmänä. Tämän jälkeen käsittelen tutkimuseettisiä näkökulmia, ja kerron analyysin toteuttamisesta.

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen tutkielmassani sijaishuoltopaikasta luvatta poissaolleiden henkilöiden kokemuksia osallisuudesta sijaishuollossa sekä hatkaamiselle annettuja merkityksiä osallisuuden näkökulmasta. Lastensuojelussa lapsen osallisuus voidaan nähdä sekä lapselle kuuluvana perus- ja ihmisoikeutena ja lapsen edun toteutumisen edellytyksenä, että osana jokaisen lapsen ja nuoren arkea ja elämää. Aiemman tutkimuksen mukaan sijoitettujen nuorten osallisuus on kuitenkin usein rajoittunutta. Julkisessa keskustelussa nuorten hatkaamista käsitellään usein vakavana riskikäyttäytymisenä, mutta tutkimusten mukaan se voidaan nähdä myös rationaalisenä toimintana, jonka avulla nuori tavoittelee itselleen merkityksellisiä asioita. Hatkaamisen tarkastelu osallisuuden näkökulmasta täydentää aiempaa tutkimustietoa sijoitettujen nuorten osallisuudesta sekä tuottaa uutta tietoa siitä, millaisia kokemuksia ja tarpeita nuorten luvattomien poissaolojen taustalta löytyy.

Tutkimukseni lähtökohtana on hatkaamista kokeneiden henkilöiden oma ääni ja kuvaukset arjesta ja elämästä lastensuojelun sijaishuollossa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisena osallisuus sijaishuollon arjessa näyttäytyy hatkaamista kokeneiden henkilöiden näkökulmasta, sekä tarkastella, millaiset rakenteet ja toimintatavat sijaishuollossa voivat joko vahvistaa tai heikentää nuorten kiinnittymistä sijaishuoltopaikkaan. Pidän sijoitettujen henkilöiden omakohtaisten kokemusten esiin tuomista erityisen tärkeänä, sillä aiemmissa tutkimuksissa on todettu sijoitettujen lasten ja nuorten omien näkökulmien jäävän usein taka-alalle sekä yksilöllisessä päätöksenteossa, että lastensuojelun tutkimuksessa ja kehittämisessä. Näiden kokemusten esiin nostaminen on keskeistä paitsi lasten oikeuksien toteutumisen, myös sijaishuollon laadun ja vaikuttavuuden kehittämisen kannalta.

Tutkimusaineiston tuottajat ovat nykyisin täysi-ikäisiä henkilöitä, jotka kertovat sijaishuollon aikaisista kokemuksistaan. Käytän heistä nimitystä *kirjoittajat* tai *vastaajat*. Vaikka vastaajat kertovat kokemuksistaan täysi-ikäisinä, kokemukset ovat syntyneet, kun he olivat vielä alaikäisiä ja lastensuojelun toimenpiteiden piirissä.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten osallisuus sijaishuollossa ilmenee hatkanneiden henkilöiden kertomuksissa?
2. Millaisia merkityksiä kirjoittajat antavat hatkaamiselle osallisuuden näkökulmasta?

5.2 Aineiston kuvaus

Käytän analyysini aineistona lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden ja sijaishuolto paikasta hatkanneiden henkilöiden kirjoituksia, jotka on kerätty alun perin vuonna 2023 valmistuneeseen pro gradu- tutkielmaan ”*Mutta onhan se totta että hatkaaminen on todella itsetuhoista ja vaarallista. Lastensuojelun sijaishuolto paikasta hatkaaminen sitä kokeneiden näkökulmasta*” (Räsänen & Jama 2023). Aineisto on arkistoitu sähköisesti Yhteiskuntatieteelliseen Tietoarkistoon, josta se löytyy nimellä ”*Kokemuksia sijaishuolto paikasta hatkaamisesta 2022-2023*”. Kirjoitusaineiston kuvailutietoihin on mahdollista tutustua Tietoarkiston Aila-portaalissa, ja sen käyttö on sallittua opetus-, opiskelu- ja tutkimustarkoituksissa. Aineiston tarkastelu ja jatkokäyttö edellyttävät Aila-portaalin käyttäjäksi rekisteröitymistä, sekä sitoutumista aineiston käyttöehtoihin. (Tietoarkisto 2020.)

Aineistonkeruu on toteutettu kirjoituskutsulla, joka kohdistettiin lastensuojelun sijaishuollossa eläneille yli 18- vuotiaille henkilöille. Kutsua levitettiin Pesäpuu ry:n uutiskirjeessä, erilaisten lastensuojelujärjestöjen kautta, sekä hyödyntämällä tutkijoiden omia verkostoja ja sosiaalista mediaa. Tutkimukseen osallistumista ohjasi tutkijoiden laatima saatekirje, jonka mukaan vastaajat saivat kirjoittaa aiheesta vapaamuotoisesti ja itse valitsemallaan tavalla, kuvaamalla esimerkiksi hatkaamista laajemmin, tai keskittyen johonkin tiettyyn tilanteeseen tai tapahtumaan. Kirjoittamisen tueksi kutsussa esitettiin muutamia apukysymyksiä, esimerkiksi millaisia tunteita hatkaamiseen liittyi, sekä millaista arki sijaishuolto paikassa oli ennen hatkaamista. Taustatietoina osallistujilta kysyttiin sukupuolta, ikäryhmää, sijaishuolto paikan tyyppiä, sekä ikää, jolloin vastaaja on ensimmäisen kerran hatkannut sijaishuolto paikasta. (Räsänen & Jama 2023.)

Aineisto sisältää kaikkiaan 32 kirjoitusta, joiden pituudet vaihtelevat yksittäisistä lauseista usempaan sivuun. Taustatiedoista ilmenee, että enemmistö vastaajista oli naisia (29 kpl) ja ainoastaan kolme vastaajaa ilmoitti olevansa mies. Noin kolmasosa vastaajista oli iältään

nuorinta ikäryhmää edustavia 18- 19- vuotiaita (12 kpl) ja noin kaksi kolmasosaa (21 kpl) ilmoitti iäkseen alle 26- vuotta. Vanhimman ikäryhmän muodostivat 30- tai yli 30- vuotiaat, joita oli vastaajien joukossa kaikkiaan viisi. Sijaishuoltomuodon osalta vastaajien taustat olivat melko yhtenäisiä: lähes kaikki vastaajat ilmoittavat taustatiedoissa hatkanneensa lastensuojelulaitoksesta, ja ainoastaan kaksi vastaajista kertoo taustatiedoissa hatkanneensa jostain muusta paikasta. Näidenkin vastaajien kertomuksista ilmenee, että heidän sijaishuoltopaikkanaan on jossain vaiheessa ollut lastensuojelulaitos.

5.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Suomalainen tiedeyhteisö on sitoutunut noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2023) Hyvän tieteellisen käytännön ohjeistoa, jonka on tarkoitus varmistaa tutkimusten eettinen kestävyys, tutkimustulosten luotettavuus sekä turvata tiedeyhteisön toimintakykyisyys. Lähtökohtaisesti tieteellistä tutkimusta voidaan pitää eettisesti hyväksyttävänä ja luotettavana ainoastaan silloin, kun se on toteutettu näiden periaatteiden edellyttämällä tavalla. Tutkimuseettiset lähtökohdat tulee siten huomioida koko tutkimusprosessin ajan ja noudattaa tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa sekä tulosten raportoinnissa hyvän tieteellisen käytännön perusvaatimuksia, joihin kuuluvat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Hyvää tieteellistä käytäntöä edistävät tutkijan huolellisuus ja tarkkuus sekä avoimuus ja läpinäkyvyys, joita noudatetaan tutkimuksen toteuttamisessa ja tulosten raportoinnissa.

Ihmistieteissä on huomioitava lisäksi ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet, joissa korostuvat tutkittavien ihmisarvo ja - oikeudet. Ihmistieteellisen tutkimuksen eettisiin lähtökohtiin kuuluvat muun muassa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus, tutkittavien tietoon perustuva suostumus sekä heidän anonymiteettinsä ja yksityisyytensä suojaaminen. Tutkijan on arvioitava myös tutkimukseen sisältyvät riskit, ja toimittava niin että tutkimukseen osallistumisesta tai tutkimusaiheesta itsessään ei aiheudu tutkittaville haittaa. Eettisen harkinnan merkitys korostuu erityisesti sensitiivisissä tutkimusaiheissa sekä haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin kohdistuvissa tutkimuksissa. (TENK 2019.)

Koska käytän analyysissani valmista aineistoa, en ole voinut vaikuttaa aineistonkeruun kohderyhmään, aineiston tuottaneiden tutkijoiden näkökulmiin tai siihen millaisilla kysymyksillä tutkimukseen osallistujia on aiheeseen orientoitu. Myös aineistonkeruuseen

liittyvät eettiset valinnat oli päätetty jo toteuttaessani oman tutkielmani. Olen huolehtinut osaltani tutkimusetiikasta noudattamalla hyvää tieteellistä käytäntöä sekä vastuullisuutta aineiston säilyttämisessä ja käsittelyssä. Tietoarkiston käytäntöjen mukaisesti viitataan työssäni aineistoon ja sen tekijöihin asianmukaisesti ja olen käyttänyt aineistoa ainoastaan ilmoittamaani tarkoitukseen. Lisäksi olen sitoutunut hävittämään aineiston asianmukaisesti työn valmistuttua.

Tutkimusaiheen sensitiivinen luonne on huomioitu aineistonkeruussa suuntaamalla kutsu täysi-ikäisille ja siten jo sijaishuollosta itsenäistyneille henkilöille. Kirjoittajia on opastettu kirjoittamaan aiheesta anonyymisti ja kertomatta esimerkiksi sijaishuoltopaikan nimeä, sijaintia tai muita tietoja, joista heidät olisi mahdollista myöhemmin yksilöidä. Kirjoituksiin sisältyneet yksilöivät tiedot on poistettu. Vastaajat ovat osallistuneet aineiston tuottamiseen vapaaehtoisesti, ja heitä on informoitu siitä, että heidän kirjoituksistaan voidaan julkaista katkelmia osana tutkimusta ja kirjoitusaineistoa voidaan lisäksi hyödyntää tulevissa tutkimuksissa. Jokaiselta vastaajalta on pyydetty suostumus aineiston arkistointia ja jatkokäyttöä varten. Aineiston keruussa, käsittelyssä ja arkistoinnissa on näin ollen huomioitu hyvä tieteellinen käytäntö sekä tutkimuseettiset lähtökohdat. (Räsänen & Jama 2023.)

Hatkaaminen on sensitiivinen ja tunteita herättävä aihe, joka nousee julkisessa keskustelussa esille erityisesti vakavien riski- tai haittatapahtumien yhteydessä. Keskustelua kehystävät usein näkemykset nuorten kurittomuudesta sekä vaatimukset rajoitetummista olosuhteista ja tehostetusta valvonnasta sijaishuollossa. Hatkaamisen tarkastelua osallisuuden näkökulmasta voidaan pitää jo itsessään tutkimuseettisenä valintana, sillä se jäsentää ilmiöstä kuvaa nuorten kokemusmaailmasta käsin. Tavoitteenani on ollut käsitellä aineistoa tavalla, joka ei vahvista leimaavia tulkintoja kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista tai lisää erityisen suojelun tarpeessa olevien lasten ja nuorten kokemaa kuormitusta. Tutkimus pyrkii tuottamaan ymmärrystä ilmiöstä ja sen taustatekijöistä ilman, että nuoria tarkastellaan yksinomaan riskien tai ongelmien kautta.

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi olen pyrkinyt huolellisuuteen ja avoimuuteen. Läpinäkyvyyden varmistamiseksi kuvaan ja perustelen tutkimukselliset valintani tutkimusraportissa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee reflektoida myös omaa positiotaan suhteessa tutkimusaiheeseen koko tutkimusprosessin ajan, sillä henkilökohtaiset taustatekijät, kuten aiheen omakohtaisuus, työhistoria ja ennakkoluulot voivat vaikuttaa

tutkimusaiheen käsittelyyn ja heikentää näkökulmien objektiivisuutta. Tämän tutkielman teossa asemoidun ensisijaisesti sosiaalityön opiskelijaksi, mutta olen myös hatkaamista työssäni kohtaava ammattilainen. Tämä huomioiden olen reflektoinut kriittisesti omia ennako-oletuksiani ja pyrkinyt varmistamaan, että tulkinnat perustuvat aineistoon sekä teoreettiseen ymmärrykseen aiheesta, eivätkä ammatillisiin kokemuksiini.

5.4 Metodologia

Tutkielmani on laadullinen ja näkökulmani kiinnittyy sijoitettujen nuorten kokemuksellisen tiedon tarkasteluun. Kokemusnäkökulmassa tutkimuskohteena eivät ole niinkään objektiivisesti todettavissa olevat faktat ja asiantilat, vaan huomio kohdistuu yksilöllisiin kokemuksiin ja niille annettuihin merkityksiin. Tarkoitukseni ei ole siten selvittää ovatko tutkittavien kokemukset ja näkemykset tosia, vaan keskittyä siihen, miten tutkittavat jäsentävät kokemuksiaan sijaishuollosta, sekä millaisen merkityksen nämä kokemukset saavat heidän elämässään. Kokemusnäkökulmaan liittyy usein myös emansipatorinen tiedonintressi, jossa tavoitteena on antaa ääni sellaisille ryhmille ja henkilöille, joiden näkökulmat jäävät yhteiskunnassamme helposti marginaaliin (Jokinen 2021). Tämä on keskeistä myös omassa tutkielmassani, sillä sijaishuollossa olevat nuoret ovat erityisen haavoittavassa asemassa jo huostaanoton tarpeeseen liittyvien taustatekijöiden vuoksi, ja heidän kokemuksensa jäävät usein varjoon yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Laadullinen tutkimus on aina luonteeltaan empiiristä, sillä se perustuu erilaisiin aineistoihin ja niiden analysointiin. Laadullista tutkimusta voidaan kuitenkin luonnehtia myös teoreettiseksi, sillä tieteellistä tutkimusta ei ole mahdollista tehdä ilman joitakin teoreettisia kiinnekohtia. Tässä tutkielmassa teoria muodostuu tutkimusaiheen taustoittamisesta ja perustelusta sen valossa mitä tieteellisessä kirjallisuudessa ja aikaisemmissa tutkimuksissa on esitetty, sekä metodologisista valinnoista ja analyysitavasta. Kun kyseessä on laadullinen tutkimus, aineistoja ei yleensä pyritä irrottamaan kontekstistaan, vaan sen sijaan niitä tulkitaan osana kontekstia. Lähestymistapa poikkeaa esimerkiksi laboratoriokokeista, joissa olosuhteet pyritään rakentamaan sellaisiksi, että kokeeseen vaikuttavia ulkoisia tekijöitä on mahdollisimman vähän. (Juhila 2021.)

Alasuutarin (2011) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan tyypillisesti kokonaisuutena, jonka ajatellaan selittävän jonkun singulaariseksi ymmärretyn

kokonaisuuden sisäistä logiikkaa ja rakennetta. Tutkimuksen tavoitteena ei ole ainoastaan eritellä tai kuvata aineistoa, vaan tehdä valitun analyysimenetelmän avulla tulkintoja, joiden avulla päästään käsiksi siihen mitä aineisto sisältää ja mistä kaikesta se kertoo. Tutkimuksen tulokset perustuvat aineiston analyttiseen tarkasteluun sekä havaintoihin ja löydöksiin, jotka johtavat teorian ja oman ajattelun pohjalta tehtyihin tulkintoihin. (Alasuutari 2011; Günther, Hasanen ja Juhila 2021.)

Käytän aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysia, joka on yksi laadullisen tutkimuksen perusmenetelmistä ja soveltuu käytännössä lähes minkä tahansa tekstimuotoisen aineiston analysointiin. Laadullisessa sisällönanalyysissa keskitytään useimmiten pääasiassa siihen, mistä asioista, aiheista tai teemoista aineisto kertoo, eikä niinkään aineiston kielelliseen tai muuhun ilmaisulliseen muotoon. Analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto puretaan ensin osiin, tiivistetään ja jalostetaan uudelleen käsitteelliseen tai teoreettiseen muotoon. Vaiheita kuvataan termeillä redusointi eli pelkistäminen, klusterointi eli ryhmittely, sekä abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Analyysin tavoitteena on luoda selkeä ja tiivis sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä niin, että aineistosta saadaan esille enemmän informaatiota kuin siinä on alkuperäisessä muodossaan ollut. (Vuori 2021; Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4.2)

Laadullisessa sisällönanalyysissa on kolme pääasiallista lähestymistapaa: aineistolähtöinen lähestymistapa, jossa tutkija tuottaa luokittelun itse aineiston perusteella, teorialähtöinen lähestymistapa, jossa laaditaan ensin analyysin etenemistä ohjaavat luokittelumatriisi, sekä näiden välille paikantuva teoriaohjaava sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4). Tässä tutkielmassa analyysimenetelmää voidaan luonnehtia teoriaohjaavaksi, sillä aineiston tarkastelua ohjasivat sekä teoreettiset käsitteet että aineistosta nousevat näkökulmat. Teoriaohjaava sisällönanalyysi antaa mahdollisuuden yhdistää aineisto- ja teorialähtöisiä näkökulmia joustavasti, sillä analyysirunko voi muotoutua analyysin edetessä, eikä aineistoa pakoteta valmiiseen muottiin. Teoriaohjaavalle sisällönanalyysille on tyypillistä juuri vuoropuhelu teorian ja aineiston välillä. (Vuori 2021.)

5.5 Analyysin toteutus

Lähdin analyysissäni liikkeelle aineiston valmistelusta, johon kuuluvat aineistoon perehtyminen, analyysiyksikön valinta sekä muut tarvittavat valmistelut, kuten litterointi. Käyttämäni aineisto oli jo valmiiksi tekstimuodossa eikä vaatinut esimerkiksi tunnistetietojen poistamista, joten se ei vaatinut kovin paljon alkuvalmisteluja. Koska halusin aineiston tiiviiseen ja helposti luettavaan muotoon, yhdistin kaikki vastaukset yhteen Word-dokumenttiin. Käytännön syistä säilytin alkuperäisen numeroinnin. Kun kaikki tekstit olivat samassa dokumentissa, ryhdyin perehtymään aineistoon lukemalla sen useaan kertaan läpi, jotta saisin hyvän käsityksen siitä mistä aineisto kertoo. Aineistoon perehdyttyäni päätin, että rajaan aineistosta kolme kirjoitusta analyysini ulkopuolelle, sillä niissä ei ollut kumpaankaan tutkimuskysymykseen vastaavaa sisältöä.

Sisällönanalyysin seuraaviin vaiheisiin kuuluvat pelkistäminen eli redusointi sekä koodaaminen, jotka toteutin peilaamalla aineistoa tutkielmani viitekehykseen sekä hahmottelemiini tutkimuskysymyksiin. Lähdin Alasuutaria (2011) mukailleen pelkistämään aineistoa siten, että tarkastelin aineistoa valitusta teoreettis- metodologisesta näkökulmasta kiinnittäen huomiota ainoastaan siihen, mikä on tutkimuksen viitekehyksen sekä kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Valitsin analyysiyksiköksi merkityksellisen ajatuskokonaisuuden, jossa informantit kuvasivat tutkimuskysymysten kannalta kiinnostavia asioita, ja alleviivasin kohdat aineistosta. Näin sain analysoitavan tekstimäärän pelkistettyä jo alustavasti hallittavammaksi määräksi raakahavaintoja. (Alasuutari 2011.)

Koska tarkoitukseni oli tarkastella osallisuutta sijaishuollossa sekä hatkaamiselle annettuja merkityksiä osallisuuden näkökulmasta, keskityin kohtiin, joissa informantit kuvasivat arkea ja elämää sijaishuollossa, sekä kohtiin, joissa mainittiin hatkaaminen. Havaintojen suuntaamisen avuksi palasin tarkastelemaan luvussa 3 kuvaamaani osallisuuden viitekehystä, jonka avulla poimin kirjoituksista osallisuuteen liittyvät ilmaisut. Etsin kohtia, joissa vastaajat kuvasivat muun muassa sijaishuollon sääntöjä ja rajoituksia, vertaissuhteita eri merkityksissään, sijaishuoltopaikan ilmapiiriä ja kohtelua, mahdollisuuksia vaikuttaa ja tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä sekä suhteita työntekijöihin, läheisiin ja ystäviin. Jatkoin koodaamista merkitsemällä eri tutkimuskysymyksiin liittyvät kohdat eri väreillä.

Seuraavaa vaihetta varten laadin kaksi erillistä taulukkoa, joihin poimin aineistosta merkitsemieni alkuperäisilmaisujen joukosta kutakin tutkimuskysymystä vastaavat kohdat. Pyrin varmistamaan havaintojen tekemisen logiikan esittämällä aineistolle tutkimuskysymyksistä johtamiani apukysymyksiä. Tämän jälkeen jatkoin aineiston käsittelyä taulukoiden sisällä niin, että pelkistin systemaattisesti kaikki alkuperäisilmaisut kirjoittamalla niiden sisällön auki, karsimalla täytesanat sekä muuttamalla ilmaisut kirjakieliseen muotoon. Pelkistämisen tarkoituksena on saada raakahavainnot mahdollisimman tiiviiseen muotoon kadottamatta kuitenkaan niiden sisältämää informaatiota. Käytin analyysin seuraavien vaiheiden helpottamiseksi apuna koodaamista, jossa kirjasin omaan sarakkeeseensa lyhyesti mitä asiaa tai ilmiötä aineisto-otteessa kuvataan. Palasin myös pelkistämisen aikana useita kertoja tarkastelemaan alkuperäistä aineistoa sekä tutkielmani viitekehystä ja täsmensin myös hieman tutkimuskysymyksiä.

Kun sain kaikki havainnot pelkistettyä, etsin ilmaisuista koodaamiani avainsanoja tai -ilmaisuja, kuten 'kokemus sijoituksesta' ja 'kokemus laitoksesta' ja valmistauduin ryhmittelyyn eli klusterointiin listaamalla karkeasti samaa asiaa tai ilmiötä kuvaavat ilmaukset allekkain. Jatkoin analyysia käymällä tarkasti läpi pelkistettyjä ilmaisuja ja etsimällä niistä yhtäläisyyksiä ja eroja. Havaitsin, että aineistossa kuvattiin samoja ilmiöitä, kuten sijaishuollon arkea ja sääntöjä eri näkökulmista, esimerkiksi ilmaisuilla 'arki oli tiukkaa ja rajoitettua' tai 'arki oli normaalia', sekä epäsuorien ilmaisujen, kuten 'ulos ei saanut mennä ilman kahta hoitajaa' kautta. Ryhmittelin samaa asiaa tai ilmiötä eri näkökulmista kuvaavat ilmaisut omiin luokkiinsa ja yhdistelin ne alaluokiksi, jotka nimesin niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Ryhmittelyn avulla aineistosta alkoi hahmottua keskeisiä teemoja, kuten sijaishuollon kuri ja säännöt, sekä tuen ja kontrollin jännite. Näin sain luotua pohjan analyysini perusrakenteelle, sekä alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä.

Aineiston klusterointia seuraa sisällönanalyysin viimeinen vaihe, käsitteellistäminen eli abstrahointi, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja muodostetaan valikoidun tiedon pohjalta teoreettisia käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4.3). Toteutin tämän jatkamalla alaluokkien yhdistämistä ja nimeämällä ensin näin syntyneet yläluokat, sekä myöhemmin yläluokkien yhdistämisellä kokoaviksi luokiksi. Näin toimimalla analyysini eteni asteittain aineiston tarjoamista konkreettisista ilmaisuista abstraktimmalle tasolle. Havainnollistan aineiston klusterointia, redusointia sekä abstrahointia taulukossa 1.

Taulukko 1 esimerkki aineiston klusteroinnista, redusoinnista ja abstrahoinnista

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
Minua kiusattiin ja koin väkivallan uhkaa	koki kiusaamista ja väkivallan uhkaa	kiusaaminen ja vertaissuhdeväkivalta	Puuttuvat tai turvattomat vertaissuhteet
Koin olevani yksin, vaikka talo oli täynnä väkeä – koko ajan.	oli yksinäinen, vaikka ympärillä oli ihmisiä	yksinäisyys ja joukkoon kuulumisen puute	

Tuomi ja Sarajärvi (2018, luku 4.3.3) tiivistävät laadullisen sisällönanalyysin tutkijan havaintoihin, tulkintaan ja päättelyyn perustuvaksi prosessiksi, jossa edetään empirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Abstrahoinnin avulla tutkija rakentaa analyysissa muodostamiensa käsitteiden perusteella kuvan tutkimuskohteesta (em:t.). Tässä tutkielmassa analyysin tuloksena muodostui lopulta kolme osallisuutta sijaishuollossa kuvaavaa pääluokkaa, jotka vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, sekä kolme hatkaamiseen liitettyjä merkityksiä osallisuuden näkökulmasta kuvaavaa luokkaa, jotka vastaavat toiseen tutkimuskysymykseen. Käsittelen näitä tarkemmin seuraavassa luvussa.

Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan analyysiprosessini ei edennyt täysin suoraviivaisesti, vaan enemmänkin kehämäisenä prosessina, jossa tutkimusongelman muotoilu, teoreettisen viitekehyksen jäsentäminen sekä aineiston analysointi etenivät limittäin. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen käsittelyssä muodostuneet havainnot auttoivat hahmottamaan myös toisen tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia seikkoja. Logiikkaa voi kutsua induktiivis- deduktiiviseksi, sillä luokittelu rakentui aineiston pohjalta, mutta sitä täsmennettiin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja analyysin aikana muodostuneiden havaintojen avulla.

6 Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Kerron ensin mitä tutkimuksessa selvisi hatkanneiden henkilöiden osallisuudesta sijaishuollossa, ja kuvaan sitten hatkaamiselle annettuja merkityksiä osallisuuden näkökulmasta.

6.1 Hatkanneiden henkilöiden osallisuus sijaishuollossa

Sisällönanalyysin perusteella aineistosta muodostettiin kolme pääluokkaa, jotka vastaavat osallisuuden ilmenemistä hatkanneiden henkilöiden kokemuksissa sijaishuollossa.

Ensimmäinen pääluokka kuvaa pääasiassa myönteisenä koettuja osallisuuden kokemuksia, ja se on nimetty turvallisen arjen ja myönteisten ihmissuhteiden mahdollistamaksi osallisuudeksi. Myönteisenä koettu osallisuus ilmeni aineistossa kokemuksena olosuhteiden turvallisuudesta, välittävistä ja vastavuoroisista ihmissuhteista, tuen ja avun saamisena sekä normaalilta tuntuvana arkena. Toinen pääluokka kuvaa ristiriitaista ja vaihtelevaa osallisuutta, ja se on nimetty ambivalenttina koetuksi osallisuudeksi. Osallisuuden ambivalenssi ilmeni kokemuksina ristiriitaisesta kuulumisesta, kuulluksi tulemiseen liittyvästä kamppailusta, ehdollisena koetusta toimijuudesta sekä ympäristön ennakoimattomuudesta. Kolmas pääluokka kuvaa puutteellisia ja rajoittuneita osallisuuden kokemuksia, joita voidaan luonnehtia myös osattomuuden kokemuksiksi. Luokka on nimetty turvattomuuden ja pakottavan kontrollin rajoittamaksi osallisuudeksi, joka ilmeni kontrolloivana ja rajoittavana ilmapiirinä, kokemuksena olosuhteiden turvattomuudesta, välittämisen ja kohtaamisen puutteista sekä näiden olosuhteiden seurauksena rajoittuvista toimintamahdollisuuksista.

Seuraavaksi avaan näiden teemojen esiintymistä aineistossa ja sidon löydökset aiempaan tutkimukseen.

Taulukko 2 osallisuuden ilmeneminen hatkanneiden henkilöiden kertomuksissa

välittävät ja vastavuoroiset suhteet olosuhteiden turvallisuus tuen ja avun saaminen normaalina koettu arki	Turvallisen arjen ja myönteisten ihmissuhteiden mahdollistama osallisuus
ristiriitainen kokemus kuulumisesta kamppailu kuulluksi tulemisesta ehdollinen toimijuus ympäristön ennakoimattomuus	Ambivalenttina koettu osallisuus
kontrolloiva ja rajoittava ilmapiiri olosuhteiden turvattomuus välittämisen ja kohtaamisen puutteet toimintamahdollisuuksien rajoittuminen	Turvattomuuden ja pakottavan kontrollin rajoittama osallisuus

Turvallisen arjen ja myönteisten ihmissuhteiden mahdollistama osallisuus

Analyysini perusteella myönteisenä koettu osallisuus ilmeni vahvasti suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä, joka rakentui kokemuksena ihmissuhteiden vastavuoroisuudesta, sijaishuoltopaikan turvallisuudesta sekä tavallisesta ja ennakoitavasta arjesta. Tulokset tukevat aiempia tutkimuksia, joissa sijoitettujen nuorten osallisuuden on havaittu näyttäytyvän erityisesti relationaalisena ilmiönä. Useissa tutkimuksissa on tullut esille, että nuorten kokemuksia sijaishuollosta määrittävät vuorovaikutuksen laatu, työntekijöiden sitoutuminen sekä sijaishuoltopaikan turvallinen ja kannustava ilmapiiri (mm. Pölkki ym. 2012; McCarthy 2016; Fylkesnes ym. 2021; Byers ym. 2023).

Myönteisissä osallisuuden kokemuksissa korostuivat hyvän ilmapiirin ja oikeudenmukaisen kohtelun merkitys sekä luottamuksellinen suhde huolta pitäviin aikuisiin. Hyvissä sijaishuoltopaikoissa arki koettiin normaalina, olosuhteet viihtyisinä ja nuoret kohdattiin ymmärtävästi. Myönteinen ja kannustava ilmapiiri ilmeni erityisesti läheisinä ja vastavuoroisina suhteina sijaishuoltopaikan aikuisiin ja vertaisiin. Sijaishuoltopaikassa muodostuneita ihmissuhteita kuvattiin joskus lähes perhesuhteiden kaltaisiksi.

(Kohde 3) Laitos oli hyvä, siellä oli mukava asua, ihanat hoitajat ja kivat laitossisarukset. Kävin pitkään siellä käymässä poismuuton jälkeenkin moikkaamassa hoitajia.

Näihin suhteisiin liittyi parhaimmillaan kokemuksia aidosta välittämisestä ja rakkaudesta, vaikka niiden vastaanottaminen ei aina ollut nuorelle helppoa. Välittäminen yhdistyi aineistossa esimerkiksi nuoren sinnikkääseen etsimiseen ja tavoitteluun luvattoman poissaolon aikana, sekä ymmärtävään ja lämpimään kohtaamiseen myös silloin, kun nuoren käyttäytyminen ei ole ollut parhaimmillaan. Näihin kokemuksiin liittyi joidenkin kirjoittajien kohdalla myöhemmin herääviä kiitollisuuden tunteita.

(Kohde 6) Laitos missä olin oli hyvä ja ihmiset oikeasti välitti. En vain osannut ottaa sitä vastaan koska ajatukset olivat erittäin vääristyneet välittämisestä taikka rakkaudesta. Olen jälkikäteen ollut erittäin kiitollinen sekä ymmärtänyt rakkauden merkityksen. Kiitos♥

Myönteisenä koetut ihmissuhteet ilmenivät aineistossa usein kokemuksena avun ja tuen saamisesta. Kirjoittajat kuvasivat tilanteita, joissa ohjaajien tai sijaisvanhempien tuki auttoi heitä selviytymään vaikeuksista ja muuttamaan elämänsä suuntaa. Tuen ja avun saamisen koettiin toteutuvan erityisesti silloin, kun nuori tuli kuulluksi ja nähdyksi ja hänellä oli mahdollisuus neuvotella rajoista. Tämä erottui aineistossa selkeänä vastakohtana jäykkinä koetuille säännöille ja kontrolloiville käytännöille. Havainnot tukevat aiempia tutkimustuloksia, joiden mukaan nuorten myönteisiä kokemuksia tuen saamisesta yhdistävät aito ja välittävä kohtaaminen, nuorten näkemysten kunnioittaminen sekä usko nuorten kykyihin (Bessell 2011; McCarthy 2016; Paulsen ja Thomas 2018).

(Kohde 15) Sijaisperheessä kuunneltiin ja mietittiin yhdessä sopivat rajat. Laitoksessa ne määrättiin ja ne eivät toimineet minulla.

Sijaishuoltopaikan turvallisuus näyttäytyi aineistossa keskeisenä hyvinvointia tuottavana tekijänä sekä edellytyksenä osallisuuden kokemusten syntymiselle. Turvallisuus ei rajoittunut pelkästään fyysiseen turvaan, vaan se kytkeytyi kokemuksiin oikeudenmukaisesta kohtelusta, ennakoitavasta ja tasapainoisesta arjesta sekä turvallisista suhteista sijaishuoltopaikan aikuisiin ja vertaisiin. Olosuhteiden turvallisuus merkitsee muun muassa mahdollisuutta nukkua yönsä ilman pelkoa, luottamusta siihen, että aikuiset pysyvät rinnalla ja huolehtivat sekä kokemusta yhteisöön kuulumisesta. Kun nämä edellytykset täyttyvät,

lastenkoti tai sijaisperhe voi muodostua paikaksi, joka tarjoaa nuorille myönteisiä turvallisuuden ja kuuluvuuden tunteita (Törrönen 2009; Fylkesnes ym. 2021).

Turvallisuus ilmeni aineistossa erityisesti emotionaalisenä turvallisuutena, jonka perustan loivat turvalliset kiintymyssuhteet huolta pitäviin aikuisiin. Vastavuoroiset ihmissuhteet tuottivat kokemuksia siitä, että nuori tulee nähdyksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Tulokset korostavat aiempien tutkimusten tavoin luotettavien ja pysyvien ihmissuhteiden, aikuisten saatavilla olon sekä arvostavan kohtaamisen merkitystä (Bessell 2011; Paulsen & Thomas 2018; Fylkesnes ym. 2021). Tällaisissa olosuhteissa kirjoittajat saattoivat luottaa aikuisten sietokykyyn ja kokeilla rajoja ilman pelkoa kohtuuttomista seurauksista. Tämä saattoi joissain tapauksissa näkyä hatkaamisena.

(Kohde 3) Laitoksessa oli kotiintuloajat ja suurimmalla osalla kavereista niitä ei ollut, joten tästä syystä jätin menemättä välillä useammaksi päiväksi. -- En oikein muista mitä ajattelin silloin, yleensä sitä joutui putkan kautta takaisin ja mielti vain, että kehtaako mennä takaisin kun taas tuli töpeksittyä.

(Kohde 28) Minulle ei tullut mitään rangaistuksia hatkaamisesta, infosin aina laitokselle että en ole tulossa yöksi kotiin vaan olen olen kaverilla.

Useat kirjoittajat kuvasivat sijaishuoltopaikan arkea tavanomaiseksi nuoren elämäksi, jota rytmittivät yksikön rutiinit sekä koulunkäynti ja harrastukset. Yhteys osallisuuteen ei ole ilmiselvää, mutta se tulee näkyväksi, kun koulua ja harrastustoimintaa tarkastellaan Thomasin (2007) sekä Negårdin ja kumppaneiden (2020) tavoin arkisina ympäristöinä, joissa nuoret ovat osallisina, sekä toteuttavat oppimisen, sosiaalisen kehityksen sekä yhteenkuuluvuuden tarpeita. Vaikka normaalina koettu arki näyttäytyi aineistossa pääasiassa osallisuutta tukevana tekijänä, siihen saattoi liittyä myös jännitteitä. Arjen struktuurit loivat yhtäältä arkeen jatkuvuutta ja ennakoitavuutta, mutta joidenkin nuorten näkökulmasta tasainen arki saattoi näyttäytyä myös yksitoikkoisena.

(Kohde 7) Arki lastenkodissa oli joka päivä samaa eli herätys aamupala, koulu, (toisessa laitoksessa ei ollut koulua joten tein jotain tehtäviä siellä.), lounas, ”hilkku” eli hiljainen tunti, jolloin kaikki ovat 1h huoneessaan tarkoituksena tehdä läksyjä. Sitten saimme katsoa televisiota tai viettää aikaa. Sellaista perus ”perhearkea”.

(Kohde 10) Arki sijaishuoltopaikassani oli normaalia nuoren elämää. Koulua pääasiassa.

(Kohde 32) Arki meni koulussa ja iltapäivisin harrastuksien parissa.

Ambivalenttina koettu osallisuus

Osallisuus ei jäsentynyt aineistossa ainoastaan myönteisten tai kielteisten kokemusten kautta, vaan siihen liittyi myös ristiriitaisia ja jännitteisiä kokemuksia. Osa kirjoittajista kuvasi kokemuksiaan sijaishuollosta tavalla, jota voi parhaiten luonnehtia ambivalenteiksi. Näissä kokemuksissa korostuivat osallisuuden kontekstisidonnaisuus, sekä rakentuminen vuorovaikutuksessa ihmissuhteiden ja rakenteellisten tekijöiden kanssa (ks. Fylkesnes ym. 2018).

Sijoituksen aiheuttama elämänmuutos sekä sijaishuoltopaikan säännöt ja strukturoitu arki saattavat erityisesti sijoituksen alussa herättää nuorissa hämmennystä ja kokemuksia vapauden menettämisestä (Bessell 2011; Wilson ym. 2020). Useissa aineiston kirjoituksissa kuvattiin haasteita uudenlaiseen arkeen tottumisessa sekä oman paikan löytämisessä sijaishuoltopaikan yhteisössä. Näissä tilanteissa kokemus sijaishuollosta saattoi muodostua kielteiseksi, vaikka samaan aikaan nuori olisi tunnistanut hyötyvänsä sijoituksesta. Joissain tapauksissa nuoret ymmärsivät sijaishuollon tarpeen, mutta kokivat että sijaishuoltopaikka ei vastannut heidän tarpeitaan, mihin saattoi liittyä voimakkaita vääryyden kokemisen tunteita.

(Kohde 1) Vihasin laitosta. Vaikka se antoi myös paljon hyvää.

(Kohde 20) Mun kohdalla lastensuojelu on toiminut niin väärin, en ikinä ois tarvinnut laitoshoidoa. Olin todella kiltti lapsi kaikin puolin mutta jouduin laitokseen, koska sijaisperheeni ei minua enää halunnut.

Osa kirjoittajista kuvasi kokemuksia ulkopuolisuudesta sekä heikoista suhteista työntekijöihin. Työntekijöihin ei aina syntynyt yhteyttä esimerkiksi erilaisten persoonallisuuksien tai ohjaajien suuren vaihtuvuuden vuoksi, jolloin nuoren tarve tulla ymmärretyksi ja kohdatuksi jäi täyttymättä. Useissa kirjoituksissa kuvaillaan myös vaikeuksia sanoittaa aikuisille omaa sisäistä huonovointisuutta, sekä tarpeesta saada enemmän aikuisen huomiota ja välittämistä. Näihin tilanteisiin liittyi kokemuksia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen puutteesta, jotka saattoivat johtaa nuoren rajattomaksi tai muilla tavoin haastavaksi tulkittuun käyttäytymiseen. Vuorovaikutuksen haasteiden, työntekijöiden vaihtuvuuden sekä

emotionaalisen etäisyyden on myös aiemmissa tutkimuksissa havaittu heikentävän sijoitettujen nuorten kokemaa osallisuutta (Fylkesnes ym. 2021; Lausten & Kloppenborg 2022).

(Kohde 27) En osannut sanoittaa tätä paha oloa, mutta kaipasin aikuisia - sekä heidän huomiotaan ja välittämistä.

(Kohde 32) En tullut ohjaajieni kanssa toimeen, paitsi omahoitajani kanssa. Ohjaajat vaihtuivat usein ja oli myös paljon ”osa-aikaisia” ohjaajia. Koin, että en saanut heihin mitään yhteyttä eikä he varmastikaan minuun. -- Koin, että voin riehua vapaasti koska kukaan ei ”välitä” siitä kuitenkaan.

Joskus sijaishuoltoon asettumista varjostivat nuoren kokema koti- ikävä tai ristiriidat vanhempien ja ohjaajien välillä. Osalle nuorista taas sijaishuoltoon aikuisiin tukeutuminen tuntui varsinkin sijoituksen alussa vieraalta, ja he turvautuivat ennemmin nuorten neuvoihin, joista saattoi koitua vaikeuksia.

(Kohde 21) Ohjaajien ja kodin välillä oli paljon ristiriitaa jolloin halusi vain karata pois.

(Kohde 22) Oma sijaishuoltoon paikka oli hyvä ja turvallinen, mutta kuuntelin silloin todella paljon muita ja heidän mielipiteitään, jonka takia tuli mokattua asioita. Mutta sain ohjaajien avulla loppujen lopuksi asiat kuntoon.

Osa kirjoittajista kuvasi sijaishuoltoon asettumista myönteisinä, mutta osa kertoi nuorten keskuudessa ilmenneen painostusta, kiusaamista ja väkivallan uhkaa. Useat kirjoittajat kokivat paineita vertaisryhmiin liittymisessä, ja yhteisön ulkopuolelle jääminen herätti kokemuksia yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta. Joissain tilanteissa nuori ei löytänyt paikkaansa yhteisössä esimerkiksi ikätasoisien seurain puuttuessa, tai koki jäävänsä yksin, kun ystävä muutti toiseen paikkaan.

(Kohde 32) Minun lisäksi osastolla oli noin 10 lasta, nuorempia kuin minä. -- Laitoksessa oli samaan aikaan yksi poika joka oli samanikäisen myös minun luokallani. Ainoastaan hänestä koin, että hän oli ystäväni mutta hänkin lopulta muutti pois.

Tulokset vahvistavat Törrösen (2009) sekä Negårdin ja kumppaneiden (2020) havaintoja, joiden mukaan lastenkodin sisäiset yhteisöt voivat parhaimmillaan näyttäytyä nuoren hyvinvointia ja osallisuutta tukevin, mutta niihin saattaa myös liittyä kielteisiä kokemuksia,

kuten kiusaamista tai painostuksen kokemista, joka voi herättää nuorissa vaikeita tunteita ja kokemuksia ulkopuolisuudesta,

Osa kirjottajista kuvasi kokemuksia turhautumista sijaishuollon jäykkiin ja kaavamaisiin käytäntöihin sekä epäsymmetrisiin valtasuhteisiin, jotka heikensivät nuorten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Kirjoittajien mukaan heidän näkemyksiään tarvittavista tukimuodoista ei aina ymmärretty tai otettu huomioon, mikä vaikeutti oikeanlaiset avun saamista. Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että sijoitettujen nuorten osallisuuden toteutuminen riippuu usein siitä, missä määrin he pystyvät esittämään itsensä uskottavina ja kypsinä toimijoina. Ne nuoret, jotka eivät syystä tai toisesta pysty ilmaisemaan näkemyksiään odotetulla tavalla, jäävät helpommin syrjään päätöksenteossa (Fylkesnes ym. 2018).

Yksilökohtaisen harkinnan ja joustavuuden puute saattoi näyttäytyä kokemuksena siitä, että nuoren tuli mukauttaa tarpeensa tarjottuun tukeen, eikä toisin päin. Näissä tilanteissa esimerkiksi nuorten mahdollisuudet vaikuttaa omaa hyvinvointiaan koskeviin ratkaisuihin näyttäytyivät rajallisina, vaikka heidän näkökulmastaan tarve tuelle oli selkeä. Aineistossa kuvataan esimerkiksi erään kirjoittajan vaikeuksia saada sijaishuollossa ADHD- lääkitystä, joka herätti kokemuksia näkymättömyydestä ja sivuutetuksi tulemisesta. Kirjoittaja tuo esille, että kun oikeanlainen lääkitys lopulta järjestyi, alkoivat muutkin asiat sujua paremmin.

(Kohde 24) Adhd nuorille ei laitoksessa usein anneta lääkitystä, ja tämä on virhe. Mielestäni asioita pitäisi katsoa yksilökohtaisesti. Itse taistelin 3vuotta eri laitoksissa, jotta saisin lääkityksen ja kun viimein sain oikean adhd lääkityksen, enkä psykoosi- tai verenpainelääkkeitä, jäi minulla hatkaaminen ja huumeidenkäyttö ja aloin opiskelemaan.

Useilla kirjoittajilla oli kokemuksia ennakoimattomista muutoksista, joissa esimerkiksi asuinpaikka on vaihtunut äkillisesti joko sijoituksen, sijaishuoltoapaikan muutoksen tai sijoituksen päättymisen seurauksena. Kirjoittajat kertovat, että eivät aina saaneet tietoa päätöksistä ennen niiden toimeenpanoa, eivätkä välttämättä edes tiedeneet, että heidän elämäänsä koskevia ratkaisuja oltiin pohdittu. Tulokset vastaavat aiempia tutkimuksia, joissa on havaittu, että nuoret kokevat usein olleensa lastensuojelun toimenpiteiden kohteina, eivätkä niinkään aktiivisina osallistujina (Bessell 2011; Balsells ym. 2017; Pastor ym. 2017).

(Kohde 11) Kun jäin niiltä hatkoilta kiinni, lähdin seuraavana päivänä 300 km päähän laitokseen ihan yhtäkkiä eikä edes vanhemmille ilmoitettu kuin vasta kun olin matkalla.

(Kohde 7) -- minulle piti nopeasti löytää uusi sijoituspaikka. Koska seurustelin sen ihmisen kanssa joka oli erässä [[kaupunki A:n]] päihdelaitoksessa minua ei voitu laittaa sinne joten minut vietiin taas pois [[kaupungista A]].

Joissain tapauksissa muutos oli myönteinen ja johti olosuhteiden kohenemiseen, kuten esimerkiksi kolmen vuoden laitosjakson jälkeen sijaisperheeseen muuttanut kirjoittaja kuvailee:

(Kohde 15) Laitoksessa oli huonot oltavat. Olin laitoksessa 12- vuotiaasta 15- vuotiaaseen asti, kunnes sossut teki päätöksen et mut sijoitetaan sijaisperheeseen, jossa oli ihanat aikuiset ja pari muuta nuorta. Silloin en enää hatkannut ja kaikki alkoi menemään parempaan suuntaan.

Muutos saattoi kuitenkin olla myös kielteinen, tai aiheuttaa nuorelle huolta tulevasta. Eräs kirjoittaja kuvailee tilannetta, jossa sijoitus oli päättymässä ennenaikaisesti. Vaikka hatkaaminen vastauksena sijoituksen päättymiseen saattaa ensi näkymältä vaikuttaa epäjohtonmukaiselta, se voi nuoren näkökulmasta olla hyvinkin rationaalista. Palaaminen kotiin ennenaikaisesti saattoi näyttäytyä riskinä tilanteen uudelle kriisiytymiselle, joka olisi mahdollisesti voinut johtaa uuteen sijoitukseen sekä jatkossa huostaanottoon.

(Kohde 30) Kerran lähdin hatkaan laitoksesta ainakin osittain siitä syystä, että sijoitus olisi pian päättynyt, enkä kokenut olevani valmis palaamaan kotiin.

Tulokset tukevat tältä osin aiempia tutkimuksia, joissa on havaittu lasten ja nuorten tiedon saamisen ja osallistumisen toteutuvan usein puutteellisesti heidän sijoitustaan sekä kotiin palaamistaan koskevissa arviointitilanteissa ja päätöksenteossa (Bessell 2011; Mateo ym. 2017; Balsells ymm. 2017; Pastor ym. 2017).

Turvattomuuden ja pakottavan kontrollin rajoittama osallisuus

Aineistossa merkittävän ryhmän muodostivat kokemukset, joissa osallisuutta voidaan luonnehtia turvattomien olosuhteiden sekä pakottaman kontrollin rajoittamaksi. Näissä kuvauksissa korostuivat kokemukset rajoittavista käytännöistä, elinympäristön turvattomuudesta, työntekijöiden ja nuorten välisten suhteiden jännitteisyydestä sekä

toimijuuden rajoittumisesta. Osallisuus jäsenyksi näissä kokemuksissa rajoitettuna ja ulkoapäin määriteltynä, ja nuorten mahdollisuudet vaikuttaa omaan arkeensa sekä tehdä elämäänsä koskevia päätöksiä näyttäytyivät hyvin vähäisinä.

Kontrolloivaa ja rajoittavaa ilmapiiriä kuvattiin aineistossa usein sijaishuoltopaikan tiukkana kurina, joka ilmeni muun muassa pukeutumisen ja ulkonäön kontrollointina, kohtuuttomaksi kuvattuina sääntöinä sekä vaikuttamismahdollisuuksien puutteena. Näissä olosuhteissa arki koettiin yleisesti raskaana ja tyytyväisyys sijaishuoltopaikkaan näyttäytyi heikkona. Useissa kirjoituksissa kuvataan erityisesti ulkona liikkumista ja yhteydenpitoa rajoittavia käytäntöjä, jotka aiheuttivat kirjoittajissa tyytymättömyyttä sekä kokemuksia eristyneisyydestä.

(Kohde 2) Meidän pukeutumista kontrolloitiin, etenkin tyttöjen ettei rintavako saa näkyä tai hame olla liian lyhyt, lävistyksiä yms ei saanut olla, ei omia puhelimia. Ja niitäkin mitä laitoksesta soitettiin oli joku korvana kuuntelemassa.

(Kohde 7) Vastaanottokodissa sai mennä 30min ajaksi ulos muutaman tunnin välein ”tupakalla” ja kaupassa sai käydä. [[kaupungissa C]] ei. --- Kerran kuukaudessa pääsi [[kaupunkiin C]] kirjastoon. Siellä oli tietokone. Laitoksessa ei päässyt koneelle.

Siellä sitten olen noin neljä kuukautta ilman että pääsin ulos ja sitten ennen joulua pääsin lomille. Muutamat lomat ehdin käydä kiltisti kunnes sitten lähdin karkuteillä taas koska kyseinen laitos oli helvettiä. Sielläkään ei saanut edes puhelinta ei saanut mennä ulos ilman kahta hoitajaa ja en viihtynyt siellä.

Aineistossa kuvataan myös rajoitustoimenpiteitä, joita kirjoittajat luonnehtivat rankaiseviksi. Useat kirjoittajat kyseenalaistivat rajoitustoimien hyötyä ja joskus myös epäilivät käytäntöjen laillisuutta. Rajoitukset aiheuttivat kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta ja saattoivat johtaa ikävään kierteeseen, jossa nuoren vastarinnaksi tulkittu käyttäytyminen yltyi ja sen murtamiseen käytetyt rajoitukset kovenivat. Kokemukset kiinnittyivät epäsymmetrisiin valtasuhteisiin, joissa nuorilla oli hyvin vähän tai ei lainkaan sanavaltaa.

(Kohde 7) Olin flunssassa ja pyysin kurkun kipulääkettä. Kyseessä oli siis päihteen laitos eli jos sinulla olisi ollut resepti johonkin lääkkeeseen missä on paketissa kolmio niin sitä ei sinulle annettu. Sain yhden lääkkeen ja sen jälkeen kysyin muutaman tunnin päästä uutta ja hän kieltäytyi. Suutuin sanallisesti & sit mut laitettiin alakertaan selliin.

(Kohde 26) Sain rangaistukseksi monta kuukautta kestäneen lomakiellon (en siis päässyt käymään vanhempieni luona ollenkaan) ja lisäksi vietin 7 päivää eristyksissä omassa huoneessani josta oli viety kaikki tavarat sänkyä lukuun ottamatta pois. Hallussani sai

olla 1 kirja kerrallaan, ei muuta. Vessaan piti pyytää lupa mennä ja ruoka tuotiin huoneeseeni. Puhuminen oli kielletty. Tämä käytäntö tuskin oli laillinen.

Olosuhteiden turvattomuus ilmenee aineistossa monin eri tavoin. Osalla kirjoittajista on kokemuksia vertaissuhteiden turvattomuudesta, johon liittyi esimerkiksi painostamista, sekä kiusaamista ja väkivallan uhkaa. Useimmiten turvattomuutta kuvailtiin kuitenkin yksikön huonoon ilmapiiriin ja kohteluun liittyvänä emotionaalisen turvattomuutena, joka kiinnittyi kokemuksiin eriarvoisuudesta sekä välittämisen ja kohtaamisen puutteista. Useissa kirjoituksissa tuodaan esille kokemuksia nuorten epäasiallisesta kohtelusta sekä erilaisista kaltoinkohtelun kokemuksista. Tällaisessa ilmapiirissä itsensä toteuttamisen mahdollisuudet näyttäytyivät vähäisinä, mikä saattoi muovata nuorten kokemuksia omasta identiteetistään ja asemasta suhteessa muihin (Wilson ym. 2020).

(Kohde 23) Olen ollut sijoitettuna noin kuudessa lastensuojelulaitoksessa. Olen kokenut traumatisoivaa väärinkohtelua jokaisessa niissä.

(Kohde 31) Laitos oli erityisyksikkö, joka tarkoitti perusyksikköä tiukempia sääntöjä ja ”erityisosaamista” (tätä ei siellä ei ollut). Arki koostui lvr:stä, ypr:stä, kaltoinkohtelusta (henkinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta).

Pakottavaan kontrolliin perustuvat kokemukset näyttäytyvät aineistossa vastakohtaisina nuoren kehityksen kannalta keskeiselle emotionaaliseen turvallisuudelle ja tunnustuksen saamiselle, mikä johti usein kokemuksiin ilman tukea jäämisestä. Paulsenin ja kumppaneiden (2018) mukaan tunnustuksen ja kohtaamisen puute voivat paitsi heikentää nuorten hyvinvointia, myös vahvistaa nuorten näkemyksiä yksin selviämisen tarpeesta.

Aiempi tutkimus osoittaa, että suhteella sosiaalityöntekijään on keskeinen merkitys sille, missä määrin nuori pystyy vaikuttamaan asioihinsa. Osallisuutta tukevia tekijöitä ovat työntekijäsuhteen luottamuksellisuus, kunnioitus sekä työntekijän sitoutuminen yhteistyöhön. Vastaavasti kokemus leimatuksi tulemisesta sekä epäluottamuksesta toimivat osallisuutta heikentävinä tekijöinä (Kriz & Roundtree-Swain 2017). Aineistossa useilla kirjoittajilla oli kokemuksia vuorovaikutuksen haasteista sekä leimaavista kohtaamisista sosiaalityöntekijän kanssa. Nämä näyttäytyivät esimerkiksi kokemuksena epäluottamuksesta ja sivuutetuksi tulemisesta, sekä kokemuksena siitä, että nuoria ei uskottu.

(Kohde 2) Sosiaalityöntekijöille oli turha kertoa sillä usein leima oli vaan että nuori se keksii kaikenlaista.

(Kohde 23) Lastensuojelusta puuttuu turvallinen kokemus ohjaajista sekä sosiaalityöntekijöistä. En haluaisi tätä samaa kenellekään, mutta tiedän että sama jatkuu vielä pitkään.

(Kohde 32) Inhosin sosiaalityöntekijääni, sillä hän oli minun kotiin muuttamista vastaan.

6.2 Hatkaamiselle annetut merkitykset osallisuuden näkökulmasta

Analyysini perusteella hatkaamiselle annetut merkitykset jäsenyivät kolmeen toisiinsa limittyvään ulottuvuuteen: ristiriitaiseen kuulumiseen, yhteyden säilyttämiseen ja vapauden palauttamiseen sekä tuen ja kontrollin väliseen jännitteeseen. Ristiriitaisen kuulumisen teemaan liittyvissä merkityksissä hatkaaminen toimi keinona päästä osalliseksi merkityksellisiin yhteisöihin, saavuttaa hyväksyntää ja arvostusta sekä osallistua yhteiseen hyvään. Yhteyden säilyttämisen ja vapauden palauttamisen teemaan liittyvissä merkityksissä hatkaaminen toimi keinona ylläpitää suhteita läheisiin ja palauttaa kokemuksia normaaliudesta sekä irtautua säännöistä ja saavuttaa vapautta ja autonomiaa. Tuen ja kontrollin epäsuhtaan liittyvissä merkityksissä hatkaamisen tarve liittyi usein olosuhteiden turvattomuuteen, kuulluksi ja nähdyksi tulemisen puutteeseen sekä toimintamahdollisuuksien rajoittumiseen, jotka herättivät tarpeen hakeutua turvaan, tulla huomatuksi sekä palauttaa kokemusta omasta toimijuudesta.

Taulukko 3 Hatkaamiselle annetut merkitykset osallisuuden näkökulmasta

puuttuvat tai turvattomat vertaissuhteet heikot tai turvattomat aikuissuhteet yhteisöllisyys ja resurssien jakaminen seuran merkitys turvallisuudelle	Ristiriitainen kuuluminen
vapauden ja autonomian saavuttaminen nuoruuden eläminen omaan ympäristöön palaaminen läheisten pariin hakeutuminen	Yhteyden säilyttäminen ja vapauden palauttaminen
turvattomien olosuhteiden välttäminen aikuisten huomion hakeminen toimintamahdollisuuksien rajoittuminen rangaistusten pelkääminen	Tuen ja kontrollin epäsuhtaisuus

Avaan näitä teemoja seuraavaksi enemmän.

Ristiriitainen kuuluminen

Ristiriitaisen kuulumisen ulottuvuudessa hatkaamisen merkityksissä korostuivat relationaaliset tekijät, jotka liittyvät nuoren perhe- ja ystävyys-suhteisiin, vertaissuhteisiin sekä suhteisiin työntekijöiden tai sijaisvanhempien kanssa. Erityisen keskeisinä näyttäytyivät nuorten vertaissuhteet, jotka vaikuttivat hatkaamiseen monella eri tavalla.

Tulokset vahvistavat Törrösen (2009) sekä Negårdin ja kumppaneiden (2020) näkemyksiä siitä, että sijaishuollossa muodostuvia ihmissuhteita sekä vertaisyhteisöihin kuulumista voidaan pitää kasvavalle nuorelle välttämättöminä. Ilman pääsyä vertaisyhteisöihin nuoret voivat jäädä sosiaalisen elämän ulkopuolelle, mikä heikentää heidän oppimisen ja kehittymisen mahdollisuuksiaan ja aiheuttaa kokemuksia ulkopuoliuudesta ja yksinäisyydestä (Negård 2020).

Analyysini perusteella hatkaaminen näyttäytyi pyrkimyksenä etsiä, rakentaa tai palauttaa keskeisiä kuulumisen kokemuksia tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikka ei tarjonnut nuorelle samaistuttavaa vertaisyhteisöä, tai vertaissuhteet olivat jännitteisiä. Ristiriitainen tai puuttuva kuulumisen tunne liittyi muun muassa painostaviin tai negatiivisiin koettuihin vertaissuhteisiin, sekä vertaissuhteiden vähäisyyteen esimerkiksi ikätasoisien seuran puuttuessa. Näissä tilanteissa hatkaaminen saattoi toimia nuoren keinona etäännyttää itsensä kielteisiä tunteita herättävistä vertaisista, sekä hakeutua olosuhteisiin, joissa liittyminen merkityksellisiin yhteisöihin oli mahdollista.

(Kohde 1) Halusin omaa rauhaa. Omat ystävät ja vapauden päättää mitä minä teen ja milloin. -- Ehkä eniten laitoksessa ahdisti kisaaminen. Koin olevani yksin, vaikka talo oli täynnä väkeä – koko ajan.

Useilla kirjoittajilla oli kokemuksia siitä, että erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa tai uuteen yksikköön muuton yhteydessä muut nuoret painostivat heitä hatkaamiseen. Näissä tilanteissa hatkoille lähdettiin yleensä yhdessä muiden nuorten kanssa, joskus suurellakin joukolla. Osallistumalla hatkaamiseen nuori saattoi ansaita paikkansa vertaisyhteisössä sekä saada

hyväksyntää muilta nuorilta. Hatkaaminen palveli näissä tilanteissa tarvetta kokea yhteenkuuluvuutta sekä saada tunnustusta, joita voidaan tutkimusten perusteella pitää perustavanlaatuisina inhimillisinä tarpeina (Paulsen & Thomas 2018).

(Kohde 7) En olisi muuten lähtenyt mutta minun ystävästäni silloin suositteli että minun kannattaa lähteä hatkoihin sillä hänen omat lomamatkani olivat evätyt

(Kohde 21) Laitoksessa asuminen toi jonkinlaista turvallisuutta mutta huonot laitosystävät ja ympäristö yllyttää hatkaamaan jolloin tulee ryhmäpainetta

Useilla kirjoittajilla hatkaaminen päättyi melko nopeasti tai kokeilut rajoittuivat muutamiin kertoihin. Tämä liittyi muun muassa hatkaamisen kuormittavuuteen sekä hatkojen aikana tapahtuneisiin vaaratilanteisiin, jotka saivat kirjoittajan hakeutumaan turvallisempiin olosuhteisiin.

(Kohde 22) Minut yllytettiin enemmän lähtemään. Itsellä ne ei mennyt hyvin ja lopetin aika nopeaan hatkaamisen tämän takia.

(Kohde 30) Usein palasin itse sijaishuoltopaikkaan, kun en saanut yöpaikkaa tai muuten ajatus sijaishuoltopaikkaan palaamisesta alkoi tuntua houkuttelevammalta, kuin hatkassa olo.

Hatkaamisen kokeminen raskaana tai turvattomana ei kuitenkaan aina ratkaissut sitä, jatkoiko kirjoittaja hatkaamista näiden kokemusten jälkeen. Suurempi merkitys vaikutti olevan vertaissuhteilla sekä suhteilla huolta pitäviin aikuisiin. Joissain tapauksissa heikot tai ristiriitaisena koetut aikuissuhteet vaikuttivat synnyttävän eräänlaisen yhteenkuuluvuuden tyhjiön, jota kirjoittajat pyrkivät täyttämään muiden nuorten huomiolla ja hyväksynnällä. Eräs kirjoittaja kuvaa ilmiötä seuraavasti:

(Kohde 6) Ajatukset ihmisistä joiden kanssa oli ja jotka auttoi olivat hyvin sekaisin koska ikinä et keneenkään voinut luottaa täysin ja aina joku petti luottamuksen mutta silti kaikki siellä keskuudessa käytti perhe nimikettä tai ystävä. -- Koin itseni erittäin tarpeelliseksi ja varsinkin rakastumiset ihmisiin eli niin sanottuihin suhteisiin oli sokaisevaa ja hyväksyttävää.

Useissa kirjoituksissa kuvattiin hatkaamisen yhteydessä vapauden ja turvattomuuden ambivalenssia, joka liittyi muiden nuorten kanssa liikkumiseen. Monelle kirjoittajalle kokemus muiden nuorten varaan joutumisesta herätti huolta, pelkoa ja turvattomuutta. Usein

tarve saada hyväksyntää ja kuulua joukkoon näyttäytyi kuitenkin suurempana, kuin halu välttää epämieluisia seurauksia.

(Kohde 6) Vaarallisia reissuja, pelottavia, hyväksynnän, vapauden hakemista sekä päihdekäyttöä, kun halusi unohtaa kaiken ja olla se JOKU!

(Kohde 11) Kaikkien hatkareissujen aikana olin todella huonossa hapessa niin henkisesti kuin fyysisestikin. Olin peloissani myös mutta se piti peittää, ettei muut sitä tajunnet. Ne keiden kanssa hatkoilla vietti aikaa oli sellaisia hyvänpäivän tuttuja ja olo oli turvaton.

(Kohde 14) Hatkoilla oleminen oli jännittävää, koska pysyin samassa kaupungissa. Täytyi pysyä piilossa. Toisaalta myös aika pelottavaa, kun oli täysin muiden nuorten varassa.

Osa kirjoittajista kertoi hatkaamisen helpottuneen ajan myötä suhteiden ja taitojen kehittyessä. Samalla hatkaaminen muuttui järjestelmällisemmäksi ja johti suurempien riskien ottamiseen. Joissain tapauksissa tämä kehitys koettiin myönteisenä, ja hatkojen aikana syntyviä ihmissuhteita kuvattiin eräänlaisina yhteisinä, joissa nuoret turvautuivat toistensa apuun ja jakoivat yhteisiä resursseja. Tunne joukkoon kuulumisesta sekä avun saamisesta ja antamisesta näyttäytyivät näissä tilanteissa kirjoittajille merkityksellisinä, ja saattoivat tuottaa kokemuksia osallisena olemisesta sekä yhteisen hyvän eteen toimimisesta.

(Kohde 7) Tämän jälkeen löysimme asunnon jossa asuimme ”pimeästi”. -- Tästä asunnosta sitten tuli muidenkin nuorten koti, eli periaatteessa joka ikinen kaverini joka oli karkuteillä tuli muuttamaan sinne.

(Kohde 24) Nuorempana (13-14v) hatkaaminen ei ollut vielä kovin järjestelmällistä, koska kaveritkin olivat nuorempia, eikä ollut niin paljon yöpaikkoja eikä yhteyksiä rikosten tekemiseen. Siksi hatkat olivat lyhyempiä, ja usein päättyivät siihen, kun jäi kiinni jostain pikkurikoksesta. -- Vanhetessa ja yhteyksien kehittyessä pikkurikokset jäivät ja hatkaaminen rahoitettiin huumekaupalla. Vanhempana (15-17) oli jo täysi-ikäisiä kavereita, joiden luona hatkassa pystyi olla.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että sijoitushistorian epävakaudella, joka ilmenee muun muassa useina paikan vaihdoksina on yhteys hatkaamiseen (Branscum & Richards 2022; Courtney & Zinn 2009; English & English 1999). Analyysini tukee näitä tuloksia osittain. Osa kirjoittajista kertoo kuitenkin hatkanneensa aikaisemmin paljon, ja hatkaamisen loppuneen sijaishuoltoapaikan vaihtamisen jälkeen. Näitä kokemuksia näyttivät yhdistävän kokemukset kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta, joka muutoksesta seurasi.

(Kohde 15) Olin laitoksessa 12vuotiaasta 15vuotiaaseen asti, kunnes sossut teki päätöksen et mut sijoitetaan sijaisperheeseen, jossa oli ihanat aikuiset ja pari muuta

nuorta. Silloin en enää hatkannut ja kaikki alkoi menemään parempaan suuntaan. Sijaisperheessä kuunneltiin ja mietittiin yhdessä sopivat rajat. Laitoksessa ne määrättiin ja ne eivät toimineet minulla.

(Kohde 27) Laitoksissa, joissa nuoret kohdattiin ymmärryksellä, ja joissa nuorilla oli paremmat oltavat, oli hatkaamistakin vähemmän.

Olen henkilökohtaisesti sitä mieltä, että laitospaikalla on todella iso vaikutus hatkaamiseen. Viimeinen laitokseni oli seitsemäs, ja ainut hyvä paikka jossa olin ollut, ja siellä ollessa kahden vuoden aikana hatkasin vain 3 kertaa

Yhteyden säilyttäminen ja vapauden palauttaminen

Sijoitus kodin ulkopuolelle on merkittävä elämänmullistus, joka aiheuttaa väistämättä muutoksia nuoren sosiaalisissa suhteissa sekä elinympäristössä (Lehtonen & Télen 2013, 20). Joskus sijaishuolto paikka sijaitsee kaukana kotiympäristöstä, mikä voi vaikeuttaa yhteydenpitoa läheisiin, sekä rajoittaa mahdollisuuksia tavata ystäviä. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu tämän saattavan johtaa hatkaamiseen. Tämä tuli selkeästi esille analyysini aineistossa.

Analyysini perusteella sijaishuolto paikan etäisyys ei kuitenkaan merkinnyt ainoastaan läheissuhteiden rajoittumista, vaan kokonaisvaltaisempaa kokemusta eristyneisyydestä ja irrallisuudesta. Näissä tilanteissa hatkaaminen edusti keinoa säilyttää yhteys läheisiin, sekä saavuttaa kokemuksia normaaliudesta, jonka palaaminen tuttuun sosiaaliseen ympäristöön mahdollisti. Tulokset tukevat tältä osin aiempia tutkimuksia, joiden mukaan hatkaaminen näyttäytyy joillekin nuorille keinona ylläpitää suhteita ulkomaailmaan, saavuttaa autonomiaa sekä palauttaa yhteys omaan luonnolliseen ympäristöönsä (Karam & Robert 2013; Lehtonen & Télen 2013; Byers ym. 2023).

(Kohde 4) Kun laitoksessa rajoitetaan kavereiden (nimenomaan niiden hyvien ja selväpäisten kavereiden) ja perheen näkemistä, niin se sai minut lähtemään hatkoille.

(Kohde 10) Perhekotini oli kaukana ystävien luota joten en nähnyt ystäviä niin paljon kun olisin halunnut, uskon että tämä oli suurin syy hatkaamiseen.

(Kohde 13) En tuntenu oloa kotosaks laitoksessa ja sieltä pois pääsy oli ollut koko ajan mielessä, plus että kaverit oli kotipaikkakunnalla siihen aikaan.

Joillekin kirjoittajille hatkaaminen liittyi ensisijaisesti tarpeeseen palauttaa kokemuksia vapaudesta sekä elää tavallista nuoruutta. Hatkaaminen toimi näissä tilanteissa keinona saavuttaa päätösvaltaa, joka koettiin merkityksellisenä sekä hyvinvointia tuottavana. Tulokset tukevat osittain aiempia tutkimuksia, joissa autonomian ja vapauden tavoittelun on havaittu olevan keskeinen nuorten hatkaamista selittävä tekijä (Biehal & Wade 2000; Karam & Robert 2013; Bowden ym. 2018; Byers ym. 2023). Eräät kirjoittajista kiteyttävät kokemuksen näin:

(Kohde 1) Halusin omaa rauhaa. Omat ystävät ja vapauden päättää mitä minä teen ja milloin.

(Kohde 13) Tällästä vapautta ei laitokses ollu tuntenu, nii ei halunnu sen sit loppuvan.

Jotkut kirjoittajista kertovat viihtyneensä sijaishuoltopaikassa pääasiassa hyvin, mutta hatkanneensa tästä huolimatta esimerkiksi viikonloppuisin tapaamaan ystäviä ja juhlimaan. Hatkaamiseen liittyi näissä tilanteissa usein päihteiden käyttöä sekä yhdessäoloa ja hauskanpitoa muiden nuorten kanssa. Näitä kokemuksia kuvattiin hauskoina ja jännittävinä sekä seikkailunomaisina. Usein hatkojen kerrottiin olleen lyhyitä, ”vain muutamia päiviä” ja hatkaamiseen liittyviä kokemuksia kuvailtiin pääasiassa myönteisinä. Näissä tilanteissa hatkaaminen vaikutti toimivan pääasiassa keinona irtautua hetkeksi sijaishuollon arjesta ja elää nuoren elämää.

(Kohde 14) Hatkareissut olivat lyhyitä, vain muutamia päiviä/öitä, kun juotiin ja juhlittiin jonkun kaverin tykönä. Useimmiten taisin itse palata takaisin laitokseen, kun juhlat loppuivat.

(Kohde 17) Hatkaaminen toi elämään vapautta ja jännitystä. – Silloin irtaantui säännöistä ja päätti itse omista menemisistä.

Hatkaan lähteminen saattoi tapahtua myös yhdessä muiden yksikön nuorten kanssa. Vapauden ja autonomian tavoitteluun liittyvissä kokemuksissa hatkaamista ei kuvata niinkään nuorten painostuksesta tai yllytyksestä johtuvana, vaan enemmänkin yhteisesti ideoituina tempauksina, joille lähdettiin yksissä tuumin. Hatkaaminen näyttäytyi näissä tilanteissa kirjoittajille eräänlaisena yhteen hiileen puhaltamisena, sekä hauskanpitoa muiden sijoitettujen nuorten kanssa.

(Kohde 1) Sitä adrenaliinin määrää kehossa kun karattiin ovien läpi tai ohjaajan silmän alta.

*Sitä mahtavaa tunnetta kun pingottiin metsään niin lujaa kun jaloista pääsi.
Vapaus, vapaus!!*

Yöllä lähdettiin etenemään joko jalkaisin, liftaamalla tai jo laitoksessa valmiiksi suunnitellun kyydin avulla joka saapuisi paikkaan x aikaan x.... Tai sitten yövyttiin metsässä ja odotettiin aamun ensimmäistä junaa, jonka vessassa sitten pummilla matkustettiin kohti kotikontuja...

Hatkoja oli monenlaisia, keinoja loputtomia... Reissut oli yleensä hauskoja, vapaudentäyteisiä ja täynnä selviytymistä, mutta oli meillä hauskaa ja jännittävää.

Useiden kirjoittajien mukaan hatkaaminen liittyi lastenkodin kotiintuloaikoihin, jotka rajoittivat ystävien näkemistä ja aiheuttivat kokemuksia nuoruuden menettämisestä. Osa kirjoittajista kuvasi erityistä turhautumista siihen, että heidän mahdollisuuksiaan liikkua ulkona ja viettää aikaa ystävien kanssa rajoitettiin enemmän kuin muiden samanikäisten nuorten. Näissä tilanteissa hatkaaminen saattoi toimia keinona irtautua aikuisten vaatimuksista ja toteuttaa nuoruuteen liittyviä itsenäistymisen ja rajojen kokeilemisen tarvetta.

(Kohde 3) Laitoksessa oli kotiintuloajat ja suurimmalla osalla kavereista niitä ei ollut, joten tästä syystä jätin menemättä välillä useammaksi päiväksi.

(Kohde 17) Ei halunnut palata aikaisin lastenkotiin kun muut kaverit pystyi jatkamaan illan viettoa jolloin helpoin tapa oli vain jättää menemättä.

(Kohde 28) Hatkareissuina olin joko ulkona juomassa tai menin kotibileisiin kavereitteni kanssa. -- En kokenut syyllisyyttä hatkaamisesta, sillä halusin ns elää nuoruutta ja pitää hauskaa kavereideni kanssa, koska laitoksen kotiintuloajat olivat omasta mielestä liian aikaisin kesällä.

Vaikka hatkaamisella usein saavutettiin tavoiteltua vapautta ja autonomiaa, nämä kokemukset eivät olleet yksiselitteisesti myönteisiä. Useilla kirjoittajilla oli kokemuksia turvallisen yöpaikan, ruuan ja rahan puutteista, jotka tekivät hatkaamisesta raskasta ja pelottavaa. Myös aikuisten tuen ja valvonnan ulottumattomissa oleminen näyttäytyivät useille kirjoittajille keskeisinä turvattomuutta tuottavina tekijöinä. Turvattomuutta saatettiin kuitenkin pitää myös tuttuina kokemuksena, johon palaaminen saattoi joistain kirjoittajista tuntua luonnollisemmalta kuin sijaishuollon strukturoitu arki ja säännöt.

(Kohde 6) Hatkassa joutui ikäviin tilanteisiin jossa käytettiin väkivaltaa, huumeita, runsaasti alkoholia, ryöstettiin ja hyväksikäytettiin.

Tunsin itse vapauden tunteen ja vallan ettei kukaan nyt rajoita minua sekä samalla koin erittäin suuresti turvattomuutta mikä oli tuttua sekä turvallista jollain tavoin.

(Kohde 8) Hatkaaminen oli minusta vaikeaa ja raskasta. Koskaan ei tiennyt missä viettää yönsä tai milloin pääsee turvaan. Palasin yleensä viikon sisällä takaisin koska koin oloni turvattomaksi.

Tuen ja kontrollin epäsuhtaisuus

Analyysini perusteella hatkaaminen näyttäytyi osalle kirjoittajista reaktiona tilanteisiin, joissa sijaishuollon arki koettiin turvattomaksi, kontrolloivaksi sekä emotionaalisesti kuormittavaksi. Näissä olosuhteissa hatkaamiselle annetut merkitykset liittyivät erityisesti tarpeeseen paeta vaikeita olosuhteita, tulla nähdyksi ja kuulluksi sekä palauttaa kokemusta omasta toimijuudesta. Tulokset tukevat aiempia tutkimuksia, joissa hatkaamisen on havaittu liittyvän muun muassa ristiriitoihin työntekijöiden kanssa sekä tarpeeseen saada etäisyyttä vaikeisiin tilanteisiin (Biehal & Wade 2000; Karam & Robert 2013; Byers ym. 2023).

(Kohde 7) Muutamat lomat ehdin käydä kiltisti kunnes sitten lähdin karkuteillä taas koska kyseinen laitos oli helvettiä. Sielläkään ei saanut edes puhelinta ei saanut mennä ulos ilman kahta hoitajaa ja en viihtynyt siellä.

(Kohde 15) Arki laitoksessa oli tiukkaa ja rajoitettua. Hatkasin usein, koska en jaksanut niitä sääntöjä laitoksessa.

Osalle kirjoittajista hatkaaminen näyttäytyi ennen kaikkea keinona saada etäisyyttä turvattomiksi tai vahingoittaviksi koettuihin olosuhteisiin. Näihin kokemuksiin liittyi esimerkiksi pelkoa kaltoinkohtelusta ja väkivallasta, sekä tunne siitä, että sijaishuoltopaikassa oleminen heikensi hyvinvointia. Näissä tilanteissa hatkaaminen saattoi toimia keinona hakeutua turvaan, sekä välttää rajoitettujen olosuhteiden aiheuttamalta kuormitukselta ja turhautumiselta.

(Kohde 23) Karkureissuille on lähdetty, koska laitoksella ei ollut lapsen hyvä tai turvallinen olla.

(Kohde 24) Olin itse yhteensä 7 laitoksessa, ja yleensä hatkaan lähdettiin pakoon laitoksen huonoja oltavia/huonoa kohtelua nuoria kohtaan, ja sen aiheuttamaa kärsimystä, paha oloa/huonovointisuutta.

(Kohde 31) Lähdin hatkaamaan useiden kuukausien peräkkäisten lvr:ien jälkeen, sillä kuukausien ajan jatkuva omassa huoneessa makoilu ilman mitään viihdykkeitä kävi raskaaksi, yhdistettynä kaltoinkohteluun.

Vaikka osa kirjoittajista kertoo hatkanneensa juuri turvattomien olosuhteiden vuoksi, hatkaaminen ei näyttäytynyt yleisesti sen turvallisempaan kuin olosuhteet sijaishuollossakaan. Useissa tapauksissa hatkaamisen kerrottiin tuntuneen pahalta, sekä heikentäneen kokonaisvaltaisesti hyvinvointia. Näiden seurausten sietäminen näyttäytyi kuitenkin joillekin kirjoittajille siedettävämpänä, kuin ajatus sijaishuoltoon palamisesta. Joidenkin kirjoittajien mukaan kokemukset kaltoinkohtelusta ja sivuutetuksi tulemisesta heikensivät heidän itsetuntoaan ja tuottivat kokemuksia arvottomuudesta, minkä vuoksi turvattomuus saattoi tuntua ansaitulta.

(Kohde 11) Niiden hatkojen aikana menin missä sattuu, join paljon alkoholia, nukuin täysin tuntemattomien luona ja voin henkisesti todella huonosti.

(Kohde 31) Halusin unohtaa kaltoinkohtelun ja olla sijaishuoltoon turvassa. Tarkoitukseni oli hatkata kuukausia, käyttää mahdollisimman paljon alkoholia, pitää hauskaa ja tämän jälkeen tehdä itsemurha. Sijaishuoltoon palaaminen ei tuntunut vaihtoehdolta.

Hatkan aikana tapahtunut väkivalta tuntui tietysti pahalta ja väärältä, mutta koin silti ansaitsevani sen. Olihan sijaishuoltopaikassa tapahtuva väkivalta eri muotoineen arkipäivää ja normaalia minulle. Ajattelin, ettei minua edes tarvitse kohdella hyvin. Olin vain arvoton, koska asuin laitoksessa. Ei kukaan siellä tapahtunutta kaltoinkohtelua uskonut tai siitä välittänyt.

Osa kirjoittajista kertoi saaneensa sijaishuoltopaikan turvattomuuden tai huonojen olosuhteiden vuoksi läheisiltä apua hatkojen aikana. Näissä tilanteissa hatkaaminen koettiin yleisesti turvallisempaan tai parempaan vointiin johtavana vaihtoehtona, kuin sijaishuoltoon jääminen.

(Kohde 2) Minua usein auttoi hatkamatoilla perhe ja ystävän perhe joten olen aina hatkoilla ollut silti aika turvassa. Syy miksi auttoivat minua oli usein siksi että asuin hyvinkin kamalissa laitospaikoissa.

(Kohde 20) Hatkasin sieltä laitoksesta läheisteni luokse ja olin hatkassa yli vuoden. Mulla oli hatkoilla sata kertaa parempi olo kuin laitoksessa.

Joidenkin kirjoittajien mukaan hatkaaminen liittyi kokemuksiin kuulluksi tulemisen puutteesta, sekä siihen, ettei pahaa oloa tunnustettu tai ymmärretty sijaishuollossa. Osa kirjoittajista kuvasi hatkaamisen olleen keino saada aikuiset huomaamaan heidän huono

vointinsa, jonka toivottiin johtavan siihen, että nuori saisi enemmän aikuisten huomiota ja välittämistä. Näissä tilanteissa hatkaaminen nähtiin sekä keinona paeta vaikeana koettua tilannetta, että mahdollisuutena tuoda esille sisäistä pahoinvointia, jonka sanoittaminen oli muilla tavoilla vaikeaa. Pohjimmiltaan kyse on liittymisen ja kuulumisen tarpeesta, johon sijaishuoltoapaikassa ei vastattu nuoren kaipaamalla tavalla.

(Kohde 25) Ohjaajat eivät osanneet vastata nuoren ahdistukseen tarvitsemallani tavalla, vaan aina jouduin eristyksiin.

(Kohde 9) Hatkasin itse oman voinnin takia ja miten omaa vointia ei otettu huomioon lastensuojelussa. Pärjäsin hatkoilla paljon paremmin kuin sijoitettuna ollessa.

Kohtaamisen puute näyttäytyi joidenkin kirjoittajien kuvaamana kokemuksena siitä, että heistä ei välitetty. Välittämisen puute ilmeni sekä heikkona yhteytenä työntekijöiden ja nuorten välillä, että kokemuksena ohjaajien mielenkiinnon puutteesta. Tämä saattoi tulla esille esimerkiksi hatkaamisen yhteydessä:

(Kohde 15) Ohjaajia ei kauheesti kiinnostanu, jos oli hatkoilla. Tekivät aina poliisille ilmoituksen, mutta ohjaajat ei ettinyt tai soitellut perään. Hatkojen aikana pyörin jossain porukoissa kaupungilla. Huumeitakin pyöri porukassa. Laitoksessa ei kauheesti sekään kiinnostanut ohjaajia.

Tulokset tukevat Paulsenin ja kumppaneiden (2018) näkemystä siitä, että tunnustuksen ja kohtaamisen puute voivat tuottaa nuorille kokemuksia yksin jäämisestä ja vahvistaa käsitystä siitä, että vaikeuksista on selvittävä ilman aikuisten apua. Aineistosta oli erotettavissa tilanteita, joissa nuoren luottamus avun saamiseen heikkeni sijaishuollon aikana, ja seurauksena kokemus yksin pärjäämisen tarpeellisuudesta voimistui.

Osa kirjoittajista kertoo hatkaamisen liittyneen siihen, että sijaishuollossa ei saanut apua päihde- tai mielenterveysongelmiin. Kirjoittajat kuvasivat muun muassa kokemuksia siitä, että ahdistusta tai mielenterveysongelmia ei saanut näyttää, tai niihin vastattiin kurilla ja rajoituksilla. Myös päihdehoidon laatua kuvattiin heikoksi, eikä kirjoittajien kokemusten mukaan tarjottu tuki vastannut heidän tarpeitaan.

(Kohde 17) En saanut laitoksesta minkäänlaista apua ongelmiini, näytettiin vaan huumeaiheisia dokumentteja jotka aiheuttivat mielihaluja

(Kohde 26) Nuorisokodissa tunsin oloni turvattomaksi ja minulla oli mielenterveysongelmia joita ei hoidettu eikä niitä saanut näyttää -- Nuorilla esiintyi mm. syömishäiriöitä, itsemurhayrityksiä ja viiltelyä, näihin ei puututtu juuri muutoin kuin rajoituksilla ja kurinpidolla.

Analyysini perusteella hatkaamiselle annetut merkitykset vaihtelivat paitsi nuorten välillä, myös eri hatkakertojen välillä. Hatkaaminen näyttäytyi aineistossa vahvasti kontekstiin sidottuna ilmiönä, jossa vuorovaikutuksen laadulla, kokemuksilla avun saamisesta sekä sijaishuollon mahdollistamilla osallisuuden kokemuksilla oli keskeinen merkitys. Eräs kirjoittaja tiivistää tämän seuraavasti:

(Kohde 24) Totta kai hatkaamista oli joka laitoksessa, mutta laitospaikka vaikutti siihen joko myönteisesti tai kielteisesti. Laitoksissa, joissa minulla oli huono olla, suunnittelin hatkareissuja ja odotin aina tilaisuutta lähteä hatkaan, mutta paremmissa paikoissa hatkaan lähteminen tapahtui extempore tyylillä puhtaasti vapaudenhuuman tai päihteiden himon takia, joko lomilla tai vaikka jos laitokselta pääsi käymään kaupungilla.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Viimeisessä luvussa tiivistän tutkimuksen keskeiset havainnot ja pohdin niiden merkitystä. Luvun lopussa esittelen havaintojen pohjalta laaditut toimenpidesuosituksset, joiden avulla voidaan tukea sijoitettujen nuorten osallisuutta sekä edistää heidän kiinnittymistään sijaishuoltopaikkaan.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin hatkanneiden henkilöiden osallisuutta sijaishuollossa, sekä hatkaamiselle annettuja merkityksiä osallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa hatkaamisen yhteydestä osallisuuden kokemuksiin, sekä selvittää minkälaiset rakenteet ja käytännöt voivat parantaa nuorten kiinnittymistä sijaishuoltoon. Tutkimuksen aineistona käytettiin Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston tutkimuskäyttöön tarjoamaa kirjoituskokoelmaa *Kokemuksia sijaishuoltopaikasta hatkaamisesta 2022-2023* (Räsänen & Jama 2023). Aineisto koostuu 32 kirjoituksesta, joissa sijaishuoltopaikasta hatkanneet henkilöt kertovat omakohtaisesti kokemuksiaan sijaishuollon arjesta sekä hatkaamisesta. Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että hatkanneiden henkilöiden osallisuus sijaishuollossa ilmeni vahvasti suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä, jonka keskiössä olivat suhteet huolta pitäviin aikuisiin sekä sijaishuoltopaikan vertaisiin. Myönteisiä osallisuuden kokemuksia tuottivat vastavuoroiset ihmissuhteet, joissa nuoret tulivat kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. Tutkimus vahvisti näkemystä siitä, että sijoitettujen nuorten osallisuuden kokemuksia ei voida tavoittaa tarkastelemalla ainoastaan muodollisia osallistumisen tilanteita, kuten neuvotteluja ja asiakastapaamisia, sillä osallisuus rakentuu suurilta osin jokapäiväisessä arjessa tapahtuvista kohtaamisista. Tulokset tukevat aiempia tutkimuksia, joissa sijoitettujen nuorten osallisuuden on havaittu rakentuvan pysyvistä ja jatkuvista ihmissuhteista, kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemuksista sekä turvallisista ja ennakoitavista kasvuolosuhteista (Bessell 2011; Pölkki ym. 2012; Paulsen & Thomas 2018; Fylkesnes ym. 2021).

Tutkimustulosten perusteella myönteisissä osallisuuden kokemuksissa korostuivat erityisesti läheiset suhteet huolta pitäviin aikuisiin sekä kannustava ja nuoren näkemyksiä kunnioittava vuorovaikutus, joka ilmeni kokemuksina tuen ja avun saamisesta sekä mahdollisuutena neuvotella rajoista. Osallisuutta edistävinä tekijöinä näyttäytyivät luotettavien aikuisten saatavilla oleminen sekä kyky osoittaa nuorelle aitoa välittämistä ja kiinnostusta. Näissä

olosuhteissa sijaishuoltopaikka saattoi muodostua kodinomaiseksi ympäristöksi, jossa nuori tunsi kuuluvansa joukkoon ja koki tulevansa hyväksytyksi omana itsenään. Tulokset vahvistavat aiempia tutkimuksia, joissa on havaittu myönteisiä kokemuksia sijaishuollosta määrittävän erityisesti vuorovaikutuksen laatu, työntekijöiden sitoutuminen sekä sijaishuoltopaikan myönteinen ja kannustava ilmapiiri (Pölkki ym. 2012; McCarthy 2016; Fylkesnes ym. 2021; Byers ym. 2023).

Tutkimuksessa havaittiin, että osallisuuden kokemukset eivät rakentuneet yksinomaan myönteisinä tai kielteisinä, vaan myös ristiriitaisina ja epävarmoina. Näissä tilanteissa kohtaaminen ei aina toteutunut johdonmukaisesti nuoria tukevalla tavalla, eikä aitoja kiintymyssuhteita nuorten ja heistä huolta pitävien aikuisten välille välttämättä syntynyt. Nuoret saattoivat kokea olevansa vääränlaisessa paikassa, tai tunnistaa osittain sijaishuollon tarjoaman avun, mutta kokea samalla ristiriitaa sijaishuollon turvallisuuden ja arjen rajoitteiden välillä. Osa nuorista koki sijaishuollossa ulkopuolisuutta, väärinymmärretyksi tulemista tai vaikeuksia löytää paikkaansa vertaisyhteisössä. Näissä tilanteissa osallisuutta heikensivät kokemukset irrallisuudesta ja juurettomuudesta, vaikeudet tulla kuulluksi ja ymmärretyksi sekä vaatimukset tarpeiden muovautumisesta sijaishuollon jäykkiin rakenteisiin soveltuviksi. Tutkimuksessa havaittiin myös, että osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet vaihtelivat olosuhteiden, tilanteiden ja ihmissuhteiden mukaan, mikä saattoi tehdä osallisuudesta epävarmaa ja ennakoimatonta. Tulokset saavat tukea aiemmista tutkimuksista, joissa sijoitettujen nuorten osallisuuden on havaittu olevan konteksteittain vaihtelevaa, sekä usein epäsymmetrisiin valtasuhteisiin, sijaishuollon rakenteisiin ja käytäntöihin sidottua. (Fitzgerald & Graham 2011; Fylkesnes ym. 2018.)

Tutkimuksessa havaittiin, että joissain tapauksissa osallisuuden kokemukset olivat hyvin rajoittuneita, ja niitä voitiin luonnehtia jopa osattomuuden kokemuksiksi. Näitä kokemuksia yhdistivät sijaishuoltopaikan tiukka kuri ja rajoitettu arki, olosuhteiden turvattomuus sekä emotionaalisesti kuormittava ympäristö. Osattomuutta kuvaavissa kokemuksissa työntekijät näyttäytyivät usein etäisinä tai torjuvina, eikä nuorten ja työntekijöiden välille muodostunut luottamuksellisia ja vastavuoroisia suhteita. Näissä olosuhteissa osallisuuden kokemusten syntymistä heikensivät tunteet kohtelun epäoikeudenmukaisuudesta, tarpeettoman tiukasti säädellystä ja kontrolloidusta arjesta, välittämisen ja kohtaamisen puutteista sekä nuorten vähäisistä vaikuttamismahdollisuuksista omaa elämäänsä koskevissa asioissa.

Useat kirjoittajat kuvasivat yhteyksiään ulkomaailmaan rajoitetuiksi, mikä heikensi heidän mahdollisuuksiaan kertoa turvattomuuden kokemuksista sijaishuoltopaikan ulkopuolisille aikuisille. Kirjoittajilla oli myös kokemuksia siitä, että epäasiallisesta kohtelusta kertominen oli turhaa, sillä nuoria ei pidetty uskottavina. Osallistumiselle annetut merkitykset näyttäytyivät tällöin ulkopuolelta määriteltyinä ja rajoitettuina, eikä kirjoittajille syntynyt tunnetta siitä, että sijaishuollossa olisi aidosti kuultu ja huomioitu heidän tarpeitaan tai näkemyksiään. Tutkimustulokset tukevat aiempien tutkimusten havaintoja siitä, että osalle nuorista sijaishuolto näyttäytyy lähinnä osallisuuden puutteina. Aiemmissä tutkimuksissa sijoitetut nuoret ovat tuoneet johdonmukaisesti esille, että heidän mielipiteitään ei kuulla riittävästi, eivätkä heidän näkemyksensä tai kokemuksensa vaikuta aidosti heidän elämäänsä koskeviin päätöksiin. (Bessell 2011; Beal ym. 2019; McCarthy 2016; Toros 2020.)

Tutkimuksen havainnot viittaavat siihen, että hatkaamiselle annetut merkitykset kytkeytyvät läheisesti näihin osallisuuden kokemuksiin. Niillä kirjoittajilla, jotka kuvasivat suhteita aikuisiin läheisiksi ja luottamuksellisiksi sijaishuoltopaikkaan kiinnittyminen näyttäytyi muita vahvempana, ja kokemukset sijaishuollosta keskimäärin muita myönteisempinä. Näissä olosuhteissa hatkaaminen merkitsi mahdollisuutta koetella rajoja, saada nuoruusikään kuuluvia kokemuksia ja elää nuoren elämää, jota sijaishuollon sääntöjen koettiin rajoittavan. Hatkaaminen liittyi esimerkiksi tilanteisiin, joissa kavereiden myöhemmät kotiintuloajat aiheuttivat turhautumista ja ulkopuolelle jäämisen pelkoa, minkä vuoksi nuori saattoi jättää palaamatta sijaishuoltopaikkaan. Aineiston perusteella hatkoilta palaamista nopeuttivat erityisesti kokemukset sijaishuoltopaikkaan palaamisen turvallisuudesta, joka ilmeni luottamuksena siihen, että nuori otetaan vastaan ilman kohtuuttomia seurauksia, kuten perusteettomia epäilyksiä tai hylkäämistä.

Tutkimustulokset osoittavat, että epävarmana ja jännitteisenä koettu suhde huolta pitäviin aikuisiin ja vertaisiin heikensi nuorten kiinnittymistä sijaishuoltoon, ja saattoi johtaa toistuvaan tai pitkäkestoiseen hatkaamiseen. Hatkaaminen edusti muun muassa keinoa lujittaa yhteenkuuluvuutta, rakentaa yhteisiä merkityksiä sekä jakaa resursseja muiden nuorten kanssa. Joillekin nuorille hatkaaminen vaikutti merkitsevän ensisijaisesti oman paikan ja yhteisön löytämisestä, sekä hyväksynnän ja arvostuksen saamista. Hatkaaminen saattoi tuottaa kokemuksia merkityksellisyydestä erityisesti silloin, kun nuoret jakoivat yhteisiä kokemuksia sekä pystyivät antamaan oman panoksensa yhteiseen hyvään esimerkiksi muita hatkalaisia majoittamalla. Tulokset saavat tukea aiemmilta tutkimuksilta, joissa hyväksytyksi tuleminen

ja tunnustuksen saamisen sekä vertaisyhteisöihin liittymisen on tunnistettu olevan elintärkeitä kasvaville ja kehittyville nuorille (Törrönen 2009; Negård ym. 2020; Paulsen & Thomas 2020).

Useille kirjoittajille hatkaaminen merkitsi keinoa säilyttää yhteys läheisiin sekä tavoittaa kokemuksia normaaliudesta palaamalla omaan sosiaaliseen ympäristöön. Tarve liittyi erityisesti tilanteisiin, joissa sijaishuoltopaikan etäisyys tai käytännöt rajoittivat nuoren näkökulmasta kestävämmällä tavalla yhteydenpitoa läheisiin ja ystäviin. Ystävyysuhteiden rajoittuminen saattoi johtua esimerkiksi kotilomien vähäisyydestä, tai yksinkertaisesti siitä, että nuoren ystävyysuhteita ei tunnistettu osaksi hänen läheisverkostoaan. Joissain tapauksissa hatkaamiseen liittyi myös tarve palauttaa kokemus vapaudesta ja autonomiasta ja vahvistaa käsitystä omasta pystyvyydestä, joita sijaishuollon säädelyt arki saattaa joskus tahattomastikin rajoittaa. Tulokset vahvistavat tätä osin aiempia tutkimuksia, joissa hatkaamisen on havaittu toimivan nuorille selviytymiskeinona, joka palvelee muun muassa liittymisen ja kuulumisen tarpeita (Karam & Robert 2013; Byers ym. 2023).

Tutkimuksessa havaittiin, että osalle nuorista hatkaaminen näyttäytyi ennen kaikkea keinona paeta turvattomiksi, kontrolloiviksi tai emotionaalisesti kuormittaviksi koettuja olosuhteita. Näissä tilanteissa hatkaamiseen vaikuttivat kielteisten kokemusten värittämä suhde sijaishuoltopaikkaan sekä kokemukset kaltoinkohtelusta, välittämisen puutteesta ja siitä ettei pahaa oloa tunnistettu tai otettu vakavasti sijaishuollossa. Kokemukset aiheuttivat tunteita epäoikeudenmukaisuudesta ja keinottomuudesta sekä murensivat nuorten luottamusta siihen, että heitä voidaan auttaa. Tutkimustulokset herättivät kysymyksiä siitä, miten voidaan varmistaa sijaishuollon turvallisuus jokaiselle nuorelle ja huolehtia siitä, että sijaishuollossa osataan vastata myös vaikeimmissa tilanteissa olevien nuorten tarpeisiin. Hatkaamisen yhteyttä sijaishuoltopaikan turvattomuuteen ei juurikaan esiintynyt aiemmissä tutkimuksissa.

Näen tutkielman vastanneen asetettuihin tutkimuskysymyksiin melko hyvin, sillä aineisto tuotti monipuolisesti tietoa siitä, miten osallisuus rakentuu sijaishuollon arjessa ja millaisia merkityksiä hatkaaminen osallisuuden näkökulmasta saa. Tutkimustulosten perusteella hatkaamiselle annetut merkitykset kytkeytyivät läheisesti sijaishuollossa syntyneisiin osallisuuden kokemuksiin. Hatkaaminen ei näyttäytynyt aineistossa ainoastaan riskikäyttäytymisenä, kapinointina tai haluna käyttää päihteitä, vaan useissa tilanteissa rationaalisenä toimintana, jonka avulla kirjoittajat pyrkivät vastaamaan erilaisiin kuulumisen,

liittymisen ja vaikuttamisen tarpeisiin. Tulokset täydentävät aiempia tutkimuksia, joissa hatkaaminen on ymmärretty nuoren näkökulmasta keskeisenä keinona ylläpitää suhteita, palauttaa kokemuksia normaaliudesta sekä tavoitella itselle merkityksellisiä asioita (Karam & Robert 2013; Byers ym. 2023; Biehal & Wade 2000).

Tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää sitä, että aihetta tarkasteltiin hatkanneiden henkilöiden omakohtaisten kokemusten kautta. Sijaishuoltoon paikantuvassa tutkimuksessa nuorten kokemukset jäävät usein ammattilaisten näkökulmien varjoon, mikä heikentää heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa sijaishuollon turvallisuuteen ja kehittämiseen. Tutkimuksen heikkoutena taas voidaan pitää muun muassa sitä, että aineistoa ei ole tuotettu juuri tätä tutkimusta varten, minkä vuoksi kaikki kirjoittajat eivät kuvanneet kovin kattavasti sijaishuollon arkea. Valmiin aineiston käyttäminen oli kuitenkin tutkimusaiheen sensitiivinen luonne huomioiden perusteltua, ja suurin osa kirjoituksista tuotti tutkimusongelman kannalta keskeistä tietoa. Näen valmiiksi tuotetun aineiston hyödyntämisen myös eettisenä valintana, sillä useilla kirjoittajilla oli varsin kipeitä kokemuksia, joiden esille tuominen on voinut tuntua turvallisemmalta kirjoittamalla kuin esimerkiksi niistä kertominen haastattelutilanteessa. Koska aineisto on kerätty kirjoituspyynnöllä, myöskään tutkijan läsnäolo ei ole ohjannut kirjoittajien kertomuksia.

Tutkimuksen rajoitteena voidaan pitää sitä, että tutkimusjoukko on melko pieni ja suurin osa kirjoittajista on samaa sukupuolta. Oma merkityksensä on myös sillä, että aineiston tuottajien ikäjakauma vaihtelee 18 vuodesta yli 30 vuoteen, minkä vuoksi osalla kirjoittajista kokemukset ovat tuoreita ja osalla hatkaamisen kokemuksista on jo pidempi aika. On mahdollista, että kirjoittajien kokemukset ovat syntyneet eri lastensuojelulakien aikana, sillä nykyinen laki on ollut voimassa vuodesta 2007. Lastensuojelulakiin on lisäksi tehty vuosien varrella useita muutoksia, joiden avulla on pyritty vahvistamaan sijoitettujen lasten ja nuorten oikeusturvaa. Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia sijaishuollossa olevia nuoria, tai edes kaikkia sijaishuoltopaikasta hatkanneita nuoria. Tämä ei kuitenkaan ollut tutkimuksen tavoitteenakaan. Koska tutkielmani näkökulma kiinnittyy kokemuksellisen tiedon esille tuomiseen, keskeisempiä tavoitteita olivat aineiston sisältämän omakohtaisuuden säilyttäminen ja esille tuominen.

Näkemykseni mukaan jatkossa olisi tärkeää tutkia enemmän nuorten omakohtaisia kokemuksia sijaishuollosta, sekä mahdollistaa sitä kautta heidän osallistumisensa

lastensuojelun tutkimukseen ja kehittämiseen. Tiedon tarve koskee erityisesti sitä, millaiset tekijät voivat vahvistaa nuorten kokemuksia turvallisuudesta, kuulluksi tulemisesta ja oman paikan löytämisestä sijaishuollossa. Myös nuorten näkemykset ja kokemukset siitä, miten sijaishuollossa voidaan mahdollistaa läheisten ihmissuhteiden jatkuvuus ovat aiheita, joita olisi syytä tutkia jatkossa lisää. Tässä tutkielmassa tarkasteltujen kokemusten valossa olisi tärkeää tarkastella myös sitä, millaisilla keinoilla hatkaamiseen puututaan sijaishuollossa ja millaisia vaikutuksia erilaisilla toimintatavoilla on nuorten hyvinvoinnille ja turvallisuudelle.

Toimenpidesuositukset nuorten osallisuuden ja sijaishuoltoon kiinnittymisen edistämiseksi:

Turvallisuuden varmistaminen. Sijoitettujen nuorten erityisen suojelun toteutuminen voidaan varmistaa ainoastaan riittävällä seurannalla ja huolehtimalla siitä, että nuorella on mahdollisuus kertoa asioistaan vastaavalle sosiaalityöntekijälle tai muulle luotettavalle aikuiselle, mikäli kokee sijaishuoltopaikassa epäasiallista kohtelua. Keskeisenä turvallisuutta edistävinä tekijöinä voidaan pitää sosiaalityöntekijän säännöllistä yhteydenpitoa nuoren kanssa. Nuorella on aina oikeus tietää kuka hänen asioitaan hoitaa, ja hänellä tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus olla tarvittaessa myös itse yhteydessä omaan sosiaalityöntekijäänsä.

Läheissuhteiden tukeminen. Sijoitetuilla nuorilla on oikeus ylläpitää läheisiä suhteita sekä perheenjäseniin, että muihin heille läheisiin ihmisiin. Läheisten ihmissuhteiden tukeminen edellyttää, että läheisverkoston kartoittaminen toteutetaan huolellisesti, ja myös ydinperheen ulkopuoliset sukulaiset, läheiset ja ystävät tunnistetaan osaksi nuoren läheisverkostoa. Sijoitetuille nuorille tulee turvata mahdollisuus elää ikätasoista arkea, johon sisältyvät myös mahdollisuus nähdä kavereita, osallistua tärkeisiin tapahtumiin sekä myös seurustella ikä ja kehitystaso huomioiden.

Nuorten perhehoidon kehittäminen. Nuoria sijoitetaan Suomessa yleisesti laitoshuoltoon, vaikka perhehoito on asetettu lainsäädännössäkkin ensisijaiseksi vaihtoehdoksi. Perhehoidossa nuoret elävät osana sijaisperheen arkea, mikä tukee laitoshuoltoa paremmin pysyvien ja läheisten kiintymyssuhteiden muodostumista nuorten ja heistä huolta pitävien aikuisten välille. Perhehoidossa olevien nuorten tiedetään myös hatkaavan merkittävästi vähemmän kuin laitoshoidossa olevien, mikä saattaa liittyä siihen, että perhehoito mahdollistaa kodinomaiset kasvuolosuhteet tavalla, johon hyväkään lastensuojelulaitos ei yleensä kykene.

Sijoitettujen nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden kehittäminen. Sijaishuollossa olevilla nuorilla on taustalla usein vaikeita kokemuksia, ja heidän hyvinvointinsa on monella mittarilla keskimäärin heikompi kuin kotona asuvien nuorten. Sijaishuollon laadun parantaminen edellyttää ennen kaikkea sitä, että sijoitetuille nuorille turvataan heidän tarpeitaan vastaavan tuen ja palveluiden saatavuus. Palveluiden tarve koskee sekä päihde- ja mielenterveyspalveluita että matalan kynnyksen palveluita, kuten oppilashuoltoa, joihin myös kotona asuvilla nuorilla on mahdollisuus olla yhteydessä.

Nuoren tiedonsaannin, osallistumisen ja vaikuttamisen turvaaminen sijoitusta, kotiin paluuta sekä sijaishuoltopaikan valintaa koskevissa asioissa. Sijoitettujen nuorten osallisuutta sekä sijaishuoltopaikkaan kiinnittymistä voidaan tukea varmistamalla, että nuorella on kaikissa asiakasprosessin vaiheissa mahdollisuus saada tietoa, osallistua ja ilmaista näkemyksensä elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Oikeus osallistua asioidensa käsittelyyn on keskeinen perusoikeus, joka kuuluu jokaiselle nuorelle.

Vertaisryhmiä ja vertaisryhmien merkityksen huomioiminen. Vertaissuhteet ovat tärkeitä nuorten oppimiselle ja kehitykselle, ja parhaimmillaan suhteet vertaisiin voivat toimia sijaishuoltopaikkaan kiinnittymistä edistävinä tekijöinä. Vertaissuhteilla voi kuitenkin olla myös nuoren kiinnittymistä heikentävä vaikutus, mikäli nuori kokee esimerkiksi kiusaamista tai väkivallan uhkaa, tai nuoren tarpeet jäävät kohtaamatta muiden nuorten suuremman tarvitsevuuden vuoksi. Vertaissuhteiden huomioimisen tulisi alkaa jo sijaishuoltopaikan valinnasta, jotta nuorelle löydetään sijaishuoltopaikka, jossa ei tarvitse kokea yksinäisyyttä, tulla kiusatuksi tai kokea väkivallan uhkaa.

Lähteet

Lait ja virallislähteet

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18/1990) Finlex:

<https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/1990/18>

Hallintolaki (434/2003). Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2003/434>

Hallituksen esitys lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta (HE 170/2021). Finlex:

<https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2021/170>

Hallituksen esitys lastensuojelulain 50 §:n, perhehoitajalain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta (HE 331/2010). Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2010/331>

Kuntainfo (2015) Lastensuojelun kiireellistä sijoitusta koskevat muutokset 1.1.2016. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo_8_2015.pdf/ce4381e3-f413-4c06-945e-73ede882b565

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Finlex:

<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1983/361>

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>

Perhehoitolaki (263/2015). Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2015/263>

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto>

Suomen perustuslaki (731/1999) Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12/ UN Committee on the rights of the child (2009) General comment no. 12. The right of the child to be heard. CRC/C/GC/12 (20.7.2009)

YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomelle/ Committee on the Rights of the Child (2023) Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Finland.
https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_52903_E+%283%29.pdf/9f19613d-5f18-4e33-cd8f-e06e60a5f1c1?t=1685706415853

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991) Finlex:
<https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/1991/60>

Kirjallisuus:

Alasuutari, P. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Araneva, M. (2022) Lapsen suojele: toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. 2. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.

Arbeiter, E. & Toros, K. (2017) Participatory discourse: Engagement in the context of child protection assessment practices from the perspectives of child protection workers, parents and children. *Children and Youth Services Review* 74, 17–27.

Archard, D. & Skivenes, M. (2009) Hearing the child. *Child & Family Social Work* 14 (4), 391–399.

Baker, A. J. L. & McKay, M. M. & Lynn, C. J. & Schlange, H. & Auville, A. (2003) Recidivism at a shelter for adolescents: First-time versus repeat runaways. *Social Work Research* 27 (2), 84–93.

Balsells, M. Á. & Fuentes-Peláez, N. & Pastor, C. (2017) Listening to the voices of children in decision-making: A challenge for the child protection system in Spain. *Children and Youth Services Review* 79, 418–425.

Bardy, M. (2013) Lapsen oikeudet ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 62–70.

- Beal, S. J. & Wingrove, T. & Nause, K. & Lipstein, E. & Mathieu, S. & Greiner, M. V. (2019) The role of shared decision-making in shaping intent to access services for adolescents in protective custody. *Child Care in Practice* 25 (1), 64–78.
- Berrick, J. & Dickens, J. & Pösö, T. & Skivenes, M. (2016) Time, institutional support, and quality of decision making in child protection: A cross-country analysis. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/99971> (Viitattu 23.11.2023).
- Bessell, S. (2011) Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say? *Children and Youth Services Review* 33 (4), 496–501.
- Biehal, N. & Wade, Jim (1999) Taking a chance? The risks associated with going missing from substitute care. *Child Abuse Review* 8 (6), 366–376.
- Biehal, Nina & Wade, J. (2000) Going missing from residential and foster care: Linking biographies and contexts. *British Journal of Social Work* 30 (2), 211–225.
- Bowden, F. & Lambie, I. (2015) What makes youth run or stay? A review of the literature on absconding. *Aggression and Violent Behavior* 25, 266–279.
- Bowden, F. & Lambie, I. & Willis, G. (2018) Road runners: Why youth abscond from out-of-home care in New Zealand. *Children and Youth Services Review* 94, 535–544.
- Branscum, C. & Richards, T. N. (2022) An updated examination of the predictors of running away from foster care in the United States and trends over ten years (2010–2019). *Child Abuse & Neglect* 129, 1–12.
- Byers, K. & Barton, J. & Grube, W. & Wesley, J. & Akin, B. A. & Hermesch, E. & Felzke, E. & Roosevelt, R. (2023) “I ran to make a point”: Predicting and preventing youth runaway from foster care. *Child & Adolescent Social Work Journal* 41, 807–830
- Caldwell, J. & McConvey, V. & Collins, M. (2019) Voice of the child – raising the volume of the voices of children and young people in care. *Child Care in Practice* 25 (1), 1–5.
- Collins, T. M. (2017) A child’s right to participate: Implications for international child protection. *The International Journal of Human Rights* 21 (1), 14–46.
- Colvin, E. & McFarlane, K. & Gerard, A. & McGrath, A. (2018) ‘We don’t do measure and quotes’: How agency responses criminalise and endanger the safety of children missing in care in New South Wales, Australia. *The Howard Journal of Crime and Justice* 57 (2), 231–249.
- Cossar, J. & Brandon, M. & Jordan, P. (2016) ‘You’ve got to trust her and she’s got to trust you’: Children’s views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work* 21 (1), 103–112.

- Courtney, M. E. & Zinn, A. (2009) Predictors of running away from out-of-home care. *Children and Youth Services Review* 31 (12), 1298–1306.
- Crosland, K. & Dunlap, G. (2015) Running away from foster care: What do we know and what do we do? *Journal of Child and Family Studies* 24 (6), 1697–1706.
- Crosland, K. & Joseph, R. & Slattery, L. & Hodges, S. & Dunlap, Glen (2018) Why youth run: Assessing run function to stabilize foster care placement. *Children and Youth Services Review* 85, 35–42.
- Cudjoe, E. & Abdullah, A. & Chua, A. A. (2020) Children's participation in child protection practice in Ghana: Practitioners' recommendations for practice. *Journal of Social Service Research* 46 (4), 462–474.
- Dworsky, A. & Napolitano, L. & Courtney, M. (2013) Homelessness during the transition from foster care to adulthood. *American Journal of Public Health* 103 (2), 318–323.
- Dworsky, A. & Wulczyn, F. & Huang, L. (2018) Predictors of running away from out-of-home care: Does county context matter? *Cityscape* 20 (3), 101–115.
- Eisengart, J. & Martinovich, Z. & Lyons, J. S. (2008) Discharge due to running away from residential treatment: Youth and setting effects. *Residential Treatment for Children & Youth* 24 (4), 327–343.
- English, N. D. & English, L. M. (1999) A proactive approach to youth who run. *Child Abuse & Neglect* 23 (7), 693–698.
- Enroos, R. (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Enroos, R. & Korpinen, J. & Pösö, T. (2021) 'Informed consent' in consensual child welfare: Some reflections on its controversial nature. *European Journal of Social Work* 24 (5), 852–863.
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022) "Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin": Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <https://www.julkari.fi/handle/10024/144202> (Viitattu 23.11.2023).
- Eriksson, P. & Säles, E. (2022) Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Työpaperi 6/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-627-5> (Viitattu 5.11.2025).
- Eronen, T. & Laakso, R. (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus: Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016.

Työpaperi 44/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL).

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-780-0> (Viitattu 5.11.2025).

Fasulo, S. J. & Cross, T. P. & Leavey, J. (2002) Adolescent runaway behavior in specialized foster care. *Children and Youth Services Review* 24 (8), 623–640.

Finkelstein, M. & Wamsley, M. & Currie, D. & Miranda, D. (2004) Youth Who Chronically AWOL from Foster Care: Why They Run, Where They Go, and What Can Be Done. *New York: Vera Institute of Justice*.

Fitzgerald, R. & Graham, A. (2011) “Something amazing I guess”: Children’s views on having a say about supervised contact. *Australian Social Work* 64 (4), 487–501.

Forsell, M. & Inget-Leinonen, S. (2025) Lastensuojelu 2024. THL Tilastoraportti 23/2025. Suomen virallinen tilasto. <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/9a088598-c71e-4d63-85fb-78658e582476/content> (Viitattu 1.10.2025)

Fylkesnes, M. & Larsen, M. & Havnen, K. & Christiansen, Ø. & Lehmann, S. (2021) Listening to advice from young people in foster care—From participation to belonging. *British Journal of Social Work* 51 (6), 1983–2000.

Fylkesnes, M. & Taylor, J. & Iversen, A. C. (2018) Precarious participation: Exploring ethnic minority youth’s narratives about out-of-home placement in Norway. *Children and Youth Services Review* 88, 341–347.

Garcia, A. & Crosland, K. & Reyes, C. & Del Vecchio, M. & Pannone, C. (2024) Prevention and intervention strategies for the sexual abuse and commercial sexual exploitation of children who run away from foster care: A scoping review. *Journal of Child Sexual Abuse* 33 (6), 736–764.

Günther, K. & Hasanen, K. & Juhila, K. (2021) Johdanto: analyysi ja tulkinta. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere:

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus> (Viitattu 1.4.2026)

Haapala, M. & Kaijane, M. & Minkkinen, M. & Westerlund, O. (2023) Hatkassa Suomessa – kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf> (Viitattu 6.6.2024)

Hakalehto-Wainio, S. (2013) Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Siviili-oikeuslakimies Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) *Lapsioikeus murroksessa*. Helsinki: Kauppakamari, 17–52.

Healy, K. & Darlington, Y. (2009) Service user participation in diverse child protection contexts: Principles for practice. *Child & Family Social Work* 14 (4), 420–430.

Heino, T. & Hyry, S. & Ikäheimo, S. & Kuronen, M. & Rajala, R. (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-644-5> (Viitattu 23.11.2023).

Helavirta, S. (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.

Hill, L. & Taylor, J. & Richards, F. & Reddington, S. (2016) 'No-one runs away for no reason': Understanding safeguarding issues when children and young people go missing from home. *Child Abuse Review* 25 (3), 192–204.

Hoikkala, S. & Lavikainen, V. (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lskl.fi/julkaisut/sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta-selvitys-sijaishuollon-laadusta/> (Viitattu 5.9.2025).

Holland, S. & O'Neill, S. (2006) 'We had to be there to make sure it was what we wanted': Enabling children's participation in family decision-making through the family group conference. *Childhood* 13 (1), 91–111.

Hotari, K.-E. & Oranen, M. & Pösö, T. (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149–164.

Huhtanen, R. (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.

Husby, I. S. D. & Slettebø, T. & Juul, R. (2018) Partnerships with children in child welfare: The importance of trust and pedagogical support. *Child & Family Social Work* 23 (3), 443–450.

Huseby-Lie, I. & Ulvik, Oddbjørg S. & Aamodt, H. A. (2024) Is participation always appropriate? Social workers' perspectives on when to exclude children from conversations about contact visits. *Child & Family Social Work* 29 (4), 971–980.

Isoniemi, S. (2019) Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisiin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. *Acta Wasaensia* 423. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Isoniemi, S. (2023) Luvaton poissaoleminen sijaishuoltopaikasta. Poliisin antama virka-apu lastensuojeluviranomaiselle vuonna 2020. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:20*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8676-3> (Viitattu 5.9.2025).

Jaakola, A. -M. (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Jyväskylä: Grano Oy. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/23436> (Viitattu 23.11.2023).

Jarva, V. (2003) Venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys suomen murteiden sanastossa. Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, A. (2021) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja] <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus> (Viitattu 1.4.2026)

Juhila, K. (2021) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja] <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus> (Viitattu 1.4.2026)

Jørgensen, T. & Aashein Greve, R. & Evans McGinn, P. & Christiansen, Ø. (2025) Conceptions of participation in child protection care assessments—A discourse analysis of independent experts' accounts. *The British Journal of Social Work* 55 (4), 1598–1616.

Jørgensen, T. & Seim, S. & Njøs, B. M. (2024) How children and young people understand and experience individual participation in social services for children and young people: A synthesis of qualitative studies. *European Journal of Social Work* 27 (3), 546–559.

Karam, R. & Robert, M. (2013) Understanding runaway behaviour in group homes: What are runaways trying to tell us? *Journal of Community Positive Practices* 13 (2), 69–79.

Kekkonen, O. & Pekkarinen, E. (2024) Hatkassa lapsen silmin. Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1*.

Kielitoimiston sanakirja (2026) Osallisuus.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/osallisuus%20?searchMode=all> (Viitattu 1.4.2026)

Kiili, J. & Moilanen, J. & Uisma, A- M. & Hedman, J. (2025) Osallisuuden käsite lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Teoksessa: Henna Pirskanen & Mia Tammelin & Outi Alakärppä & Maija Mänttari- van der Kuip (toim.) *Osallisuus sosiaalityössä*. Tampere University Press eBooks, Tampere University Press: Tampere, 240-265

Kosher, H. & Ben-Arieh, A. (2020) Social workers' perceptions of children's right to participation. *Child & Family Social Work* 25 (2), 294–303.

- Križ, K. & Roundtree-Swain, D. (2017) "We are merchandise on a conveyer belt": How young adults in the public child protection system perceive their participation in decisions about their care. *Children and Youth Services Review* 78, 32–40.
- Križ, K. & Skivenes, M. (2017) Child welfare workers' perceptions of children's participation: A comparative study of England, Norway and the USA (California). *Child & Family Social Work* 22 (S2), 11–22.
- Laakso, R. (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? *Kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73*. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Laakso, R. (2019) "Ne näki musta": Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2019, 86.
<https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/d9a4feec-d694-4970-aaf3-60738ab85171/content> (Viitattu 1.4.2026)
- Lamponen, T. (2016) Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto”? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.
- Lamponen, T. (2022) Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnä. *Tampereen yliopiston väitöskirjat 644*. Joensuu: PunaMusta Oy Yliopistopaino.
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/141402> (Viitattu 23.11.2023).
- Latzman, N. E. & Gibbs, D. & Feinberg, R. & Kluckman, M. N. & Aboul-Hosn, S. (2019) Human trafficking victimization among youth who run away from foster care. *Children and Youth Services Review* 98, 113–124.
- Lausten, M. & Kloppenborg, H. S. (2022) Involvement of children and young people in care order decision-making—A Danish perspective. *Child & Family Social Work* 27 (2), 349–357.
- Leemann L. & Martelin, T. & Koskinen, S. (2021) Development and psychometric evaluation of the experiences of social inclusion scale. *Journal of Human Development and Capabilities* 23(2) 1- 25.
- Lehtonen, I. & Télén, J. (2013) *Hatkassa – selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen käytännöistä*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
<https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Hatkassa.pdf> (Viitattu 1.6.2023).
- Lin, C.-H. (2012) Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors? *Children and Youth Services Review* 34 (4), 807–813.
- Lund, R. (2007) At the interface of development studies and child research: Rethinking the participating child. *Children's Geographies* 5 (1–2), 131–148.

Lundy, L. (2007) 'Voice' Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal* 33(6), 927-942

Lähde, A. (2024) Pelkistettyä todellisuutta. Kiireellinen sijoitus ja asiakasprosessin johtaminen. *Turun yliopiston julkaisuja* 659. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9621-6>

Magnuson, D. & Jansson, M. & Benoit, C. & Kennedy, M. C. (2017) Instability and caregiving in the lives of street-involved youth from foster care. *Child & Family Social Work* 22 (1), 440–450.

Malja, M. & Puustinen-Korhonen, A. & Petrelius, P. & Eriksson, P. (2019) Lastensuojelun laatusuositus. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2019:8*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3> (Viitattu 5.9.2025).

Mateos, A. & Vaquero, E. & Balsells, M. A. & Ponce, C. (2017) ‘They didn’t tell me anything; they just sent me home’: Children’s participation in the return home. *Child & Family Social Work* 22 (2), 871–880.

Michail, S. & Fattore, T. & Grace, R. (2025) Embedding children’s participation in child protection: The burden of decision making and the potential of complexity theory. *Children and Youth Services Review* 2025 (177)

Myllärniemi, A. (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. *SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja* 7/2006.

Nesmith, A. (2006) Predictors of running away from family foster care. *Child Welfare* 85 (3), 585–609.

Nunes, R. R. (2022) Participation in child protection: Empowering children in placement processes. *The International Journal of Human Rights* 26 (3), 420–436.

Nystrom, A. & Richards, T. N. & Wood, H. & Cox, L. M. & Gross, M. (2022) Examining missingness among children in out-of-home care placement in Nebraska. *Child Abuse & Neglect* 134, 1–11.

Paulsen, V. & Thomas, N. (2018) The transition to adulthood from care as a struggle for recognition. *Child & Family Social Work* 23 (2), 163–170.

Porko, P. & Heino, Tarja & Eriksson, Pia (2018) Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. *Työpäperi* 21/2018. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-131-7> (Viitattu 5.9.2025).

Pölkki, Pirjo & Vornanen, R. & Pursiainen, M. & Riikonen, M. (2012) Children’s participation in child-protection processes as experienced by foster children and social workers. *Child Care in Practice* 18 (2), 107–125.

Pösö, T. (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Räsänen, P. & Jama, S. (2023) *Kokemuksia sijaishuoltopaikasta hatkaamisesta 2022-2023* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2023-06-22). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3738>

Räty, T. (2023) Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. 5. uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, K. (2021) Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020. Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. *Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita 2021:6*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8678-7> (Viitattu 5.8.2025).

Shier, H. (2001) Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society* 15 (2), 107–117.

Sinko, P. (2016) Rajapinnoilla. Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Rajapinnoilla1.pdf> (Viitattu 1.11.2025).

Skauge, B. & Storhaug, A. S. (2025) How do child welfare workers understand and practice child participation? *Child & Family Social Work* 30 (3), 308–317.

Skauge, B. & Storhaug, A. S. & Marthinsen, E. (2021) The what, why and how of child participation: A review of the conceptualization of “child participation” in child welfare. *Social Sciences* 10 (2), 54.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2016) Lastensuojelun sijaishuollossa kaltoin kohdelluilta pyydettiin anteeksi. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/lastensuojelun-sijaishuollossa-kaltoin-kohdelluilta-pyydettiin-anteeksi> (Viitattu 1.11.2025).

Stenvall, E. (2018) Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. *Acta Universitatis Tamperensis* 2407. Tampere: Tampere University Press.

Taylor, J. & Bradbury-Jones, C. & Hunter, H. & Sanford, K. & Rahilly, T. & Ibrahim, N. (2013) Young people's experiences of going missing from care: A qualitative investigation using peer researchers. *Child Abuse Review* 2014-11, 23 (6), 387-401

TEPA termipankki (2026) Osallisuus. <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/osallisuus> (Viitattu 1.4.2026)

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta> (Viitattu 21.6.2025)
- Thomas, N. (2007) Towards a theory of children's participation. *International Journal of Children's Rights* 15 (2), 199–218.
- Toros, K. (2021) A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? *Children & Society* 35 (3), 395–411.
- Toros, K. & Falch-Eriksen, A. (2021) 'I do not want to cause additional pain ...' – Child protection workers' perspectives on child participation in child protection practice. *Journal of Family Social Work* 24 (1), 43–59.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja* (2) 2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf (Viitattu 1.4.2026)
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja* (3) 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf (Viitattu 1.4.2026)
- Tyler, K. A. & Bersani, B. E. (2008) A longitudinal study of early adolescent precursors to running away. *The Journal of Early Adolescence* 28 (2), 230–251.
- Unicef (2025) Lapsen oikeuksien sopimus: tiivistelmä. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/>
- Van Bijleveld, G. G. & Dedding, C. W. M. & Bunders-Aelen, J. F. G. (2015) Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: A state-of-the-art review. *Child & Family Social Work* 20 (2), 129–138.
- Vuori, J. (2021) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus> (Viitattu 1.4.2026)
- Weckström, E. & Honkanen, K. & Kalliomeri, R. (2025) Elämä on monimutkaista, mutta siitä selvitään yhdessä – nuorten antamia merkityksiä sosiaaliselle osallisuudelle. *Nuorisotutkimus* (1) 2025, 61–65.

Witherup, L. R. & Vollmer, T. R. & Van Camp, C. M. & Goh, H.-L. & Borrero, J. C. & Mayfield, K. (2008) Baseline measurement of running away among youth in foster care. *Journal of Applied Behavior Analysis* 41 (3), 305–318.

Woodman, E. & Roche, S. & McArthur, M. (2023) Children's participation in child protection—How do practitioners understand children's participation in practice? *Child & Family Social Work* 28 (1), 125–135.

YK:n sijaishuollon ohjeet (2010) Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu. <https://www.lskl.fi/julkaisut/ykn-sijaishuollon-ohjeet/> (Viitattu 1.6.2023).